OCAK 2019 • YIL: 1 • SAYI: 11 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YAZAR REFİK HALİD KARAY VE AMELE KATİBİ HASİP EFENDİ
Afşar Timuçin

ÜTOPYACI PORTRELERİ / FOURIER
Yalçın Küçük

FRANKFURT DEYİŞLERİ
Hayrettin Ökçesiz

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ROMANININ İLETİSİ NEYDİ?
Turan Alptekin

ACISI OLAN HERKES DEVRİMCİ BİR ÖZ TAŞIR
Dr. Ulvi Özdemir

BİR TARİHİ İNSAN GİBİ YAŞAMAK
Neylan Doğan

MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL-2
Ekrem Ataer

DÜNYA İLE ÇEKTİRİLMİŞ HİÇ RESMİM YOK BENİM!
Özkan Mert

HİRSH GLİK VE SOSYALİZMSİZ ŞİİRİN DÜŞECEĞİ YER
Osman Çutsay

ÖZGÜN TARTIŞMA
Mustafa Göksoy

İTALYA'NIN 20. YÜZYILINDAN ÇİN'İN 20. YÜZYILINA BERTOLUCCİ SİNEMASI
Yeşim Zuhal Yolcu

B. SADIK ALBAYRAK: "AYDIN VE GERÇEKÇİ SANAT EDEBİYAT YOKSA KİR'E MAHKÛMUZ DEMEKTİR"
Söyleşi: Mustafa Göksoy

Haydi! Happy New Year! diyelim:
Mutlu yıllaaar! Mutlu yıllar!
Mutlu yıllaar insanlar, tüm canlılar
Bak! 2019 bir haydut gibi köşebaşında
bekliyor bizi,
üzerimize alevini fışkırtmaya
hazırlanan bir ejderha.
Ne muhteşem olurdu, görebilseydik
kuyruklu görünmez bir hücreden
bugüne uzanan yolumuzu ve
geleceği...

ÖZKAN MERT

BUGÜN

AFŞAR TİMUÇİN'İN BÜTÜN ESERLERİ BULUT YAYINLARINDA

FELSEFE, ESTETİK, DENEMENİN BÜYÜK USTASI;
İNSANI KABALAŞTIRAN DÜZENE DİRENEN DUYARLI İNSANIN ŞAİRİ;
KÖKLÜ SORULARI ROMANA VE HİKÂYEYE DÖNÜŞTÜREN YAZAR;
YAPITLARIYLA TEK BAŞINA KİTAPLIK KURAN USTAMIZ AFŞAR TİMUÇİN'İ OKURKEN TÜRKÇE DÜŞÜNMENİN VE DUYMANIN GÜZELLİĞİNE KAPILACAKSINIZ.

• DÜŞÜNCE DİZİSİ
Descartes Felsefesine Giriş
Descartes'çı Bilgi Kuramının Temellendirilişi
Eski Çağ Maddecileri
Felsefenin Önceliği Bilgi Sorunu
MetaŞzik Üzerine Konuşmalar
Yöntem Üzerine Konuşma
Felsefe Sözlüğü
Felsefeye Giriş
Düşünce Tarihi 1.cilt
Düşünce Tarihi 2. Cilt
Düşünce Tarihi 3.Cilt
Eskiçağ Ahlakları
Estetik
Estetik Bakış
Sorularla Estetik El Kitabı
Estetikte Anlam ve Yorum
Özgür Prometheus
Felsefe Bir Sevinçtir
Aşkın Diyalektiği
Ölesiye Sevmek
Demokrasi Bilinci
Gönül Gözüyle 1 - İçimizdeki Deprem
Gönül Gözüyle 2 - Erken Ölümler
Gönül Gözüyle 3 - Ölümü Kapıda Bekletmek
Gönül Gözüyle 4 - Yaşasın Düşlerimiz
Gönül Gözüyle 5 - Nar Çiçeği Sabahlar
Gönül Gözüyle 6 - Çoban Ateşleri
Gönül Gözüyle 7 - Yağmur Sabahı
Gönül Gözüyle 8 - Kumdan Kaleler
Kendimle Konuşmalar 1 - Ahlaksızlık Üzerine
Kendimle Konuşmalar 2 - Eğitim Üzerine
Bilim ve Felsefe Açısından Ruhsallık Bilgileri
Eğitim Sohbetleri
Gençler İçin Felsefe Tarihi
Düşünenler Düşünceler
Aydınlanma Yazıları (YENİ)

• ŞİİR DİZİSİ
Çöl - 1
Destanlar - 2
Böyle Söylenmeli Bizim Türkümüz - 3
Savaşçı Türküleri - 4
Boş Beşik - 5
Ey Benim Güzel Sevdalım - 6
Bu Sevda Böyle Gider - 7
Arınmalar - 8
Akşam Türküleri - 9
Bulutlar Deniz Kokar - 10
Bir Yaz Güzellemesi - 11
Düşlerin En Güzeli - 12
Aşk Beni Çağırınca - 13
Aşk Güzeldir - 14
Sonsuzluk Şarkısı - 15 (YENİ)

• EDEBİYAT
Nâzım Hikmet'in Şiiri
Yeni Şiirimizin Kısa Romanı (Şiir İncelemesi)
Öykü ve Romanlarıyla Sabahattin Ali
Sait Faik'in Dünyası
Tepedeki Yalnızlık (Roman)
Denizli Pencere (Öykü)
Aşk Olsun Kırlangıçlar (Öykü)
Geç Zaman Tutkuları (Öykü)
Neden Bazı Akşamlar (Öykü)
Bizi Biz Yapan Sevda (Roman)
Yarına Başlamak (Roman)
Gece Gelen Eski Dost (Roman)
Kıyılar Durunca (Roman)
Keşke Bu Yaz (Öykü)
Bir Portre Afşar Timuçin (Haz.: Osman Bozkurt)

BULUT
Bulut Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Osmanağa Mahallesi, Yoğurtçu Parkı Caddesi No: 64/2 Yonca Apartmanı, Kadıköy – İstanbul
Tel: 0216. 330 59 24 – 414 21 75
Faks: 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@gmail.com, bulutyayinlari@bulutyayin.com
www.bulutyayin.com

İÇİNDEKİLER

4 • **EGEMENİN TARİH BİLİNCİ**
B. SADIK ALBAYRAK

5 • **NEREDEN YEŞERSİN UMUT**
DERLEYEN: EVİN OKÇUOĞLU

6 • **YAZAR REFİK HALİD KARAY VE AMELE KATİBİ HASİP EFENDİ**
AFŞAR TİMUÇİN

11 • **KURUMAMIŞ ALIN TERİ HÂLÂ**
ABBAS KARAKAYA

12 • **ÜTOPYACI PORTRELERİ - FOURİER**
YALÇIN KÜÇÜK

16 • **SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ROMANININ İLETİSİ NEYDİ?**
TURAN ALPTEKİN

19 • **BU ŞİİR FABRİKADA YAZILDI**
NAİL YAYA

20 • **ACISI OLAN HERKES DEVRİMCİ BİR ÖZ TAŞIR**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

27 • **BAKABİLİYORSAN GÖR!**
ŞEYDA KİPER

28 • **BİR TARİHİ İNSAN GİBİ YAŞAMAK**
NEYLAN DOĞAN

31 • **AŞKLAR İÇİNDE**
EDİP CANSEVER

34 • **MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL -2-**
EKREM ATAER

38 • **DÜNYA İLE ÇEKTİRİLMİŞ HİÇ RESMİM YOK BENİM!**
ÖZKAN MERT

40 • **HİRSH GLİK VE SOSYALİZMSİZ ŞİİRİN DÜŞECEĞİ YER**
OSMAN ÇUTSAY

41 • **PARTİZANIN ŞARKISI**
HİRSH GLİK / ÇEVİREN: OSMAN ÇUTSAY

42 • **ÖZGÜN TARTIŞMA**
MUSTAFA GÖKSOY

46 • **OKUR MEKTUPLARI**

48 • **FAKİR BAYKURT'UN ANILARINDA RUHİ SU**
TAHİR ŞİLKAN

53 • **DUYSUN**
ASIM ÖZTÜRK

54 • **OSTİM SANAYİ ÇARŞISINDA BİR HEYKELTRAŞ**
MÜSLÜM KABADAYI

58 • **RONA HOCANIN ADALET ARAYIŞ YÖNTEMİ VE SESSİZ SİTEMİ**
SEVGİ ÇELİK

62 • **İTALYA'NIN 20. YÜZYILINDAN ÇİN'İN 20 YÜZYILINA BERTOLUCCİ SİNEMASI**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

67 • **FELSEFE SOHBETLERİ NEDEN DÜŞÜNMEYİ ÖĞRENMEK GEREKİYOR?**
MUSTAFA TOPAL

70 • **B. SADIK ALBAYRAK: "AYDIN VE GERÇEKÇİ SANAT EDEBİYAT YOKSA KİR'E MAHKÛMUZ DEMEKTİR"**
SÖYLEŞİ: MUSTAFA GÖKSOY

76 • **FRANKFURT DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

YENİ GELEN. RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 1 • SAYI: 11 • OCAK 2019
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYHAN ÇAYLAR
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
HAYDAR ALİ ALBAYRAK
MAHİR ERGUN
MAHİR ARDUÇ
ÖZGÜN ERGEN
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR
YEŞİM ZUHAL YOLCU

ESKİŞEHİR TEMSİLCİSİ
CENGİZ ERSÖZ
TEL: 0537 498 96 57

KAPAK KARİKATÜRÜ
MUSTAFA BİLGİN

KAPAK ŞİİRİ
ÖZKAN MERT

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0542 593 27 94
WEB: www.yenigelen.org
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 80 AVRO
KARŞILIĞI TL'DİR

EGEMENİN TARİH BİLİNCİ

Galiba tarih bilinci asıl gerekenden, emekçiden çok egemende, kapitalistte var. Oysa egemenden kurtulmak için emekçinin edinmesi gereken temel bilinç tarih bilincidir. Yeni bir gelecek, özgürlükler dünyası kurmak için, sömürü düzenlerinden yani insanlığın tarihöncesinden kurtulmak için tarih bilinciyle yaşamı kavramak gerekir.

Tarih bilinci deyince de, değişimi görmeyi ve tarihte devrimleri bilmeyi anlıyorum. Dünya sultan Süleyman'a da kalmadı diyen halkta tarih bilincinden azçok sözedilebilir belki ama bu çok genel ve tarihdışı bir algıya dönüşmüştür. Hatta tarih bilincinin yıkıcısı dinlerle bağlanmış, öte dünya masallarına sığınma kapısı olarak tekrarlanır olmuştur. Tarih bilinci en karanlık zamanda bile değişmenin zorunlu olduğunu görme ve umudu hep ayakta tutmak için tarihe bakma demektir. Tarihe asıl dinamiklerini bilerek yani sınıf bilinciyle bakmazsak tarih bilinciyle bakmış olmayız; tarihin, ezilen ile ezenin, emekçi ile sömürücünün savaşımı ekseninde oluşan olaylar süreci olduğunu bilmek zorundayız.

***

Tarih bilinci ezilenlerden çok ezenlerde var; bu sayede de iktidarlarını çürümüşlük içinde de sürdürebiliyorlar. Orhan Kemal'in Hanımın Çiftliği romanında büyük çiftlik sahibi Muzaffer Beyin, topraklarına elkoyduğu köylüleri görünce aklına hep Bastille'i basan halk görüntüsü geliyor. Yirminci yüzyılın egemeni, işlediği cürmün sezgisiyle on sekizinci yüzyılın devrim sahnelerini canlandırıyor; tarih bilincidir, korkmakta haksız sayılmaz.

Yalnızca Bastille mi; 1940'ların sonudur ve Demokrat Parti, hızla örgütlenmiş ve halkta büyük bir destek bulmuştur. Çevresindeki ağalar, fabrikatörler, aracılar hep birden Demokrat Partili olmuşlar, Muzaffer Beyi de partilerine katılmaya zorlamaktadırlar. Muzaffer Bey ise bu teklifle her karşılaştığında 1930'u ve Serbest Fırka deneyimini hatırlamaktadır. Fethi Okyar'ın Demokrat Parti'ye çok benzeyen Serbest Fırkası, halktan gördüğü büyük desteğe rağmen altı ay içinde iktidarın emriyle kapatılmıştır; aynı şeyin Demokrat Parti'nin başına gelmeyeceği ne malumdur? Orhan Kemal, büyük toprak sahibinin tarih bilincini büyük romancı sezgisiyle ortaya koymuştur. Kapitalist sınıfın tarih bilinci oldukça gelişmiştir; korumak zorunda olduğu mülklerinin ve iktidarının geleceğinin bu bilgiyle hareket etmesine bağlı olduğunun farkındadır.

***

Orhan Kemal'in deyişiyle "günde kazanıp günde yiyen" işçinin tarih bilinci edinmesi çok zordur. Egemen sınıf, maddi birçok şeyle birlikte işçiyi bilinçten ve en çok da tarih bilincinden yoksun bırakır. Doğru dürüst okuma yazma öğretilmeyen işçinin Bastille'den ya da Serbest Fırka'dan ne haberi olacaktır? Oldu diyelim, bu tarihsel olayları egemenin bakış açısından yazan resmi tarihlerin karanlık perdelerini nasıl aşacaktır? İktidarların ideoloji üretimlerinde egemene göre tarih yazımı ve egemenin tarih bilincini kitlelere benimsetme çok önemli bir yer tutar.

12 Eylül'den beri yakın tarihimize egemen sınıfın gözüyle bakmak muhalif kesimlere bile içerilmiştir. Sözgelimi, burjuva demokratik devrimin son halkası diyebileceğimiz 27 Mayıs 1960'ı, onun getirdiklerini yok etmek için tezgâhlanmış 12 Mart ve 12 Eylül faşist darbeleriyle aynı kefeye koyan ve hâlâ kendini ilerici gören kesimler yaratılmıştır. Kapitalist sınıf emekçilerin içinde yaşadıkları tarihin doğru bilgisini ve bilincini çökertmiştir. Bu yolda büyük bir ideolojik şiddet uygulanmıştır; emekçilere bilinç taşıması gereken aydınların tarihi doğru anlamaları ve anlatmaları önlenmiştir.

***

Oysa bugünün karanlığından tarihe bakınca, nice egemenlerin alaşağı edildiğini görmek ne kadar ufuk açıcı ve umut vericidir.

Metin Akpınar ile Müjdat Gezen, tam da bunu yaptılar; bir televizyon programında tarihte gerçekleşmiş dönüşüm anlarını hepimize anımsatarak tarih bilincimizi yardıma çağırdılar. Karşılaştıkları tepkinin şiddeti, egemenin tarih bilincini gösteriyor. Ezilenlerin tarihte olanları duymasına bile katlanamıyorlar. Ertesi gün Metin Akpınar ile Müjdat Gezen'in kişiliğinde tarih bilincimizi sorguya çektiler ve yasaklamak istediler.

Kapağımızda karikatürist Mustafa Bilgin, tarih bilincinden aldıkları güçle sırt sırta vererek karanlık bir kuyudan ışığa tırmanan bu iki sanatçıyı resmediyor. Karanlık kuyudan çıkmak isteyenleri temsil ediyorlar.

Tarih bilincimizle donanarak, hayatı yaratan gücümüzün farkına vararak kuyudan çıkacağız. Hep birlikte, el birliğiyle ışığa, yeni tarihimize tırmanacağız.

Yeni yılınızı kutlarım; Samsun'a çıkışın 100. Yılı, 2019, bu yükselişin yılı olsun!

B. Sadık Albayrak

NEREDEN YEŞERSİN UMUT

Derleyen: Evin Okçuoğlu

söyleyin dedim
nereden yeşersin umut
dediler
sararmış yapraklar altından fışkırsın
kimi beyaz kimi renkli olsun
gelecek baharın umudu

çocuklardan
sürgün veren dallardan
gri bulutların ardındaki ışıktan
denizlerde kopan fırtınadan
doruklarında kar olan dağlardan
şairin yüreğindeki yangından
en çok da
nasırlı parmak uçlarımızdan
yeşersin umut

çocuk gülüşlerinden başlasın
içimizdeki çocuğun yedi renk gülüşüyle
taş duvarın arasında açan nergisten
umut
yürek bahçesinde dikenine arka çıkan gül olsun
inadına asfaltta yeşersin
sarı olsun
yeşil olsun
nereden olursa olsun
çok kolay, çok çabuk, çok içimizde, ve en derinimizde
kızıl bir karanfil olup damardan yükselsin umut
gülümsesin daldaki serçeye
çağlasın derelerce
kol kola dans ederek yaşamın tüm renkleriyle
vicdanlarda yeşersin

kuraklığın en acı olduğu yerden
gözyaşlarından yeşersin
göz yaşını silerek
şalteri indiren elden
kol kola girilen mitinglerden yol alsın
işgal edilmiş meydanlardan,
barikatlardan aşıp yükselsin umut

ve yüreğim acıyı bilip
aklı ayağa kaldırdığında
bayrak olan düşünceden
Güneş'in doğuşundan yeşersin
kırıldığı yerden yeşersin umut

Ortaklaşa Şiir 15.12.2018
Yazıma Katılanlar:
Ahmet Özoğuları · Ali Akgök · Ali Can Polat · Arif Madanoğlu · Bora Beniç · Evin Okçuoğlu · Fazilet Üstün · Leyla Civil · Mehmet Yüksel · Mustafa Dere · Oya Uslu · Pelin Alkurt · Selah Ozakın · Şeref Öztürk · Talip Seçkin · Vertigosalih Çamkıran · Zübeyde Seven Turan

YAZAR REFİK HALİD KARAY VE AMELE KATİBİ HASİP EFENDİ

Afşar Timuçin

Altmış beş yıl kadar önce okuduğum Memleket hikayeleri'ne bir göz atmak istedim. Ali uzandı aldı üst dolaptan hem Memleket hikayeleri'ni hem Gurbet hikayeleri'ni. Memleket hikayeleri'ni okurken tam anlamında düş kırıklığına uğradım. Eski heyecanlarla yeni heyecanlar çok zaman birbirine denk düşmüyor. Refik Halid kötü bir yazar mı? Hayır. Böyle bir şey söyleyemem. Tam tersine usta bir yazar. Bir kitap yayımlandıktan aşağı yukarı yüz yıl sonra kendinden sözettirebiliyorsa kötü değildir. Bizim eli kitap tutmayan ama harıl harıl kitap yazan ve görüş üreten aydınlarımızın büyük bir bölümü Refik Halid adını belki hiç duymamıştır. Edebiyat belleği olan ve değerlerimize önem veren aydınlarımız elbet onu azçok tanıyorlardır.

Adana'da istasyonun arkasındaki Bağlar mahallesinde, ayakta kalabilmek için canını dişine takmış olan yoksul kira evimizde, tekdüze yağmurların aralıksız yağdığı uzun kış gecelerinde babamla ben daha çok kitaplığımızdaki eski yeni ince kalın tüm kitapları ciltleyerek vakit geçirirdik. Ortaokul yıllarımdı. Ben küçükken o kitaplık babamın kitaplığıydı, babamın kitaplığından kitaplar alır okumaya anlamaya çalışırdım, o kitaplık daha sonra babamla benim kitaplığımız oldu. Rahmetli annemle rahmetli ablamın elleri kitap tutmazdı. Ne olacağımız belli değildi, yakında liseye başlayacaktım, yüksek okuyacaksam oralardan ayrılmamız gerekirdi ama bu nasıl olacaktı? Bir yandan kitapları ciltler bir yandan bunu düşünürdüm.

Refik Halid'in hemen hemen bütün kitapları vardı bizde, onları da ciltliyorduk. Babam Refik Halid'i çok severdi. Babamın sevdiği bir yazarın kitapları elbet beni de ilgilendirecekti. Daha çok *Memleket hikayeleri*'ni sevmiştim. Refik Halid'lerin bir bölümü şimdi ciltlenmiş olarak benim kitap raflarımdan birinin üst dolabında duruyor. Kitaplığımın dememeliydim, kitaplığımızın demeliydim. Bunlar şimdi de Ali'yle benim kitaplarımız. Babamla ortak kitaplığımız çoktan dağıldı, ondan bugüne çok az şey kaldı. Babalar da ölür. Bazı arkadaşlarımın tasasıdır: Afşar ölünce kitapları ne olacak? Ben ölünce Ali okuyup yazmayı bırakmayacaksa kitaplar onun olacak. Çocuğu olmayan ya da çocuğu kitap okumayan kişilerden değilim. Evet, babalar da ölür. Kitapları Ali'ye bırakıp gideceğim. Belki on eşek yükü kitap attım ama kitaplığı gene de hafifletemedim. Her neyse.

Altmış beş yıl kadar önce okuduğum *Memleket hikayeleri*'ne bir göz atmak istedim. Ali uzandı aldı üst dolaptan hem *Memleket hikayeleri*'ni hem *Gurbet hikayeleri*'ni. *Memleket hikayeleri*'ni okurken tam anlamında düş kırıklığına uğradım. Eski heyecanlarla yeni heyecanlar çok zaman birbirine denk düşmüyor. Refik Halid kötü bir yazar mı? Hayır. Böyle bir şey söyleyemem. Tam tersine usta bir yazar. Bir kitap yayımlandıktan aşağı yukarı yüz yıl sonra kendinden sözettirebiliyorsa kötü değildir. Bizim eli kitap tutmayan ama harıl harıl kitap yazan ve görüş üreten aydınlarımızın büyük bir bölümü Refik Halid adını belki hiç duymamıştır. Edebiyat belleği olan ve değerlerimize önem veren aydınlarımız elbet onu azçok tanıyorlardır.

Gerçekten Refik Halid eskilerin "kalemi kuvvetli" dedikleri cinsten usta bir yazar. Özellikle insan ve doğa tanıtlamalarında parmak ısırtacak kadar başarılı. Edebiyat biraz da ayrıntı değil midir? İki üç cümleyle resmini çizdiği nesne hemen gözünüzde canlanıveriyor. Tanıtlamalar bazen öbür anlatım ögelerinin önüne geçiyor, o zaman inceden bir tedirginlik duyuveriyorsunuz. O zaman bir kendini gösterme merakının, bak ben neler yazıyorum heyecanının belirleyici olduğu gibi bir duyguya bile kapılabiliyorsunuz. Bir yapıyı kuran ögelerin dengeli dağılımı sanatta çok önemlidir. Duyguyla düşünce, öznellikle nesnellik, sereserpelikle ölçülülük, apaçıklıkla örtülülük, toplumsallıkla bireysellik birbirleriyle dengelenmediklerinde sanatçının tüm iyi niyetine karşın yapıt itici olabiliyor. Bu durum tanıtlamalar açısından

Bir yapıyı kuran ögelerin dengeli dağılımı sanatta çok önemlidir. Duyguyla düşünce, öznellikle nesnellik, sereserpelikle ölçülülük, apaçıklıkla örtülülük, toplumsallıkla bireysellik birbirleriyle dengelenmediklerinde sanatçının tüm iyi niyetine karşın yapıt itici olabiliyor. Bu durum tanıtlamalar açısından Refik Halid'in andığımız öykülerinde bir ölçüde de olsa kendini gösteriyor. Şerbetini koyarken aşırıya kaçmışlar dedirten bir özellik bu. Ama tanıtlama işinde gösterilen ustalığın ayrı bir güzellik olduğunu unutmamak gerekir.

Refik Halid, doğumunda Rıza Tevik'in şiir yazdığı oğlu ve eşiyle 1950'lerde.

Daha çok Memleket hikayeleri'ni sevmiştim. Refik Halid'lerin bir bölümü şimdi ciltlenmiş olarak benim kitap raflarımdan birinin üst dolabında duruyor. Kitaplığımın dememeliydim, kitaplığımızın demeliydim. Bunlar şimdi de Ali'yle benim kitaplarımız. Babamla ortak kitaplığımız çoktan dağıldı, ondan bugüne çok az şey kaldı. Babalar da ölür. Bazı arkadaşlarımın tasasıdır: Afşar ölünce kitapları ne olacak? Ben ölünce Ali okuyup yazmayı bırakmayacaksa kitaplar onun olacak. Çocuğu olmayan ya da çocuğu kitap okumayan kişilerden değilim. Evet, babalar da ölür. Kitapları Ali'ye bırakıp gideceğim. Belki on eşek yükü kitap attım ama kitaplığı gene de hafifletemedim.

Refik Halid'in andığımız öykülerinde bir ölçüde de olsa kendini gösteriyor. Şerbetini koyarken aşırıya kaçmışlar dedirten bir özellik bu. Ama tanıtlama işinde gösterilen ustalığın ayrı bir güzellik olduğunu unutmamak gerekir.

Refik Halid bana neden bu defa itici geldi? Tanıtlamalardaki aşırılık bir yana, bunun başlıca nedeni onun insana tepeden bakma yakınlığıdır. Daha da ileriye giderek söyleyeyim: yaşamında nasıldı bilmiyorum, Refik Halid öykülerinde insanları sevmiyor, daha doğrusu insanı sevmiyor. Daha çok tabandaki insanları anlatıyor ama daha çok onların zayıflıklarını aptallıklarını küçüklüklerini çaresizliklerini anlatmak için kullanıyor kalemini. Besbelli hiçbir insan sıcaklığı taşımıyor öykülerindeki yüreğinde. Birinin başına bir kötü iş geldi mi Refik Halid neredeyse zil takıp oynayacak. Bu insanlar böyle aptaldırlar işte demeye getiriyor, bunların nesine acıyacaksınız, salak gibi şapşal gibi davranıyorlar, neyi yapmamaları gerekirse onu yapıyorlar ve başlarına iş açıyorlar. Birisi bir zavallıyı kandırdı mı değmeyin yazarın keyfine. Hiç iyilik düşünmeyen, yeri geldiğinde birini tongaya düşürmek için hesaplar yapan bir yığın ortalama insan. Çoğu kaytarıcı, zevk ve safa düşkünü, genelde ayş ü işretle vakit geçiren yararsız tipler. Ara sıra iyi görünümlü birileri çıkıyor ortaya, öbürleri kısa zamanda onu da kendilerine benzetiyorlar.

Refik Halid'in öyküleri ilk bakışta bizi aldatabilir, yazarın kendi halinde yoksul ve çaresiz halk insanlarından yana çıktığını sanabiliriz. Böyle bir durum yoktur. Refik Halid başkalarının acısı çekmiyor besbelli, onlarla ince ince dalga geçmeyi seviyor. Kendisi yukarda bir yerlerdedir. Kitabın kapağını açar açmaz bir acılı hava çarpar yüzünüze. Zavallı bir fahişeyi Yatık Emine'yi Ankara yakınlarında bir kasabaya sürgün ediyorlar. Kadının başına gelmeyen kalmıyor. Kimse onun elinden tutmadığı gibi herkes gücünü onda deniyor. Yıllar yılı mahkemelerde karakollarda durmadan yineleyerek öğrendiği künyesinden başka bir bildiği yoktur kadının: *"Benim, dedi, adım Emine, babamın adı Abdullah, anamınki Hürmüz... Üç yüz yirmide doğmuşum, rumi hesap, hamidiyemde öyle kayıtlı imiş, kağıdıma Yanık Emine yazmışlar amma o yanlış, bana Yatık Emine derler."* Öykünün sonu şöyle bağlanır: *"Yatık Emine açlıktan ve soğuktan öleli galiba günler geçmişti. Tüh, bu ne aksi işti... Nefer de, daha ziyade sağlam tutmak için, bir daha yokladı: -Yetişemedik be, gebermiş!.. Dedi. Bir müddet, zihinlerinden fena şeyler geçirerek durdular. Sonra 'Haydı, gidek!' ikazile birbirlerini iterek gecenin karlı rüzgarlarına karışıp küfür ede ede uzaklaştılar."*

Yazar kendini şöyle savunabilir: "Acımasız olan ben değilim, acımasız olan insanın kendisidir. Ben yalnızca bir gözlemciyim bir saptayıcıyım. Dünyanın çirkinliklerini ben mi icat ettim? Kötülükler benim eserim mi? Fuhuş benim yüzümden mi var, yalan benim yüzümden mi var, bencillik benim yüzümden mi var? Muhbirlikleri ben mi yarattım? Anneler babalar çocuklarına bakmadılar, onları oluruna bıraktılar, o pırıl pırıl çocuklar zamanla canavara dönüştü. Bunda benim ne suçum var? Zayıflıklar zayıflıkları getirdi. Anne kendini üç kere uyuşturduysa

kızı kendini üç günde bir uyuşturdu. Acımasız olan zayıflıklardır." Yazar kendini bu sözlerle savunurken bir ölçüde haklıdır ama tümüyle haklı değildir. Çünkü dünya bir dengeler dünyasıdır. Bunu görmemek için ya kör ya da önyargılı olmak gerekir. Kötülükleri iyilikler, hırsları ölçülülükler, açgözlülükleri tokgözlülükler dengeler. Dünyayı bir yüzüyle değil iki yüzüyle hatta çok yüzüyle görmeye çalışmak gerekir. Acımasız bir dünyanın içinde acımalı bir dünya vardır. Yazarın onu da görmesi, onu özellikle görmesi, onun değerini anlaması ve göstermesi gerekir. İnsan yıkıcı yanlarını da olumlu güçlerini de sanatın aynalarında tanımalıdır.

Refik Halid kötülüklerden haz duyar gibidir. İnsanın zayıflıklarını küçük yanlarını gördükçe heyecana kapılır sanki. Birbirini ayaküstü kandıran insanlar vardır onun öykülerinde. Küçüklüklerini başkalarına benimsetmek için can atan insanlar vardır. Bunların büyük bir bölümü taşralıdır, memur ve esnaf takımındandır. Çokları gününü gün etmek dediğimiz o yaygın gevşeklikle sakatlanmıştır. Kasabaya gelen sorumluluk sahibi bir memur bir süre sonra birilerinin elinde pelteleşiverir. Zaten o kadar yoğun iş güç de yoktur kasabada. Önemli olan görünüşü kurtarmaktır yani ağırbaşlı görünmektir. Ötesi keyfe kalmıştır. *"Zaten ikinci yaz gelmişti. Sinirleri gevşeten olgun bir meyva kokusu sıcak rüzgarlara karışarak pencereden odaya doluyor, herkesi göz alabildiğine uzanan sayısız şeftali bahçelerine çağırıyordu. Daha geçen sene dar redingotu sırtında uyuşukluk aleyhine nutuklar veren Agah Bey şimdi bu rayihalı havayı ciğerlerine kadar derin derin çektikten sonra yenleri sıvalı bol entarisi içinde rahat rahat geriniyor, yeni atılmış minderin üzerine yangelip gel keyfim gel diye söyleniyordu."* On tane sorumsuzun arasında bir sorumlu olsanız neye yarar. Önemli olan noktayı virgülü kitabına uygun koymaktır. Siz mi düzelteceksiniz bu dünyanın salaklıklarını, siz mi çare bulacaksınız bu dünyanın aptallıklarına? Bulunca yiyin, afiyet şeker olsun, yarasın, hiç kaçırmayın. Ne acıyacaksınız elin fahişesine! Önünde sonunda geberecekti uğursuz. Buna göre yazar iyiden iyiye üst bir yerde durur, ayrıcalıklı bir varlık gibi durur, küçük insanların üstünde bir büyük insan gibi bir egemen gibi durur.

Birden bir değişiklik olur. *Hakkı sükût* adlı öyküye geldiğinizde birden bir değişik hava karşılar sizi ve yazarın insancı yanı çıktı ortaya diye düşünürsünüz. Keçecizadelerin ipek fabrikasında kötü şeyler olmaktadır. Fabrikaya sağlıklı gelen kadın işçiler bir zaman sonra sararıp solmaya başlarlar ve yatağa düşüp ölürler. Amele Katibi Hasip Efendi ancak bu kızlardan birine aşık olup da kız hastalanınca işin özünü kavrar. Fotika artık yatağa çakılmıştır. *"Uzun karlı günleri takip eden yıldızlı bir gök altında, bu gece, yine fakir mahallede bir ölü vardı. Nihayet Fotika aylarca öksürdükten, sızlandıktan sonra artık susuyordu; ölmüştü."* Uzatmayalım, Hasip Efendi patron Hidayet Beye onu bu fabrika öldürdü der açık açık. *"Benim hesabımı verin çıkacağım."* Her şeyin bir çözümü vardır: *"Dört gün sonra maaşı artmıştı; şimdi sekiz lira kazanıyordu; işçi kızlar ölenin yerine geçmek için, o dolaşırken hafif hafif sürtünüyorlar, gülüşüyorlar, kırmızı kordelâ, cam bilezik takıyorlardı. Hayat yine evvelki durgunluğile, yine evvelki lezzetsizliğile başlamıştı."*

Kültür belleği son derece zayıf olan toplumumuzda gençlerimiz Refik Halid'i hemen hemen hiç tanımazlar. Onun adını bilen kaç gencimiz vardır kim bilir. Gençler ellerinden düşürmedikleri akılsız telefonlarında da onun adını bulamayabilirler. Refik Halid Karay 1888 İstanbul doğumludur, 18 temmuz 1965'de İstanbul'da ölmüştür. Gazetecilik yaptı,

Yazar kendini bu sözlerle savunurken bir ölçüde haklıdır ama tümüyle haklı değildir. Çünkü dünya bir dengeler dünyasıdır. Bunu görmemek için ya kör ya da önyargılı olmak gerekir. Kötülükleri iyilikler, hırsları ölçülülükler, açgözlülükleri tokgözlülükler dengeler. Dünyayı bir yüzüyle değil iki yüzüyle hatta çok yüzüyle görmeye çalışmak gerekir. Acımasız bir dünyanın içinde acımalı bir dünya vardır. Yazarın onu da görmesi, onu özellikle görmesi, onun değerini anlaması ve göstermesi gerekir. İnsan yıkıcı yanlarını da olumlu güçlerini de sanatın aynalarında tanımalıdır.

Birden bir değişiklik olur. Hakkı sükût adlı öyküye geldiğinizde birden bir değişik hava karşılar sizi ve yazarın insancı yanı çıktı ortaya diye düşünürsünüz. Keçecizadelerin ipek fabrikasında kötü şeyler olmaktadır. Fabrikaya sağlıklı gelen kadın işçiler bir zaman sonra sararıp solmaya başlarlar ve yatağa düşüp ölürler.

Fecriati topluluğuna katıldı. 1913'de İttihat ve Terakki hükümeti tarafından Sinop'a sürüldü. Ulusal kurtuluş devimine karşı yazıları ve eylemleri nedeniyle 1922'de Yüzelliliklerle yurtdışına sürüldü. Yüzellilikler kimdir? Yüzellilikler diye bilinen muhalifler topluluğu aslında yüz elli kişiden azdı. Aralarında Refi Cevat Ulunay gibi Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi ünlü adlar da vardı. Yüzellilikler 1933'de bağışlandılar, yurda dönmelerine izin verildi. Refik Halid de Beyrut ve Halep'de on beş yıl kadar sürgün yaşadıktan sonra 1938 temmuzunda yurda döndü ve gazetecilik mesleğini sürdürdü, bu arada edebiyat alanında ürünler vermekten de geri durmadı.

Yüzelliliklerden "filozof" Rıza Tevfik Bölükbaşı Refik Halid'in oğlu Ömer Uğur doğduğunda ebced hesabına göre bir şiir yazdı. Rıza Tevfik bununla ilgili olarak şunları söylüyor: *"Refik Halidin* dünyaya bir oğlu geldiğini ve (Ömer Uğur) tesmiye edildiğini Vahdet gazetesinde görünce hemen şu manzume-i *tarihiyeyi yazıp kendisine göndermiştim."* Bu ilginç şiiri birlikte okuyalım: *"Sevgili Refik Halid en güzel eserini / Yes ü ümit içinde dokuz ayda bitirdi. / Tosun bir oğlu olmuş dün aldım haberini / Annesinin kadrini çocuk arşa yetirdi. // (Bu füsunkar muharrir -felaket sellerinde- / Yuvarlanıp giderken şu gurbet ellerinde, / Vatan aşkı ağlardı yüksek emellerinde / Bu haliyle herkese hamiyet öğretirdi.) // Ne güzel, ne mutludur -kavuşurken vatana, / Kucağında bir erkek çocuk getiren ana!.. / Bu mücevher tarihim bir müjde olsun ona / Refik şimdi gülecek!.. / Ömer Uğur getirdi."* Şiir *"1933 sene-i miladiyesi"*nde, 9 ağustos 1933'de yazılmıştır.

Yalnız görmek yetmiyor bilmek de gerekir. Yazar olsun yazmaz olsun, her kendini bilen kişi tarihin akışını doğru okuyarak insanın temel bilgisine ulaşmak zorundadır. Doğru görmek ve yanlışlar yapmamak için bu gereklidir. Düşmanın uzattığı kağıdın altına imza atacak kadar kendinden ve dünyadan habersiz olanlar yanlışlardan kaçamıyorlar. Bu yalnız toplumun üst kesiminde duranların değil sıradan insanların da sorunu. Sıradan insanda daha çok yürek yarasına yol açan şey yukarda duran insanlara insanlık suçu olarak yazılıyor. İnsanı tanıyanlar ama gerçekten tanıyanlar onu zaten seviyorlar, sevme zorluğu diye bir şey yaşamıyorlar. Daha çok bilgi işi, biraz da sağduyu işi yani sezgi işi bu... Belki de yok yere kopuyoruz birbirimizden. Şu dostça görüşen iki kişiden biri biraz sonra herhangi bir nedenle öbürünü öldürebilir. Öldürmek için tabancayla kovaladığımız kişi iyi tanısaydık belki de can dostlarımızdan biri olacaktı. İnsan olma çizgisinde buluşmak çok önemli.

Refik Halid insanları sevmiyor. Onlara yukardan bakıyor, bakıyor ve görmüyor. Hasip efendinin o kadar aşağılık bir insan olabileceğine inanmıyorum. O zaman ne duruyorsun, tükür Hasip efendinin yüzüne. Onu da yapmıyorsun, çünkü onun kötülüğünden yanasın, onun kötülüğünü seviyorsun. İnsan dediğin böylesine aşağılık bir varlıktır demek istiyorsun. Değil sevgili ustam değil, yakından baksan her şeyin senin gördüğün gibi olmadığını anlarsın. O iyi insanlar hep varoldular ve senin uzun uzun anlattığın ve tek doğru gerçeklik gibi gösterdiğin kötülerle kötülüklerle savaştılar. Bize böyle bir Hasip efendi anlattınsa başka Hasip efendiler var, dürüst namuslu onurlu Hasip efendiler, onları da anlat. İş şuraya varır: biz kötüydük ya da kötüyüz, çünkü herkes kötüdür. Bunu mu demek istiyorsun? Onca güzellikleri yaratan da insan değil miydi? Senin öykülerinde onlardan neden bir tane bile yok? Biz ne Hasip efendiler gördük, köpek diye kapıya bağlamazsın. Ne Hasip efendiler de gördük pırıl pırıl insanlardılar. İnsanları sevseydin belki o büyük gurbet acısını da yaşamayacaktın.

KURUMAMIŞ ALIN TERİ HÂLÂ

Abbas Karakaya

Görmüş Kazıklı suyunda yüzünü
Ağalara karşı çıkan çocuk
Kangal-Kocakurt'tan İstanbul'a

Donarak ölmüş çoban babası

Bir iki Ankara denemesi...
Dayanamaz döner köyüne
Tahtakurularından

Soluğu İstanbul'da alır bitince askerliği
"Gitme, kal!" diye çok söylese de annesi

Yağdonduran'da ismiyle müsemma bir soğuk
Çok üşümüş kamyon kasasında babam
İndiklerinde Sivas'a
Sarılayazdım kahvedeki sobaya
Diye anlatır o günü. Sağ dizi üşür,
Isınmamış o günden beri

Tuvalet temizler, yatağımı satarım
Siz yeter ki okuyun, derdi
Yalnız kendisi için yaşamamış
İyiliğe inanmış, iyilere rastlamış

Meslekten sağlık memuru
Kullanılmış boş şişe de satmış
Köyde pöçükçü, ortakçı babam
Sanki hâlâ kurumamış alın teri

Fötr şapka ve güneş gözlüğünü
Köylülerinden önce takan o
İçki masalarında çok şey öğrenmiş
Ben de ondan öğrendim içmemeyi

Bir düşün peşinde babam
Bu yüzden değil ama
Kravatsız sokağa çıkmaması hâlâ
Yakıştı geldiği yere, seksenlik delikanlı
Lakabı kara dayı, emekçi, şehirli babam

Ağustos - Aralık 2018, Çekmeköy

ÜTOPYACI PORTRELERİ

FOURİER

Yalçın Küçük

Fourier, tarihin periodizasyonunu ilk kez açıklıkla formüle etti, insanlığın çeşitli tarih aşamalarından geçtikten sonra mutluluğun doruğunu veren bir dönem yaşayacağını ve bunu çöküşün izleyeceğini ileri sürdü. Böylece Karl Marx dahil, insanlığın gelişimini dönemlere ayıran çözümleyicileri önceledi. Kadınların özgürlüğünün ve bu arada cinsel özgürlüğünün inatçı bir savunucusu oldu; kadının kurtuluşunun toplumun genel olarak kurtuluşunun bir ölçüsü olduğu ilkesini ilk kez Fourier ileri sürdü.

François Marie Charles Fourier 1772 yılında Basonçon'da kumaş taciri bir baba ile zengin bir tüccar aileden gelen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi; yazdıkları ve yaşadıklarıyla, asıl Fransız İhtilali'ni doğuran on sekizinci yüzyıl filozoflarının çocuğu olduğunu gösterdi, yine de Fransız i İhtilali'nden duyulan hayal kırıklığı ile buna karşı tepkiyi dile getirdi. Düzenli ve titiz yaşamında pratik başarı olarak bir tüccar kâtibi olmayı aşamadı, hep sevimli bir insan oldu, kendine güvendi, güvenini kurduğu hayal dünyasında denedi, insanlığa zengin bir ütopya katoloğu bırakarak kendisinden sonraki tüm sosyalizm akımını etkileyerek, 1837 yılında, barış içinde, Paris'te öldü. Saint – Simon ve Owen ile birlikte sosyalizmin gelişmesine katkıda bulunan üç büyük ütopyacıdan birisi sayıldı; ayrıca Engels, Fourier'yi kesinlikle tüm çağların en büyük mizahçılarından biri olarak adlandırdı.

Lyons, 1793 yılında Cumhuriyet'e karşı durunca, Charles Fourier de bunlar arasında karşı devrimci bir savaşta yer aldı, darağacından kurtuldu, hapis yattı; daha sonra Cumhuriyet Ordusu'na kaydolarak devrimin yayılmasında yer aldı. Fourier, tarihin periodizasyonunu ilk kez açıklıkla formüle etti, insanlığın çeşitli tarih aşamalarından geçtikten sonra mutluluğun doruğunu veren bir dönem yaşayacağını ve bunu çöküşün izleyeceğini ileri sürdü. Böylece Karl Marx dahil, insanlığın gelişimini dönemlere ayıran çözümleyicileri önceledi. Kadınların özgürlüğünün ve bu arada cinsel özgürlüğünün inatçı bir savunucusu oldu; kadının kurtuluşunun toplumun genel olarak kurtuluşunun bir ölçüsü olduğu ilkesini ilk kez Fourier ileri sürdü. Bu ilkeye karşın tüm araştırıcılar, Fourier'in somut yaşamında hiçbir kadın izi bulamadılar; bunu ya gel-geç ilişkiler yaşamasına ya da cinsel iktidarsız olmasına bağladılar. (N. V. Riasonovsky, The Teaching of Charles Fourier, University of Calfornia Press, 1969, s.15) Engels, Eduard Bernstein'e yazdığı bir mektupta, çalışma hakkının il önce Fourier tarafından ileri sürüldüğünü, "the right to work was first advanced by Fourier", belirtti. (K. Marx-F. Engels, Selected Correspondence, s.352) Fourier ise ütopyalarını geliştirmek için tüm zamanını düşünmeye ayırdığı evinde, her gün saat 12'de, projelerini finanse etmek için kendisine kredi getirecek zengin adama sokak kapısını açmak üzere yerinden kalktı, harekete geçti. Finansör hiçbir zaman gelmedi, Fourier, Owen kadar bile ütopyalarını uygulamaya koyma şansından yoksun kaldığı için olmalı, zamanında ve sonra hep sevilmiş tek ütopyacı olarak kaldı.

İzleyicilerinin üstün bilgisini övmelerine karşın, parlak olsa da sınırlı bir eğitime sahip Charles Fourier'nin daha on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında, tekel sözcüğünü kullanmamakla birlikte, kapitalizmde 'yeni feodal lordlar' olacağını haber vermiş olması, dikkat çekiyor. Fourier, kapitalizm sonrası dönemi, yarı-birlik, basit birlik ve gelişmiş adlarını verdiği üç alt döneme ayırıyor; bu sonuncusu tüm ahenk'i sağlıyor.

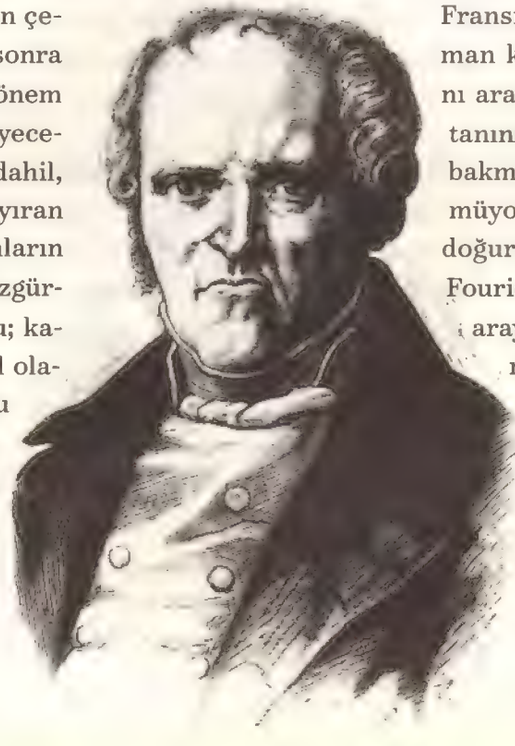

Fransız İhtilali'nin Çalışanların Örgütlenmesini Yasaklaması

Fransız İhtilali, eşitlik, kardeşlik ve özgürlük ilkelerinin bayraktarlığını yaparken, bir araya gelme hakkını yasakladı; bunu bir araya gelme ve birlik kurmanın, feodal dönemin loncalarını ve tekelci şirketlerini hatırlatmasına bağlamak, bunda, geri ve özgürlüğü kısıtlayıcı bir öz bulmak mümkündür. Ancak Fransız İhtilali'nin en ileriye atılmış zaman kesitinde bile çalışanlara, haklarını aramak için, bir araya gelme hakkını tanınmamış olmasının, yalnızca tarihe bakmakla açıklanması mümkün görünmüyor; bir hayal kırıklığını ve tepkiyi doğuruyor. Saint –Simon ve Owen gibi, Fourier de, insanlığın kurtuluşunu, bir araya gelmede ve örgütlü birlikler yaratmada görüyor. Bir gün 'Aujourd hui jour du Vendredi- Saint, J'ai trouve le secret de l'Association' diye yazıyor.

Babası iflas etmiş, annesinin serveti dayılarının manevralarıyla kendisinden ayrılmış, bir kez

Falans'lar, zengin, orta, yoksul üç tabakadan insanı da barındıracaklar, Fourier, insanlar arasında ayrılıkların yararlı olduğunu düşünüyor. Ayrıca kuşkusuz kadın, erkek ve çocuklar bir arada yaşayacaklar. Yalnız Falans yönetiminde, ekonomik uğraşlarda, ağırlık ve öncelik, tarıma veriliyor. Sanayi, yardımcı bir role sahip oluyor; bütün ayrıntıları önceden düşünen ve yazan Fourier, tarım ile sanayi arasındaki oranın her Falans'ta ancak üç imalat kurumu ve sanayinin tarıma oranının da dörtte bir, beşte bir, ya da altıda bir olacak biçimde düzenlenmesine karar veriyor.

denediği ticarette gemileri denizde batmış Charles Fourier'in, tarih on dokuzuncu yüzyıla dönerken kapitalizmin zenginlikle birlikte yoksulluğu da beraberinde getirdiğini görmesi zor olmuyor. Tüm yazılarında kapitalizmi bitmez tükenmez bir tiksinti ile mahkûm ediyor. On sekizinci yüzyıl aydınlanma yazınının ve hayranı olduğu Newton'un etkisinden çıkmıyor, yurttaşları fizyokratların doğa'dan bulup çıkardığı ve klasik siyasal iktisadın, tüm insan düşüncesinin bir parçası haline getirdiği, doğal ahenk düşüncesini tümden reddetmemekle birlikte, toplumsal düzende ahengin kendiliğinden ortaya çıkmayacağına ve üstelik de kalıcı olmayacağına inandı, ahenkli toplumun insan tarafından kurulmasını savundu.

Fourier'in hayal kırıklığı ile tepkisi bir üçüncü eksende de kendisini belirtti: Sanayinin yarattığı zenginlikle yoksulluk ikileminin, çalışanları giderek zenginleşenler ile yoksul işçilere ayırdığını görünce, hayalindeki dünyayı, sanayi üzerine değil tarıma dayalı kurdu.

Falans: Ortak Yaşam Birlikleri

Ancak Fourier, tüm büyük ütopyacılara özgü genel çizgilerin dışına çıkmadı; yalnızca yoksulları ve bu arada işçileri değil tüm insanlığı kurtaracak formüller geliştirmeye çalıştı. Buna ek olarak ütopyacılar türünden ve Engels'in sözleriyle, 'eğer saf akıl ve adalet şimdiye kadar dünyaya egemen olmadıysa, insanların bunları doğrulukla anlamamış olmasından ileri geldiğine' inanıyordu; (F. Engels, Anti-Dühring, s.28) insanlığın inanması için bir yandan, bunları anlatabilecek dahilerin çıkması ve insanlığa örneklerle göstermesi gerekiyordu.

Charles Fourier'in modelinde temel birim, Falans, Felange'dır; Falans, insanları bir araya getiren birlikler, association, oluyor. Falans'ların içinde yer aldığı yapıya ise, Fourier, Falanster, Phalanstére, adını veriyor. Gide ve Ch. Rist, falanster'i, İsviçre, veya Nice'deki Palac Hotel ya da Londra ya da Milano'daki l'Hotel - Populaire türünden bir büyük otele, un grande hotel, benzetiyorlar. (Ch. Gide- Ch. Rist, Historie des Doctrines Economiques, 1959, s.274) Ancak bu otelde hem tüketim ve hem de üretim oluyor.

Falans'lar, zengin, orta, yoksul üç tabakadan insanı da barındıracaklar, Fourier, insanlar arasında ayrılıkların yararlı olduğunu düşünüyor. Ayrıca kuşkusuz kadın, erkek ve çocuklar bir arada yaşayacaklar. Yalnız Falans yönetiminde, ekonomik uğraşlarda, ağırlık ve öncelik, tarıma veriliyor. Sanayi, yardımcı bir role sahip oluyor; bütün ayrıntıları önceden düşünen ve yazan Fourier, tarım ile sanayi arasındaki oranın her Falans'ta ancak üç imalat kurumu ve sanayinin tarıma oranının da dörtte bir, beşte bir, ya da altıda bir olacak biçimde düzenlenmesine karar veriyor.

Falans'ın başkanına, Duargue nitelemesini uygun görüyor, iki ya da üç falans'ın başkanı Duargues adını alıyor. Falans'lar bir araya gelerek birlikler büyüdükçe başkanın adı değişiyor, en büyük başkan Omniargue adını alıyor; Fourier, Omniarque'a oturacak yer olarak Constantinople, İstanbul'u uygun buluyor.

Fourier'nin ütopyasında Falans ve Falanster'in ayrı bir yeri var; bu görüşlerini çeşitli baskıları yapılan ve en son Theorie de l'Unité Universille adıyla yayınladığı çalışmasında açıklıyor. Uygulamaya konmadan kalmasına karşın, taraftarlarının Fourier'nin düşüncelerini yaymak için çıkardıkları derginin adı 1832- 34 yılları arasında Le Phalenstére ve 1835-1843 yıllarında da La Phlange adını alıyor. Dergi, Fourier'nin ölümünden sonra adını, La Democratice Pacifique olarak değiştiriyor.

Evrenin Ahenginden Toplumun Ahengine

Charles Fourier'nin ilk yayınlandığı kitap ise, 1808 yılında Theorie des Quatre Mouvements et des Destinées Generales'dir; tarihin periodizasyon denemesi, bu çalışmada yer alıyor. Zamanın bütün aydınları gibi, burada, Newton'a büyük bir hayranlık ve bağlılık gösteriyor; Newton'dan evrende yasaların varlığını, bir çekim yasası bulunduğunu ve bu çekim yasasının bir ahenk, harmonie, sağladığını alıyor, bu ahenk'in Tanrı'ya ait olduğunu, insanların toplumdaki yasaları bularak Tanrı'ya ortak olabileceklerini ve yeryüzünde ahenkli çevreler yaratabileceklerine inanan Fourier, Newton'a borcunu tarihin bir döneminden diğerine geçişin yasalarını açıklayarak ödemeye çalışıyor

Tarihi, sanayi öncesi, sanayi kapitalizmini içerecek biçimde, hilekâr ve iğrenç sanayi dönemi ve üçüncü olarak da toplumcu, gerçek ve çekici sanayi dönemi olmak üzere üç büyük döneme ayırdı. Bunlar da kendi içlerinde alt dönemlere ayrılıyor. İlk büyük dönem, kapitalizm öncesi feodal döneme denk düşüyor; ikinci dönem, Fourier'nin kapitalizmden bitmez tükenmez tiksintisini yansıtan terminolojisi bir yana, manifaktürden başlayarak kapitalizmin gelişmesini işaret eden alt dönemlere dayanıyor. İzleyicilerinin üstün bilgisini övmelerine karşın, parlak olsa da sınırlı bir eğitime sahip Charles Fourier'nin daha on dokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında, tekel sözcüğünü kullanmamakla birlikte, kapitalizmde 'yeni feodal lordlar' olacağını haber vermiş olması, dikkat çekiyor. Fourier, kapitalizm sonrası dönemi, yarı-birlik, basit birlik ve gelişmiş adlarını verdiği üç alt döneme ayırıyor; bu sonuncusu tüm ahenk'i sağlıyor.

Fourier'nin ütopyasında özel mülkiyet reddedilmiyor, kamu yararına ve çıkarlarına göre denetim altına alınıyor. Falans sistemi içinde tüm yaşayanlara yaşamlarını sürdürmeleri garanti ediliyor.

Charles Fourier, diğer büyük ütopyacılar türünden, geçici gördükleri yaşadıkları düzeni mahkûm etmekle kalmıyor; aynı zamanda değiştirmeye çalışıyor. Fourier türünden bir ütopist için değiştirmek için, göstermek yeterli oluyor. Bu nedenle sürekli proje yapıyor ve rapor hazırlıyor. Projelerini ve raporlarını, iktidardakilere ve iktidara kim gelirse sunmaktan bıkmıyor.

Görüşlerini ilk kez oluştururken iktidarda Napoleon var; Napoleon, Fourier'nin umudu oluyor. Umudunu Napoleon'un yerine geçenlere proje ve rapor hazırlayarak sürdürüyor. Fransız Devrimi'nden hayal kırıklığına uğramış olmakla birlikte insanlığı kurtaracak projelerinin karşıtlığı ilgisizlik, Fourier'nin hülyalarını etkilemiyor. Restorasyon döneminde Bourbon'ların Bayındırlık Bakanı Baron Guillaume-Antoine Capelle'den çok umutlanıyor, projelerinin uygulamaya konmasını beklerken ihtilal çıkıyor ve Bourbon'lar iktidardan uzaklaştırılıyor. Bu kez Fourier, İmparator Louis-Philippe için proje ve rapor hazırlamaya başlıyor.

İnce, kısa boylu, büyük alınlı, yırtıcı mavi gözlere sahip temiz ve özenli, genellikle siyah, 'bir yargıç gibi' giyinen Charles Fourier, yaşadığı sürece, iktidardakiler bir yana, hiç kimseden bir destek almıyor. Hep yalnız kalıyor ve yalnız yaşıyor; yeni bir toplum düşlerken kendisine bir aile ya da ev bile kuramıyor, hiçbir aşk yaşamadığı biliniyor, projelerini gerçekleştirecek parayı beklerken ölüyor.

AHMET HAMDİ TANPINAR:

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ROMANININ İLETİSİ NEYDİ?

Turan Alptekin

1955 yılında, üzerinde çalıştığımız bir konuyu "dikte" ederek yazdırdığı sırada, "Hiçbir muharrir yoktur ki kendi neslinin bir hikâyesini yapmasın!" dediğinde, "Sizin, neslinizin hikâyesi olarak yazdığınız eseriniz hangisidir?" soruma karşı, Tanpınar, "Evin Sahibi" hikâyesi ile "Huzur" romanının bu çizgide anılabileceğini söylemişti. Suat'ın Mektubu; Huzur romanı ile "Evin Sahibi" arasındaki bağla birlikte; "gizli ve devamlı misafir" Suat ve Mümtaz'ın ortaklıklarını da açıklıyor.

Şehnâme'de, Firdevsî'nin kendisi için ne söyleyeceğini merak eden Timur (aksak Ti-mur), çağ göreneklerine uyarak açtırdığı falda, "*Arslanların gezindiği çöllerde şimdi topal tilki dolaşıyor*" anlamındaki dizeler çıkınca, gülerek: "*Vallahi Firdevsî ölmemiş!*" der. Nükteyi, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, müsveddelerine dayanarak Profesör Handan İnci'nin yayına hazırladığı "*Suat'ın Mektubu*"nu okurken anımsadım (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Suat'ın Mektubu,* Hazırlayan Handan İnci, 2018) ve kendi kendime, "*Tanpınar da* ölmemiş!" demekten kendimi alamadım: Yazar, kahramanı ile, karşımda duruyordu.

Falih Rıfkı Atay: "*Goriot Baba'yı okuduğumda, bir süre, her köşe başında onu göreceğimi sandım*" diyordu. Unamuno'nun kahramanının, kendisini öldürmek isteyen yazarına direnişini çağrıştıran Tanpınar'ın kahramanınınki ise tam bir başkaldırı idi.

"*Suat'ın Mektubu*"nun yayımlanışını, bunun için üzerinde durmaya değer buluyorum: Tanpınar, okuyucuyu eserinin çok-anlamlılığına eğilmeye çağırıyor.

Hermann Hesse'nin, *Bozkır Kurdu* (*Le Loup des Steppes*, 1927) romanını, yayımlandıktan yıllar sonra ancak Ahmet Cemal'in çevirisiyle okuma imkânı bulduğumdan bu yana; Suat'ın, Mümtaz'ın, Nuran'ın, hattâ İhsan'ın -romanda yer alan bütün öbür yüzlerle birlikte-, Tanpınar'ın düşünce prizmasında, yazarın bütünleşmeye çağırdığı kişilik parçaları olduklarını düşündüm. Olguyu, Handan İnci hanım da görmüş olmalı: Mümtaz'ın Suat'ı "ilk gördüğü anda, Suat ışıklar içindedir. Denizde kırılan bütün ışıklar, Suat'ın yüzünde toplanmış gibidir" ("Gönderilmeyen Mektup", H. İnci, s.13); ve bu bize genç Tanpınar'ın Yahya Kemal'ini (romandaki İhsan) anımsatır. "Ferahfeza'nın hasreti içinde" Nuran'ın hayali de, Suat'le birleşir (H. İnci, s.18); çok okuyan, cesur düşünen Suat, hayat içindeki duruşu düşünceleri, yaşayış biçimiyle Mümtaz'ı hep etkilemiştir, vb.

Fakat şimdi, yine Dr. Handan İnci'nin dikkatiyle, bir başka görünüm de buna katılmış bulunuyor: Suat'ın, Mümtaz'ın yaşamındaki varlığı çocukluk yıllarına dek inmede, ortaya çıkışı ise (tefrikada yer alan bir cümleden anlıyoruz), Nuran'a yazdığı mektupla olmadadır. Bir süre sonra da, Mümtaz'ın zihninden çıkıp yaşamına karışan bir varlık olacaktır. Artık, Mümtaz halüsinasyonlar içinde, yanında Suat'ı yürüyor görmede, onunla konuşmaktadır.

Suat, artık, yalnızca bir "karşı-tema" olarak değil, Goriot Baba gibi, bütün büyük roman kahramanları gibi, güçlü bir kişilik olarak yer almak istemekte, yazarını buna zorlamaktadır.

***

1955 yılında, üzerinde çalıştığımız bir konuyu "dikte" ederek yazdırdığı sırada, "*Hiçbir muharrir yoktur ki kendi neslinin bir hikâyesini yapmasın!*" dediğinde, "*Sizin, neslinizin hikâyesi olarak yazdığınız eseriniz hangisidir?*" soruma karşı, Tanpınar, "Evin Sahibi" hikâyesi ile "*Huzur*" romanının bu çizgide anılabileceğini söylemişti.

Suat'ın Mektubu; *Huzur* romanı ile "Evin Sahibi" arasındaki bağla birlikte; "gizli ve devamlı misafir" Suat ve Mümtaz'ın ortaklıklarını da açıklıyor.

"Ev, konak" imgelerinin, oldukça yaygın, 'üzerinde yaşanan toprak' anlamına, yaşananların üstüste katlar oluşturduğu '**bilinç**' anlamının eklendiği "Evin Sahibi" hikâyesi; İstibdad yılları insanlarının yerel anlatılarla besledikleri yaşam ve ölüm korkularını, yaşamlarına yön veren bir "sahip", bir ev sahibi gibi algılayışlarını anlatır: Korku, bir ölüm korkusu biçiminde bütün yaşamlarını ele geçirmiş; bilinçlerine egemen evcil bir yılan gibi onlarla birlikte yaşamaktadır.

Meşrutiyet yıllarında, artık konağın dışında özgür ve yeni insan,

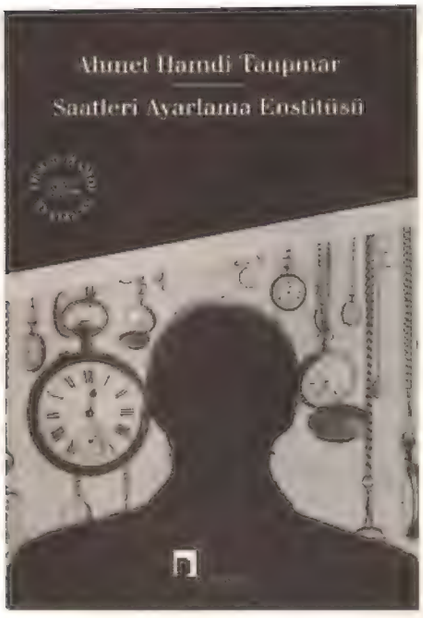

Meşrutiyet yıllarında, artık konağın dışında özgür ve yeni insan, bu kez onun gerçek varlığını görecek, ölümü yanıbaşında duyarak yaşamaya başlayacaktır. Açlık, savaş, verem; her yerde "o" vardır: "Eski düşman, evin sahibi", konağın egemen gücü, masalların korku verici yılanı, "kaypak sırtını kabarta kabarta, yağlı halkalarını çöze bağlaya", "acayip ve girift bir sarmaşık gibi" her yerde dolaşmada, insanları "birbirine kenetliyerek onları bir kütle gibi yoğurmadadır".

bu kez onun gerçek varlığını görecek, ölümü yanıbaşında duyarak yaşamaya başlayacaktır. Açlık, savaş, verem; her yerde "o" vardır: "Eski düşman, evin sahibi", konağın egemen gücü, masalların korku verici yılanı, "*kaypak* sırtını kabarta *kabarta, yağlı halkalarını çöze bağlaya*", "acayip ve girift bir sarmaşık gibi" her yerde dolaşmada, insanları "birbirine kenetliyerek onları bir kütle gibi yoğurmadadır". "En iyisi hiçbir şey düşünmemek, hiçbir şey görmemek, hiç yaşamıyor gibi yaşamaktır." (Tanpınar, "Evin Sahibi", *Abdullah Efendinin Rüyaları,* 1943, s.141) "*Sakat bir bacak, delik deşik iki ayak, şöyle böyle ancak tutunabilmiş bir vücutla*" da olsa "Evin Sahibi"nin kahramanı, "çocukluğunu altüst eden, yaşamını bir cehennem yapan korkunç mahlûkun ağır *halkaları*"nı düşlerinden hiç atamayacaktır.

Huzur'un kahramanları, -Mümtaz, Suat-, bu kuşağın insanları idiler. Fakat bir "zihin" dünyası olan insanlardı. Sanat ve duyarlılık eğitimleri vardı. Onu, aşkla, güzellikle sanatla yenebilirlerdi.

Onların yanında, umutları geçmiş günlerin düşlerine takılmış, ne ondan kurtulabilen, ne de ona dönebilen, hiçbir tutkuları, hiçbir varlıkları olmadan, hiçbir şeye aldırmadan, bütün kavgaların dışında, günlük geçimlerinin peşinde, kendi kendileri olarak yaşayan, bir sınıf halk daha vardı. Onlara ne olmuştu?

Hayri İrdal gibilerin yaşamı; geçmiş günlerin anılarına gömülmüş, gelecek günlere umutla bakan ve onun için çabalayan insanların yaşamı: savaşla birlikte değişen koşullar ve insanın hızla değişimi... Onların, gerçeklerin içinde, gerçeklerle savaşmayı isteyen; buna karşılık, iş ve üretim yerine, ülke dedikodularının bilginin yerini aldığı kıraathaneler, ruh çağırmalarla birey sorunlarının çözülmeye çalışıldığı toplantılar, boş düşler, uydurma inanışlar peşinde mutluluğu arayışların yaşamı: Halit Ayarcı'nın Hayri İrdal'ın yaşamına girmesi, onu bambaşka bir insan yapmasının öyküsü:

Halit Ayarcı, bir iş adamıdır; emeği kazanca çevirmeyi bilen, yaşam deneyimi, yaşam görgüsü olan biridir. Ve görmektedir ki insanlar, değişmede, etkiler, modalar, yenilikler onları kendilerinden uzaklaştırmada, fakat yeni bir güç doğmadadır. O, bu güce, hiçbir iş alanı bulunmayan bir toplulukta, temelsiz, amaçsız, hiçbir sonucu olmayan bir iş yaratmayı denemiş, insanlara umut vermiş ve onları mutlu etmeyi başarmıştır. Ve sonunda insanlar, vageçemeyecek kadar, ona inanmışlardır: *"İnsanlar, menfaatlerine dokunmamak şartıyla her* şeye inanırlar" diyor, Ayarcı.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün Birinci bölümü, başlığıyla, Charles Dickens'in *Büyük Umutlar*'ına bir göndermedir. "*İnsanları kendileri olmaktan çıkarırsanız, onlara herşeyi yaptırabilirsiniz."* Roman'ın bir göndermesi de "*Sabaha doğru"* başlığı ile Tevfik Fikret'in "*Bu memlekette de birgün sahah olursa..."* şiirine olabilecektir.

Roman'ın sonunda; birçok insanın yaşam sığınağı, "Saatleri Ayarlama Enstitüsü" (S.A.E.), bütün anlamsızlığı ile, boşluğunun ve anlamsızlığının bilincine varılması ile ortadan kalkacak; fakat, yarattığı güçle, değişen insanlar, artık yaşayacakları evleri kendi isteklerince kendileri kuracak, düzenleyecek ve onun "sahib"i olacaklardır; menfaatlerinden, tutkularından, isteklerinden, benliklerinden doğan sorunlar, çatışmalar ise... hep kalacaktır.

Bu gözle baktığımda ben, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün **dünya edebiyatı** içindeki yerini, romanın ikinci kahramanı Halit Ayarcı'dan çok, bu "ileti"ye ve yazarın "Büyük Umutlar" göndermesine dayamanın daha doğru olacağını düşünüyorum. Ve Nikolai Berdiaev'in, "Ütopyalar *birgün gerçekleşirse?*" sorusuna. Yazarın kendi çağına.

BU ŞİİR FABRİKADA YAZILDI

Nail Yaya

Zifiri toz bulutu
Fabrika bacası kusuyor zehrini
O zehir ki nice alın terini yutmuş
Saçıyor gökyüzüne işçinin emeğini
O emek ki Dünya'yı yaratır.
Emekçinin elleridir Dünya
Onlar olmadı mı arama hiçbir yaşam belirtisi.
Şimdi onlardan bahsediyor şiir.
Çünkü bu şiir fabrikada yazıldı.

Büyük mezarlar kazıldı fabrikanın ötesindeki tarlaya
Cansız bedenler yatırıldı sırayla
Bu şiir yazıldığında ölen işçiler
Cinayete kurban giden işçiler
Gömülecekler yan yana.
Bir aylık maaş için ölecekler
Patronun çok umurunda
Görevli gelip zabıt tutacak
Zaptın altına iş kazası yazacak
Gömülecekler mezarlara sıra sıra.

Bu şiir fabrikada yazıldı.
Az ilerisinde fabrikanın evler vardır.
İşçilerin evleri,
Çoluk çocuk borçluların evleri.
Gece gündüz sömürülür bu evler.

İşçinin ailesi de işçidir.
Okula gider yer içer bu işçiler.
Bir de hastalanmaya görsün
Ölürse, kader!
İşçi çalışır ama yine de.
Yaşamaya, yaşatmaya çalışır.
Öğrenmeye, öğretmeye çalışır.
Çoluk çocuk için de mezarlar kazılır.
Gömülürse takdir-i ilahi
Gömülmezse şayet, o da vardiyaya çağrılır.
Durup dinlenmez işçi.

Bu şiir fabrikada yazıldı.
Ama bu fabrika ki elbet bir gün özgürleşir.
Ne atom bombası
Ne tank, ne top, ne tüfek
Ne ordular ne devlet
Karşısında duramaz işçilerin
Çünkü onları var eden de işçilerdir.
Örgütlü işçilerin silahıdır vardiya.
Fabrikayı yaratan emek
Dünyayı yaratan ellerin, işçilerin silahıdır.

Dünyadaki tüm silahları yapan eller
Bir gün onları yok edecek
Kızıla çalacak gökyüzü
Yoksulluk gömülecek
Fabrikanın ilerisindeki mezarlığa
Çünkü bu şiir fabrikada yazıldı.

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2018/11

ACISI OLAN HERKES DEVRİMCİ BİR ÖZ TAŞIR

Dr. Ulvi Özdemir

"Küçük burjuvazi"nin eleştirisi bizim gibi ülkelerde biraz abartılmıştır diye düşünüyorum. Bunun nedeni proletarya diye övgüye boğmaya hazır olduğumuz bir kümenin ülkemiz yakın geçmişinde bu tarihsel role uygun eylem ve tavır içinde olamayışıdır. Dolayısıyla çuvaldızı hak eden toplumsal kesim proletaryadır. Sovyetler Birliği ve bütünüyle sosyalist dünya düzeni yıkılırken sessiz kalan da bu sınıftır. Maalesef bugün AKP'nin toplumsal tabanı da büyük ölçüde bu sınıftır.

Robert Spencer - The Seed of Revolution

Tezer Özlü

Tezer Özlü, benim yeni keşfettiğim bir yazar. Çocukluğun *Soğuk Geceleri,* kurgusal olarak eleştirilebilecek olsa da, yani bence tam anlamıyla bir roman sayılamasa ve ancak "parçalı bir roman" ya da "roman parçalarından oluşturulmuş bir anlatı" sayılsa da, başarılı bir eser.

Sadık Albayrak dostumun bu kitap hakkındaki eleştirilerini de okudum ("Küçük Burjuva Edebiyatına Giriş: Tezer Özlü ya da İstisnalar Kaideyi Nasıl Bozdu?", İlerihaber.org). Benim öne çıkarmak istediğim nokta daha başka: Türk edebiyatında otobiyografik eserler ya da otobiyografik esintiler taşıyan yapıtlar çok görülmez.

Yıllar önce Fethi Naci ve Atilla İlhan otobiyografik yazını çok sıkı eleştirdiler, ben de o dönem yazmaya, okumaya meraklı bir üniversite öğrencisi olduğum için bu konuda sağlam bir edebi yasa ile karşı karşıya geldiğimi düşünmüştüm. Yıllar sonra Bukowski okuyan ve seven biri olarak otobiyografik yazın benim gözümde büyük değer kazandı. Bu açıdan Tezer Özlü'nün zamanında bu tür eleştirileri göğüsleyecek cesareti bulduğunu görüyorum. Bunun dışında klasik bir "bunalım" edebiyatı içinde yer verilse ve bu yönüyle eleştirilebilse de "Elif Şafak'ın öncüsü" gibi bir nitelemeyi hiçbir biçimde hak etmediğini düşünüyorum.

Küçük Burjuvazi , "Büyük" Proletarya ve Bizim *Gezi*

"Küçük burjuvazi"nin eleştirisi ise bizim gibi ülkelerde biraz abartılmıştır diye düşünüyorum. Bunun nedeni proletarya diye övgüye boğmaya hazır olduğumuz bir kümenin ülkemiz yakın geçmişinde bu tarihsel role uygun eylem ve tavır içinde olamayışıdır. Dolayısıyla çuvaldızı hak eden toplumsal kesim proletaryadır. Sovyetler Birliği ve bütünüyle sosyalist dünya düzeni yıkılırken sessiz kalan da bu sınıftır. Maalesef bugün AKP'nin toplumsal tabanı da büyük ölçüde bu sınıftır. Aslında Türkiye'de "devrim" için acı çeken insanların büyük çoğunluğu da "küçük burjuva" dediğimiz sınıfa aittir. Dolayısıyla kategorik bir "küçük burjuva" eleştirisi ve tam tersine kategorik bir "proletarya" savunusu (edebiyatta özellikle) bizi doğruya götürmez.

Başarılı birçok devrimin yanında satılan birçok devrim de vardır tarihte. Üstelik yakın tarihimizde *Gezi* gururu da proletaryaya ait değildir. *Gezi*, bana göre iki ayrı medeniyet dünyası üzerine kurulmuş, iki kesimden oluşmuş olduğu halde hepimizin içimizdeki Kemalist eğitim blokajı yüzünden tam olarak ikili yapısını göremediğimiz ve tek bir "ulus" sanısı ve umudu üzerinden algıladığımız oluşumun, batılı, cumhuriyet değerlerine bağlı olanı için gerçek anlamda bir "Burjuva Devrimi"dir ve bu bağlamda 1908 2. Meşrutiyet'ten çok daha kapsayıcı ve kanıtlayıcıdır. Üstelik Gezi bir asker-bürokratik kadronun "tepeden inme" bir biçimde gerçekleştirdiği siyasal ağırlıklı bir toplum mühendisliği projesi de değildir. Tam tersine alttan yukarı doğru gerçekleşen bir harekettir. Ayrıca *Gezi*, fikirsel tasarım-siyasal güç-toplumu dizayn etme, sıralamasından farklı olarak, olgusal gerçeklik-toplumsal güç-siyasal düzen arayışı biçiminde devrime daha yakın bir biçimlenişi işaret

Kitleler bütünüyle tüketmeyi sevdi. Bu sanat eserini de tüketilecek bir nesne ya da süreç haline getirdi. Sanatçı da piyasanın verdiklerini sevdi. Bir taraftan da şiiri, öyküyü, romanı, üstelik sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin, genel olarak tarihsel dinamiklerin ezici, sınırlayıcı etkileri altında, sinema, güzel sanatlar ve sahne sanatları alanlarının besleyiciliğinden de yoksun bıraktı. Üniversiteler, eğitim, mimari, hukuk, bilim hatta spor düşüşteyken şiir ve diğer sanat dalları ayrık kalamaz. Toptan bir çürüme ortamında piyasa (büyük sermayenin kitap rafları) gerçek sanatı ödüllendirmez.

etmektedir. Sadece son ayağı, yani siyasal güç talep etme aşaması güdük kalmıştır. En çok eleştirilecek nokta da budur. Ama *Gezi* 1908 gibi bir vaatler toplamı değildir. Bizzat bir gerçekleşme halidir. Onu değerli yapan da budur. Bir başka nokta dediğimiz gibi sadece kendi medeniyet düzlemine ait kodlarla ortaya çıkmıştır ki bu da 1908 gibi, toplum mühendisliği ile öteki medeniyet düzlemini dizayn etmeye çalışırken faşizan aşamalara ulaşma "eksikliğini" taşımamasıdır. Bu anlamda özgürlükçüdür. Bu özelliğini, bugün batılı-laik-cumhuriyet değerlerine ait medeniyet düzlemini dönüştürmeye çalışan siyasal iktidarın bu yüzden büründüğü kaçınılmaz faşizan niteliğinin ürediği toplumsal dinamiklerin uzağında kalmasına, yani sadece kendi medeniyet dünyasına dönük olmasına borçludur.

Sözünü ettiğimiz iki medeniyet düzlemine ilişkin bu ikililikte proletaryaya gittiğinizde "diğer" parçaya doğru, cumhuriyet değerlerine karşıt, ortaçağda biçimlenmiş ideoloji ve din anlayışına saplanıp kalmış "gerici" kesime (medeniyet düzlemine) doğru gitmeniz kaçınılmazdır. *Gezi* ve cumhuriyet değerlerine, laikliğe ve batılı yaşam kavrayışına ve biçimlerine (diğer medeniyet düzlemine) gittiğinizde ise proletaryadan uzaklaşmış oluyorsunuz. Bu durum klasik Marksist söylemle günümüz Türkiye'sini algılamanın ve analiz etmenin zorluğunu ortaya koymaktadır.

Ama edebiyat içinde kalırsak ve Tezer Özlü'nün Çocukluğun *Soğuk Geceleri*'ni düşündüğümde erkek egemen bir düzende, çoğunlukla eleştirel bir tavır geliştirdiğini ve bunu edebiyatı zenginleştirecek bir içerik ve kurguyla yaptığını söylüyorum. İdeolojik olarak örneğin Latife Tekin'in *Gece Dersleri*'ndeki gibi baştan bir mahkûm etme ve hatta alaycı bir karalama örneği ile aynı safa itilmesine gönlüm razı olmuyor.

Edebiyatta proletarya sınıfından birini örneğin bir edebiyat eserinde kahraman yapınca bu kişiyi Georg Lukacs'ın hep vurguladığı gibi bir peygamber ölçeğinde ya da bir melek gibi sunmak da "sol sapma" olarak bizi saçmalık kümesine götürür. "Proleter"in "devrim" isteği kendi halinde önce "yağma" isteğidir. Kapitalist sistem içinde, "rahatsız" olsa bile proleteri ne ahlaken ne de düşünsel olarak savunamayız. Pis kokar, karısını, çocuğunu döver (ya da kocasının onu dövmesi karşısında "kocamdır, döver de sever de" der), bilgisizdir, bencildir, hatta hedonisttir, gerici partilere oy verir, dine düşkündür, devrim başarısız olduğunda faşizmin kitle tabanını

oluşturmakta sakınca görmez. Onu savunabileceğimiz tek zaman ve mekân "devrim" dediğimiz kategori içindedir. "Zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi yoktu" cümlesi bile düşünüldüğünde düşünmeye, bilince ve bilgiye değil içgüdüye vurgu yapar. Kendiliğinden bilinç dediğimiz ve proletaryayı tarihsel bir kategori yapan bu özelliğidir. Bu bile kapitalizmin bol ve ucuz üretim sağlaması olgusu karşısında zayıflamıştır. Büyük ölçüde bu sınıf bu bol ve ucuz üretimi sevmiştir. Tüketemese bile bir gün ya da ara sıra tüketebilme olasılığını sevmiştir (Atilla İlhan'ın bir dizesini anımsıyorum).

Bugün yakın devrimci bir umuttan uzaksak temel suçlu, gerici güçlere destek veren ve kapitalizmin nimetlerinden kendisine damlayanlarla bile aslında memnun olan bu sınıftır. Bu konuyu Tezer Özlü üzerinden tartışmak doğru olmayabilir. Ama içkici, fahişelerle düşüp kalkan Bukowski'yi de cinselliği (içgüdülerini) vurguladığı için hemen karalarsak kapitalizme yönelttiği eleştirileri göremeyiz. Bu ayıklamayı yapmadığımızda edebiyattan çok şey beklemiş oluyoruz açıkçası. Kuşkusuz bu yaklaşım Tezer Özlü için de geçerlidir. Bu tartışma aslında zengin ve uzun bir tartışma.

Beğenilmeyen ve Çağrılmayan Yakup

2018'in sonuna doğru çok sevdiğim şair Edip Cansever'in Çağrılmayan Yakup adlı şiir kitabını satın aldım ve okudum (Yapı Kredi Yayınları, Ağustos 2018) Benim için önemli bir satın almaydı, çünkü üniversite öğrenciliğimden beri, yani yaklaşık 25 yıldan beri ilk kez bir Türk şairinin şiir kitabını alarak

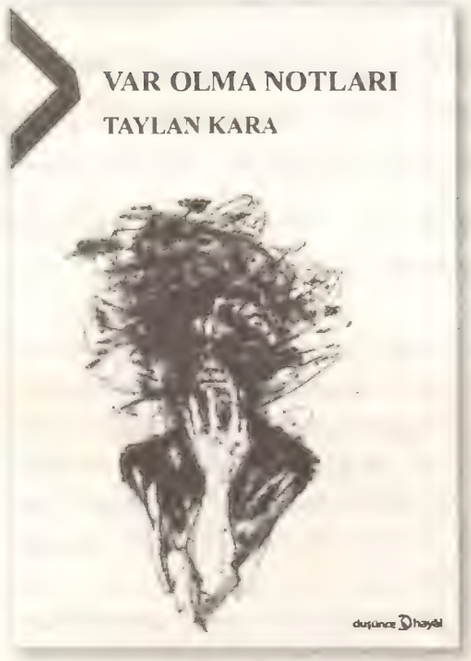

Tipik bir İkinci Yeni şiiri. Anlamsız dizeler. Yoğun anlamsızlıktan tesadüfen anlamlı bir kırıntı yakalamak da boşa çaba. Yine de yer yer bazı dizelerin altını çizdim okurken. Örneğin "Ve anlatılmazlıktaki bir yerden anlatılmaya / Akan bir şeyim" dizesi... Düşündürücü bir dize. Bir şiir dizesinden beklenebilecek derinliği de yok değil. İnsanın var oluş hikâyesi için iyi bir özet sayılabilir. Ya da "...şehrin son kalıntısı onu unutmak olsa gerek" dizesi. Aslında her şeye uyarlanabilir. Son kalıntı hep en son hatıradır.

okumuş oluyordum. Bu uzun ara üzerine düşününce bunun iki nedenini söyleyebiliyorum. Birincisi, 1993 yılından beri Bukowski şiirini keşfetmiş olmam. Bukowski kendi ülkesinde ve bütün dünyada kendi şair imgesiyle de beslediği farklı bir şiir kulvarı yarattı ve sevildi. Onun şiir kulvarından yürüdükçe başka şiir biçimleri ve lezzetleri unutuldu. İkincisi, 1980'lerde yazılan şiirin çok kez söylendiği gibi bizi şiirden koparmış olduğu gerçeğidir. Bir bakıma Bukowski bu boşluğun üzerine geldi ve bir daha başka türlü şiir ile ilişkimizi kesti. Ben bu durumdan şikâyetçi olmadım. Bukowski'nin şiir kitaplarının hiç bitmediğini keşfettim, çünkü bu aradaki süre içinde her şiir kitabını en az 20-30 kere okuduğumu söyleyebilirim. Ve "doydum" da diyemiyorum. Bunun nedenlerini konuşmak ayrı, ama 1980'lerde bu ülkede yazılan şiir, 70'lerdeki seks filmleri furyası gibi çok çarpık bir şiir evreni yarattı ve sonrasında 90'larda, 2000'li yıllardaki gerici yönetimlerin sanata ve kültür hayatına vurduğu darbe ile birlikte şiir eleştirisinin güçsüzlüğüyle de beslenen bir zayıf kültür-sanat ortamının çorak toprağında aldığı görünüm hiç kimseyi memnun etmedi. Bu şiir, gerçek hayatta dokunduğu bir acı, bir deneyim olmayınca, sahicilik adına derinliği olmayan, bize kolay üretilen, hatta ucuz bir şiir evreni verdi. Bir bakıma hep aynı şiiri okuyor olduk ve bir süre sonra da sıkıldık. Bunun birçok başka nedeni de olabilir. Ayrı ve uzun bir tartışma olur bu. Dergicilikteki başarısızlık, belirli isimlerin edebiyatımızı esir almasf, editörlük, seçicilik adına edebiyatımızın geneline yayılmış olan sorunlar, ödül

1980'lerde bu ülkede yazılan şiir, 70'lerdeki seks filmleri furyası gibi çok çarpık bir şiir evreni yarattı ve sonrasında 90'larda, 2000'li yıllardaki gerici yönetimlerin sanata ve kültür hayatına vurduğu darbe ile birlikte şiir eleştirisinin güçsüzlüğüyle de beslenen bir zayıf kültür-sanat ortamının çorak toprağında aldığı görünüm hiç kimseyi memnun etmedi. Bu şiir, gerçek hayatta dokunduğu bir acı, bir deneyim olmayınca, sahicilik adına derinliği olmayan, bize kolay üretilen, hatta ucuz bir şiir evreni verdi. Bir bakıma hep aynı şiiri okuyor olduk ve bir süre sonra da sıkıldık.

sisteminin saçmalık boyutlarında bayağılaşması, piyasanın etkisi, çok satma kaygısının ve şiirden çok şair imgesi üzerinden pazarlama ve reklam faaliyetlerinin egemenliği, yayınlanmanın kendi klişeleri ile neredeyse "hiç" olana bile yer açması ve böylelikle nitelikli olanın fanzinlerle ve duvar yazılarıyla bir anlamda kitleye küsmesi, benim aklıma gelen önemli nedenler. Ama en önemlisi genel olarak Türk edebiyatındaki genel düşüşün toplumsal gelişmelerden ayrılamayacağı. Bireyin 12 Eylül darbesi sonrası süreçte devlet karşısında güçsüz kalması ve bu güç farkının günümüze kadar açılması bence en önemli nedendir. Gerçek acıyı yaşayanlar edebiyata uzak kaldı ya da edebiyatın içindekiler gerçek bir hayattan uzak kaldılar. Bütünüyle edilgen, güçsüzlüğünü her alanda hisseden, yenilgi kompleksi ile baş başa kalmış kuşaklar nitelikli edebiyattan uzaklaştı. Bir taraftan da kapitalizmin, yukarda sözünü ettiğim bol ve ucuz üretimiyle bizi sarıp sarmalayan tüketim ekonomisi aslında kitleyi memnun bıraktı. Bu düşüncemi tekrarlamak istiyorum çünkü acı gerçeğe yaklaşıyoruz: Kitleler bütünüyle tüketmeyi sevdi. Bu sanat eserini de tüketilecek bir nesne ya da süreç haline getirdi. Sanatçı da piyasanın verdiklerini sevdi. Bir taraftan da şiiri, öyküyü, romanı, üstelik sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmelerin, genel olarak tarihsel dinamiklerin ezici, sınırlayıcı etkileri altında, sinema, güzel sanatlar ve sahne sanatları alanlarının besleyiciliğinden de yoksun bıraktı. Üniversiteler, eğitim, mimari, hukuk, bilim hatta spor düşüşteyken şiir ve diğer sanat dalları ayrık kalamaz. Toptan bir çürüme ortamında piyasa (büyük sermayenin kitap rafları) gerçek sanatı ödüllendirmez. Son olarak kitle tüketmeyi sevmesine paralel olarak tembelliği de sevdi. Televizyon ve akıllı telefon kitabı yendi. Sağlam bir gelenek, sağlam bir insan malzemesi de sığınılacak bir yer olamadı, çünkü yoktu böyle sığınaklar. İki medeniyet dünyasının üzerindeki tek ulus yanılsaması bugün bile enerjimizi emiyor ve kendine güvenen insanı yaratamıyor. Böyle bir ortamda neredeyse yeni bir ortaçağda modernizmi ve ürünlerini arıyoruz. Açıkçası teknoloji kültürü hızlı biçimde dönüştüremedi ama yanıltıcı bir modernlik görüntüsü sunmayı başardı. Ortaçağdaysak beklentilerimiz de sanatımız da, bilimimiz de, siyasetimiz de ahlakımız da ona göre biçimleniyor. Şaşıracak bir şey yok.

Çağrılmayan Yakup'a gelirsek, umutlarım boşa çıktı diyebilirim. Kitabın başında, arka kapakta ilk baskının De Yayınevi'nden 1966'da çıktığı yazıyor, ama daha önceki sayfada Edip Cansever'in biyografisi verilirken Çağrılmayan Yakup için parantez içinde 1969 yazıyor. Üstelik kitap içinde zaman zaman De Yayınevi baskısı yanında bir de Adam Yayınları baskısına atıfta bulunuluyor. (s.44 ya da s.63 örneğin.) Bu bir kafa karışıklığı yaratıyor. Anlaşılan Edip Cansever Çağrılmayan Yakup'u her baskıda biraz değiştirmiş ve kitaba bazı eklemeler yapmış. Üstelik yapılan eklemeler bir eksikliği tamamlamıyor, onlarsız da bir eksiklik duyamıyoruz.

Tipik bir İkinci Yeni şiiri. Anlamsız dizeler. Yoğun anlamsızlıktan tesadüfen anlamlı bir kırıntı yakalamak da boşa çaba. Yine de yer yer bazı dizelerin altını çizdim okurken. Örneğin "Ve *anlatılmazlıktaki bir yerden anlatılmaya/ Akan bir şeyim"* (s.23) dizesi... Düşündürücü bir dize. Bir şiir dizesinden beklenebilecek derinliği de yok değil. İnsanın var oluş hikâyesi için iyi bir özet sayılabilir. Ya da *"...şehrin son kalıntısı onu unutmak olsa gerek"* dizesi (s.31). Aslında her şeye uyarlanabilir. Son kalıntı hep en son hatıradır. Ama dize tam da onu söylemiyor. Unuttuğumuzda bir kalıntıdan söz edebilir miyiz? Doğrusu bir şiirden beklenebilecek bir yoğunluk taşıyor bu dize. Yine *"Ülkeler ki bizim kendimizi orada varsaydığımız yerlerdir"* dizesi de

neredeyse sosyolojik bir yapıttan fırlamış bir gerçeklik taşıyor (s.49).

Zaman zamansa "İkinci Yeni" nin anlamsız sayılabilecek soyut örgüsüne aykırı olarak, *Dökümcü Niko ve Arkadaşları* adlı bölümde örneğin, Edip Cansever, kitabın genel havası dışına çıkıyor biraz. Örneğin bu başlığın ilk bölümünün sonuna doğru *"Peki öyleyse neden hep başkaları tanımladı beni şimdiye kadar?"* (s.34) diye başlayan kısım daha gerçekçi bir anlatıma sahip. Bunu da bir olumluluk olarak söylemiyorum. Bu bölümlerin varlığının işlevselliğini çözemedim. Sonsuza kadar böyle gidebilecekken bize sadece büyük bir bütünden küçük bir kesit veren bir yapıt söz konusu. Neredeyse çerçevesiz bir "parça" var ortada. Üstelik bize sunulan kesitin neden ve nasıl seçildiğine ilişkin bir belirti de yok eserde. Aslında İkinci Yeni şiirinin bu çerçevesizliği bir açıdan insan yaşamının kendisinin sonsuz zaman ve uzayda bir kesit olmasının anlamsızlığına bir gönderme sayılabilir. Ne zaman gelip gideceğimize karar veremediğimiz gibi, böylesine bir güçsüzlükle biçimlenmiş varlığımız Taylan Kara'nın deyimiyle kozmik bir önemsizlikten öte gidemiyor. Ama sanat zaten bu anlamsızlığı gidermeye yönelme çabasıdır, bu önemsizliği vurgulama en fazla sanat adına bir ironi sayılabilir. Bu açıdan "İkinci Yeni" bence resim sanatında örneğin Pollock'un çalışmaları gibi bir konusuzluk, anlamsızlık temelinde bile değer kazanamıyor. Benim düşüncem böyle.

Türk Aydınının Yüz Akı: Örsan K. Öymen

2018 yılının sonlarında okuduğum Örsan K. Öymen'in *Tanrı Var M*ıdır?'ı en temel felsefi sorunları gündeme getirmesi açısından ülkemiz aydın geleneği içinde yüz akı bir çalışma sayılabilir. Son zamanlarda fizik biliminde ortaya çıkan gelişmelerle bilimin açıklayıcılığının ivme kazanması ile tüm dünyada ve özellikle bizim coğrafyamızda dinsel söylemin baskın hale gelmesi olgularının bir çelişki oluşturduğu söylenebilir. Bu çelişkinin bir diğer yüzü ise siyasal islamın, devlet gücünü kullanarak Türkiye'de dâhil olmak üzere basbayağı toplum mühendisliği yaparak toplumda ve devlet hayatında laikliğin ve aydınlanmanın kazanımlarını ortadan kaldırmaya yönelik açıkça faşist çabalarına yoğunluk vermesine rağmen kabaca dünyevileşme olarak tarif edebileceğimiz toplumsal bir yönelişin de aynı oranda ivme kazanması. Hiç kuşkusuz bu olgusal gerçeklik, başta hayatın uzaması ve ölüm düşüncesinin modernleşmenin bir unsuru olarak günlük hayatta bu uzayan ömrün son zamanlarına kadar ertelenmesinin getirdiği rahatlıktan beslenen güven duygusu ile de yakından ilgili. Bu açıdan siyasal islamın bir çaresizliğin sonucu olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu noktada Örsan K. Öymen bir marjinalliğin değil, giderek genişleyen bir toplumsal kümenin söylemi olarak sunuyor bir bakıma kitabını.

Kitabın daha en başında ünlü kötülük problemine yer vermesi de tesadüf değil. Çok açıkça eğitim ve bilgi düzeyi arttıkça insanoğlu, aklın ve bilimin kazanımlarıyla biçimlenen toplumsal hayata dair iyileşmeler ve gelişmeler ışığında mevcut dinsel kültürün ortaçağ koşullarında biçimlenmiş yorumlarıyla yetinemez hale geliyor. Bu açıdan kötülük problemi yeniden felsefeye yöneliş eğiliminin ilk adımı olarak ele alınabilir. Bu sorunsalı her aşamada düşünmek zorunda kalan bir insan tipi yaygınlaşıyor. Dinsel çevrelerde de bir savunma mekanizması olarak kötülük problemine açıklama getirmek isteğinden söz edebiliriz ama en son karıştırdığım bir doktora tezinin beni hayal kırıklığına uğrattığını söyleyebilirim. Bu şaşırtıcı değil, çünkü kötülük problemi Örsan K. Öymen'in de hatırlattığı gibi aslında akılla bağdaşır bir biçimde çö-

2018 yılının sonlarında okuduğum Örsan K. Öymen'in Tanrı Var Mıdır?'ı en temel felsefi sorunları gündeme getirmesi açısından ülkemiz aydın geleneği içinde yüz akı bir çalışma sayılabilir. Son zamanlarda fizik biliminde ortaya çıkan gelişmelerle bilimin açıklayıcılığının ivme kazanması ile tüm dünyada ve özellikle bizim coğrafyamızda dinsel söylemin baskın hale gelmesi olgularının bir çelişki oluşturduğu söylenebilir.

zümlenebilecek bir problem değil. Dinsel çevreler düşünen ve sorgulayan, aklını kullanmaya cesaret eden insan karşısında entelektüel gücünü giderek yitiriyor. Bu açığını siyasal iktidarı elinden tutmaktan da beslenen bir kaba tehdit, susturma, sansür ve hatta şiddet ile karşılamak eğiliminde. Ancak bir fikri ve bir soruyu, korkutma, yıldırma, susturma ve hatta şiddet ile karşılama yenilginin belirtisidir. Acizliktir. Bu açıdan bu kitabın dinsel çevrelerce fikirsel anlamda suskunlukla karşılanacağını tahmin etmek zor değil.

*Tanrı Var M*ıdır? laiklik, din, ahlak, teizm, agnostizm ve ateizm konularında çok açıklayıcı ve doyurucu bir içerikle okunmayı hak eden bir kitap.

Marguerite Duras

Marguerite Duras, üniversite yıllarında kitaplarını buldukça okuduğum bir yazardı. Ama bugüne kadar kitaplarının tamamı Saramago, Hemingway ya da Bernhard gibi bir yayınevinden toplu olarak yayınlanmadı. Kitapları bire ikişer farklı yayınevlerinden çıkıyor, büyük kısmı ise artık sadece sahaflarda bulunabiliyor. Bir ara *Sevgili* romanının sinemaya uyarlanışı sonrası Marguerite Duras edebiyat dünyamızda adından söz edilen bir yazar oldu, sonra yine suskunluğa hapsoldu. Fransız edebiyatçılarının kaderi biraz da bu. Romain Gary geliyor aklıma; çok muhteşem romanların yazarıydı ve maalesef yeni kuşaklar tanımıyorlar bile onu.

Marguerite Duras'ın Sel Yayınlarından çıkan kitabı *Moderato Cantabile,* (Sel Yayıncılık, 2016) tesadüfen geçti elime. Çok beğendim. Küçük hacmine rağmen (72 sayfa) edebi düzeyi çok yüksek, üslubu, konusu, anlatımı ve kurgusu ile küçük bir başyapıt niteliğinde bence. Çok hoş bir edebi lezzet bıraktı bende. Edebiyatın, roman sanatının sınırlarını genişleten bir zenginlik içeren bir romandı.

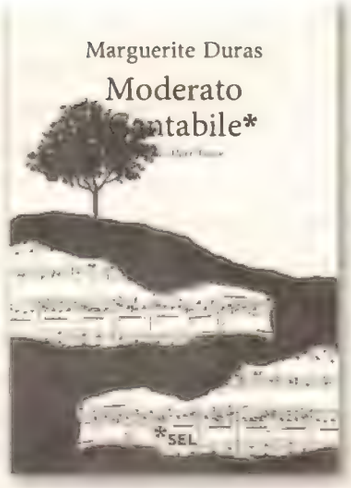

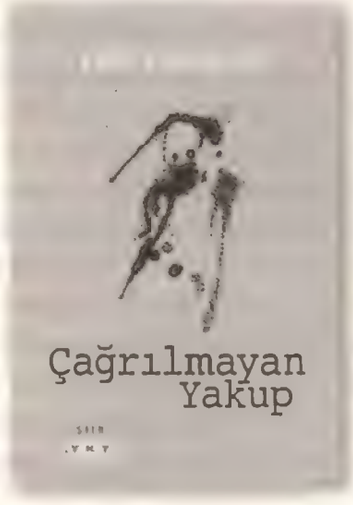

Var Olma Notları, vurucu ve düşündürücü, şiir yoğunluğunda ve tadında cümleler içeriyor. Aynı zamanda cesur bir bakış açısı var. Gerçek yaşamında Taylan Kara bir radyolog ama edebi yaşamında bir cerrah gibi insanın doğasına keskin neşter darbeleri atıyor.

Yeniden Marguerite Duras'ın eserlerini art arda okuma isteği uyandırdı bende.

Taylan Kara

Taylan Kara, son dönemde tanıdığım ve tanıdığıma çok memnun olduğum bir yazar. Bence Edebiyatımızda Fethi Naci'den sonra doğan eleştirmen boşluğunu Sadık Albayrak ile birlikte doldurmaya aday çok önemli bir değer. Son derece birikimli ve edebiyata yüreğini vermiş biri. Son İstanbul Kitap Fuarında kendisiyle tanışma fırsatını bulduğumda kırk yıllık dostmuşuz gibi konuşmaya başlamamız ilginçti. *Vasat Edebiyatı 101* (Hayal Yayınları, İkinci Baskı, Kasım 2017) imzalattığım kitap olmuştu ve hemen okuyup bitirdim. Bayıldım kitaba. Çoktandır böyle lezzetli bir eleştiri kitabı okumamıştım. Edebiyatımızın böyle eleştirmenlere çok ihtiyacı var. Asıl mesleği hekimlik olmasına rağmen edebiyat düşkünlüğü, bilgisi ve hatta neredeyse edebiyat sorumluluğu her satırda hissediliyor. İnsana ve doğaya karşı son derece sağlam bir bakış açısı var. *Var Olma Notları* (Hayal Yayınları, 2018), aforizmalar ve denemeler toplamı olarak hemen elime aldığım 2. kitap oldu. Çok vurucu ve düşündürücü, şiir yoğunluğunda ve tadında cümleler var. Aynı zamanda cesurca bir bakış açısı var. Gerçek yaşamında Taylan Kara bir radyolog ama edebi yaşamında bir cerrah gibi insanın doğasına keskin neşter darbeleri atıyor. Bir ermiş edası var bu kitaptaki cümlelerin ardında.

Bir romancı ışıltısı gördüğümü, roman yazması gerektiğini söyledim Taylan Kara'ya. Çok ilginç bir biçimde zaten bir roman yazmış olduğunu söyledi. *Poe'nun Kuzgunu,* (Hayal Yayınları, Kasım 2008) şimdi masamda ve 2019 yılı okuma programımda.

2019 yılı herkes için kitaplarla dolu, umutla, neşeyle, yaşama sevinciyle dolu bir yıl olsun diliyorum.

Körlük, Jose Saramago, Kırmızı Kedi Yayınları

Bakabiliyorsan Gör!

Ve nihayet insanlığın vicdanı bir kadında uyanır. Doktorun karısı, herkesin kör olduğu bir toplumda, en az körlük kadar görmenin de zor bir sınav olduğu tezini simgeler. Çetin bir mücadele ile grubunu kollar. Kötülüklere karşı cinayet işlemeye varana kadar mücadeleye devam eder.

Adı olmayan bir ülkenin herhangi bir şehrinde, arabasında yol almakta olan bir adam, kırmızı ışıkta beklerken sarı ışık yanar. Sarı ışık, metafor olarak bir süre sonra bitecek olan bir süreci gösterir. Trafik ışıklarında ne yeşil ne sarı ne de kırmızı kalıcı değildir.

Adam, arabasının içinde kırmızı ışığın sönmesini beklerken gözleri yeşil adam figürünü göremeden birden beyaz bir boşluğa bakmaya başlar ve kör olduğunu sanır. Evet, bu, bir tür körlüktür. Hem bildiğimiz, hem bilmediğimiz! Trafik ışıkları ülkenin genelini saracak bir felaketi duyurmuşlardır. "Sarı ışık yandı" cümlesi Saramago'nun kurgusuyla bir felaket habercisi olmuştur; şoför, yeşil ışığın yanmasını beklerken sanki kırmızı ışık toplumun içinde bulunduğu tehlikenin alarmıdır. Beklenen ve görülemeyen yeşil ışık, toplumun gördüklerini yok saymasının simgesi olacaktır.

Kitabın kahramanları trafikte kör olan adam, muayene olmak için gittiği göz doktoru, muayenehaneye gelen öteki hastalar, gözü siyah bantla örtülü ihtiyar, gözü şaşı bir erkek çocuk, koyu renk camlı gözlük takmış bir genç kız ve bu kişilerin görüştüğü herkestir. BEYAZ KÖRLÜK'ün salgın haline gelmesiyle bütün şehir bu bulaşıcı "beyaz körlük" hastalığına kısa sürede yakalanır.

Görebilen tek kişi doktorun karısıdır. Sorumluluğunun ağırlığıyla paniğe kapılır ve bir süre gördüğünü saklar, günlük hayatta çoğumuzun yaptığı gibi körmüş gibi davranır.

Bu körlük karanlık olarak nitelendirdiğimiz bir körlük değil, tam aksi bembeyaz bir boşluktur. Yazarın olayı "beyaz körlük" olarak kurgulaması, toplumun vurdumduymazlığını uyandırmak, vicdanlarının sesini dinlemeleri, gerçekleri görebilmelerini sağlamak içindir. Gerçek hayatta birçok olaya tanık oluruz ve çoğunu görmezden geliriz. Duygularımızı, hislerimizi ifade edecek kelimeleri kullanmamak ve yok saymak aynı zamanda kör bakmak değil midir?

Saramago, devletin hastalığa çözüm olarak ürettiği akıl hastanesini karantinaya çevirmekle düzenin korkusunu, acizliğini, kokuşmuşluğunu gözler önüne serer. Açlık dürtüsü ve cinsellik güdüsüyle üstesinden gelinemeyecek kadar kötü, çirkin olaylar olmaya başlar. Akıl almaz bir karmaşa yaşanır. Bu, aslında yaşam düzeni haline gelen bir kısırdöngüdür. Kendilerini, benliklerini korumak için kıstırılmış insanlar insanlık dışı yaşama biçimini de kollamış ve korumuş olurlar.

Ve nihayet insanlığın vicdanı bir kadında uyanır. Doktorun karısı, herkesin kör olduğu bir toplumda, en az körlük kadar görmenin de zor bir sınav olduğu tezini simgeler. Çetin bir mücadele ile grubunu kollar. Kötülüklere karşı cinayet işlemeye varana kadar mücadeleye devam eder. Yazara göre yaşamda görebilmek ve sorumluluğunu taşıyabilmek için güçlü bir vicdan ve merhametli bir kalp taşımak gerekir. Gönül gözünü kaybeden, görüp de görmezden gelen duyarsızlara rehberlik eden kadın, kitabın olumlu kahramanıdır.

İnsanlar, yozlaşmış düzeni kabullenmeyip içine sürüklendikleri kâbustan uyandıklarında "beyaz körlük"ten kurtulacaklardır. Yazar, okura şüphe tohumları ekmiştir. Bulmaca gibi bir kurguyla, muğlak bir dille sistemi ve sistemin yarattığı insan tipini sorgulamaktadır. Körlük romanında Saramago, aslı karanlık olan ama 16 yıldır dışa ak bir beyazlık olarak yansıyan bir pencereden bakmakta ve ısrarla bizleri bu gaflet uykusundan uyandırmaya çalışmaktadır.

"Bakabiliyorsan, gör. Görebiliyorsan, fark et."

ŞEYDA KİPER

BİR TARİHİ İNSAN GİBİ YAŞAMAK

Neylan Doğan

"Tarihin derinliklerinden gelip, günün nabzını tutmanın, yaşamın katılıkları ve çirkinliklerinden, güzelliğe koşmanın, bunları hızlı geçişlerde anlık olarak birlikte iç içe yaşamının kaotik boyutları bizleri sersemletmiyor. 'En' ütopist biziz. 'En' katı gerçekçi biziz. Çünkü biz, uçlarda, sınırda yaşıyoruz."

Edip Cansever'in Aşklar İçinde isimli şiirini bilir misiniz, uzun bir şiir, Şevki Ömeroğlu, kuşağının özelliklerini taşıyan diğer arkadaşları gibi şiir okurdu, kütüphanesinde yer alan, özellikle gençlik yıllarında aldığı şiir kitaplarının varlığını biliyorum... Şevki ile Edip Cansever'in, Mendilimde Kan Sesleri şiiri üzerine yaptığımız sohbeti anımsıyorum, Ataol Behramoğlu ve İsmet Özel'in Yıkılma Sakın şiirleriyle birlikte... Daha çok toplumcu şairlerin şiirleri mevcut olsa da kütüphanesinde, Edip Cansever okuduğu, üzerinde konuştuğumuz bir ozandı, öyle ya Şevki'nin de içinde bulunduğu o kuşak her türden okumayı ve birikimi kendilerinde taşıyan bir kuşaktı, aydın renkleri devrimcilikleri kadar belirgindi. Aşklar İçinde şiiri mi, memleket solunun Mendilimde Kan Sesleri şiiri kadar bilmediği bir şiir, ama gerçek bir şiir!

Bir Yaşam Toplamı: Şevki Ömeroğlu Kitabı

Bugün Şevki'nin doğum günü idi, yaşasa idi, 13 Aralık'ta altmış yaşında olacaktı. Sevdiklerimiz bu dünyadan ayrıldıklarında en çok kullandığımız söz kalıplarından biridir, "anılarımızda yaşayacak" deriz, anılarımızı taze de tutmak isteriz, ancak insan belleği aşınıyor zamanla, unutmasak da, acı da

Romanesk dedim de, Yalçın Hocam, Bir Yaşam – Şevki Devrimci başlıklı anışında; "Güzel ve şimdi 'Şevki Ömeroğlu' kitabını yazıyoruz. Yazılanların hepsini okuyorum, çok çok beğeniyorum. Ancak bana göre Şevki Devrimci'nin romanı yazılmalıdır; üç nedenini sayabiliyorum. Bir, roman, en imkânlı yazı türüdür ve iki, Türkiye'de roman bitmiştir. Tekel adamların karalamaları ve düşmanlık oyunlarıdırlar. Üç, Şevki layıktır." diyor.

sevinç de ilk anların tadını, rengini taşımıyor, fotoğraflar sararıyor, ses daha uzaktan duyuluyor, zaman giriyor sevdiklerimizle araya. Bugün, Şevki'nin altmış yaşında olacağı bugün, onu yine de anılarımızda canlı tutacak bir tanığımız var, Sınırda Yaşamak – Şevki Ömeroğlu Kitabı, yokluğunun sızısını dindirmese de, yine de onu var kılan bir yaşam toplamı...

...İşçilerimiz, yarını kuracak olan
işçilerimiz
Ben görür müyüm bilmem, ama
kuracaklar mutlaka
Coşkuyla çakacaklar her çiviyi,
türkülerle dökecekler betonu..

diyen Aşklar İçinde şiiri diye başlamıştım söze, yine aynı şiirden bir başka alıntı ile devam edeyim istiyorum, çünkü Şevki ve onun kuşağı, devrimciler benim için bu dizeyle resmediliyor adeta:

...Kıskanıyorlar hepimizi ve
kıskanacaklar
Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi
yaşamak
Bir hayatı insan gibi tamamlamak
güç iştir...

Anlatılan, anlatan sadece Şevki midir bu kitapta, sadece ömrüyle sınırlı bir gerçekliğin ve düşün sınırlarında yaşamak mıdır söz konusu olan, sahi ozanın da sözünü ettiği gibi kıskanılacak bir yaşam pratiği sergilemek, yaşamak ne anlama gelir memleket insan atmosferinde? Kitaba ismini veren Sınırda Yaşamak sözü, Şevki'nin aynı isimli yazısından geliyor, o yazıyı şu cümlelerle bitirirken bir gerçekliğin altını çiziyordu, devrimcilerdir anlatılan:

"...Tarihin derinliklerinden gelip, günün nabzını tutmanın, yaşamın katılıkları ve çirkinliklerinden, güzelliğe koşmanın, bunları hızlı geçişlerde anlık olarak birlikte iç içe yaşamının kaotik boyutları bizleri sersemletmiyor. 'En' ütopist biziz. 'En' katı gerçekçi biziz. Çünkü biz, uçlarda, sınırda yaşıyoruz."

"Bilirsin neler için çarpmıyor bir yürek" diyor ozan aynı şiirde, insanlarımızın yüreği artık bir anlama hep sınırlarda çarpıyor, kimse kendinde, evinde, yurdunda bir eminlikle kalamıyor. Kapitalizm vahşetini artırarak küreselleştikçe, bir yandan ülke sınırları ortadan kalkıyor, suya hasret Ortadoğu kan gölüne dönüşmüş durumda, kandan kaçanlar için sınırları aşmak yeni bir kan gölünde boğulmak anlamına gelse de yine de deniyorlar sınır aşmayı, insanlar hem yurdundan hem de kendinden uzakta geçmişle gelecek sınırları arasında yaşamaya hapsoluyorlar. Yeni dünya, –gönüllü ya da değil– sürekli göç ettirilen, kendi ülkesinde dahi mülteci haline dönüşen yoksullarla, aydınlarla dolu, savaşın, yoksulluğun, faşizmin mülteci haline getirdiği bir büyük köy adeta dünya, ortaçağı yaşıyor üstelik... Şevki'nin yaşadığı, aradığı, çizmeye çalıştığı sınırlar ise, elbette sadece ülke sınırları değildi, o sınırlarda da yaşadı ancak onun sınırları yaşamın tüm derinliklerini, gölgesinde dahi yeniden, ama yeniden bir dünya kurma çabasıdır, soyutun zenginliğinde bir somutluktur onun dünyası, devrimcidir, geleceğin renklerini arar. Öyle

yoldaşlarının ortak düşünüşlerini buluşturmaktı, bir anlama yazarak söyleşmeye devam etmekti, öyle ya, Şevki hepimizin yaşamında uzun ve derinlikli sohbetleriyle ve gülümsemesiyle var idi, devam ediyor o sohbet. Düşünüyorum da, kitabın 'Hepimizin Şevkisi' bölümünde yer alan anlatılar, bir anlama anlatanların da kişisel tarihlerine geri dönüşleriydi, şu an hepimizin bir anlama uzağında kaldığımız mücadele ile geçen günlerimizi anımsamadır aslında. Her kalem, Şevki'yi düşünürken, aslında kendi tarihini de gözden geçirmiş oldu, Şevki'nin veciz sözlerinden birini yazanın kendisi için kullanmasıydı da bu bir anlama: "...Bence bir insanın bir insana verebileceği en büyük 'şey', o insan üzerine düşünmesi ve tavır üretmesidir, en büyük ceza ise varlığına duyarsızlıktır, giderek unutmaktır." Şevki hakkında yazmak, bana beni anımsatmıştı bir anlama, çoğunlukla keyif aldığımı, ara ara da o günlerin coşku ve üretkenliğini yitirmiş olduğumu görmenin üzüntüsünü yaşadığımı itiraf etmeliyim. Açık yüreklilikle söylemeliyim ki, yazdığım en zor yazılardan biriydi, boşuna demiyordu Edip Cansever:

...Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi yaşamak
Bir hayatı insan gibi tamamlamak güç iştir...

Güçtü, şu an da güç...

Bilgesu Erenus'un aktarımıyla, "İflah olmaz ancak iyi bir perfeksiyonist olduğumu bilirsiniz. İnsanlara ve süreçlere beynimde filimler çevirtirim!" diyor ve ekliyor Şevki, "Korktuğum şey ise karelerin kopmasıdır, arkadaşlarımın mücadele

AŞKLAR İÇİNDE

Denizin en az yeri bir köpüğü başlatıyor
Yürüyorum kumların çakılların yanı sıra
Yüreğimde bir sancı keskin bir akasya kokusundan
Avuçlarımda bir yanma
Büyüyen bir ürpertiyim sanki, kayıp gidiyorum üstünde sabahın
Oldu olacak
Eğilip bir taş alıyorum yerden, fırlatıyorum denize
Ufacık bir gülüş geçiyor suyun üzerinden
Bir çocuğun gülüşü gibi
Aşkların, nice aşkların ayrılık günü gibi
Bir sokağın ucunda kaybolup solan
Daha çok solan, aşkların solgunluğu suyun üzerinde
Korularda yoğun bir erguvan sisi

Hisarlı balıkçı ağlarını ayıklıyor
Ağları pembeden hüzne giden
Dip sularında mercanlar gibi koyulaşan
Kirpiksiz gözleri böyle daha güzel
Çil basmış yüzünü bütün
Parmakları capcanlı, pavuryalar gibi
Merhaba, desem bir kucak balık atacak önüme
Biliyorum atacak
Böyledir memleketimin yoksul halkı
Bir onlarda rastladım bu cömertliğe
İstavritler kıpır kıpır dibinde sandalının
Balık dedin mi, oynamaz gözleri hiçbirinin, tertemiz bir resim gibi bakarlar insana
Günlerce bakarlar, bıraksan yıllarca bakarlar belki
Gözlerin gibi senin, yıllardır unutamadığım
Ve bu yüzden olacak düşünmedim şimdiye kadar bir balığın ölebileceğini

Hızar sesleri geliyor yakından, güneşin döndüğünü görüyorum
Çınar yapraklarının arasında yeşil yeşil
Yeşille sarı birlikte dönüyor
Denize düşüyorlar kırıla kırıla
Bir örtü oluyor düşündüğüm her şey denizin ve asfalt yolun üstünde
Gözyaşları bir örtü, onurla cesaret bir örtü
Senin upuzun gövden -kapkara saçlarınla-
Daha da uzun şimdi bir örtü olarak
Denizin kıvrımlarında aşka hazırlanıyor
Göğe düğmeler gibi yapışmış kirazların altında
Yıllar var ki unuttuğumu sanırdım bu örtüyü ben
Sevgiyi bilmezdin de ondan, sevişmeyi bilirdin yalnızca
Birtakım sözler de bilirdin, niye saklamalı, en ustalıklı sözlerdi onlar
Ama bak
Kaybolup giderdi her biri, karşılaştılar mı bir yerde şiirle
Aslına bakarsan en güzel aldanmaları yaşadık seninle biz

Hatırlıyorum da öyle.
Tepelerde otlar yakmışlar, kuzular dolaşıyor dumanların arasında
Bir kızla oğlan geçiyor, birbirilerine iyice sarılmışlar
Kızın ağzında ince bir dal parçası
Dalın ucunda bir tomurcuk, ağzıyla dudaklarıyla beslemiş sanki onu
Öylesine bilmek istiyorum ki ne konuştuklarını, ama duymaktan korkuyorum gene de
Söyle, en son nerde görmüştüm seni
Böyle dumanlar vardı gözlerinde, boynunda bir de
Şimdi gene var
Bileklerinde, bileklerinin renginde
Dudaklarında, dudaklarının
Gözlerinin dolar gibi olması renginde ve
Yorgunsan bir kıyı kahvesinde dinlenirkenki
Uşüdüğün, başını omzuma koyduğun, sonra elele
Bir aşkı yaşamak, bir aşkın bilinmesinden bambaşka değil miydi
Ve bu ikisini ayıran duman, yani bir aşkı bizim yapan
Bu dumanların hepsi gibi varsın şimdi de
Acele etme yoksun belki
Ben her şeyin bir bir yok olmasına o kadar alıştım ki
Ve her şeyin bir bir var olmasına o kadar alışacağım ki
Bilirsin neler için çarpmıyor bir yürek.

Küçüksu çayırını şantiye yapmışlar
İşçiler beton döküyor, demir eğiyor, zift kaynatıyor
Vakit öğleyi geçti çoktan, yemeklerini yemiş olmalılar
Coca-Cola'ya doğrayıp ekmeklerini
İşçilerimiz, yarını kuracak olan işçilerimiz
Ben görür müyüm bilmem, ama kuracaklar mutlaka
Coşkuyla çakacaklar her çiviyi, türkülerle dökecekler betonu
Ve onlar
Onlar, diyorum sadece
Bir yolculukta karşılıklı konuşan adamların
Parmak uçlarındaki sigaralar gibi şaşkın
Bilmeden ne yapacaklarını
Anlayacaklar ne kadar güçsüz
Ne kadar zavallı olduklarını
Vakit öğleyi geçti çoktan.

Bir tanker geçiyor şimdi de tam akıntının ortasından
Baştanbaşa gül rengi
Kimseler görünmüyor içinde
Neden görünmüyor, bilmiyorum
Yolcu uçaklarına, yük kamyonlarına, fabrikalara petrol taşıyor
Tanklara, savaş gemilerine, roketlere de
Yılların, yüzyılların
Bitmeyen vahşetini ateşlemek için
Sanki bu yüzden kimseler görünmüyor ortalıkta, utançlarından
Utancı bilerek yaşamak korkunç
Daha korkuncu da var: utancı bilerekten yaşatmak
Gördük hepsini işte, daha da görüyoruz.

Pembeye dönük bir aydınlık, yağıyor usul usul
Bir poyraz çıktı hafiften, kuzeye çevrildi teknelerin burnu
Ve güneş kaydıkça kayıyor batıya doğru, birazdan kan kırmızı bir gök buğulanacak
Birazdan kan kırmızı bir akşam yağmuru da dökülebilir
Neler olabilir birazdan
Bir uçak geçiyor yaldızdan bir iz bırakarak
İçindeki mutlu yüzleri düşünüyorum
Bir hüzün basıyor gene, ne kadar istemesem de
Çabuk geçiyor
Nerede okumuştum, hatırlamıyorum şimdi, biri mi anlatmıştı yoksa
Mahpusunu kıskanan bir gardiyanı
Ve düşün sevgilim, mahpusunu kıskanan bir gardiyan düşün
Ne kadar acı bunlar
Kıskanıyorlar hepimizi ve kıskanacaklar
Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi yaşamak
Bir hayatı insan gibi tamamlamak güç iştir
Birazdan akşam olacak sevgilim
Bütün heybetiyle akşam olacak
Sevgilim, diyorum, oysa kimsecikler yok yanımda
Bilmiyorum kime sevgilim dediğimi
Bildiğim bir şey varsa
O kadar yeni bir anlamda söylüyorum ki bu kelimeyi
Unutup birden zamanı ve yeri
Onunla bir günü kutluyorum coşarak
Onunla bir günü kutluyoruz sanki.

Edip Cansever

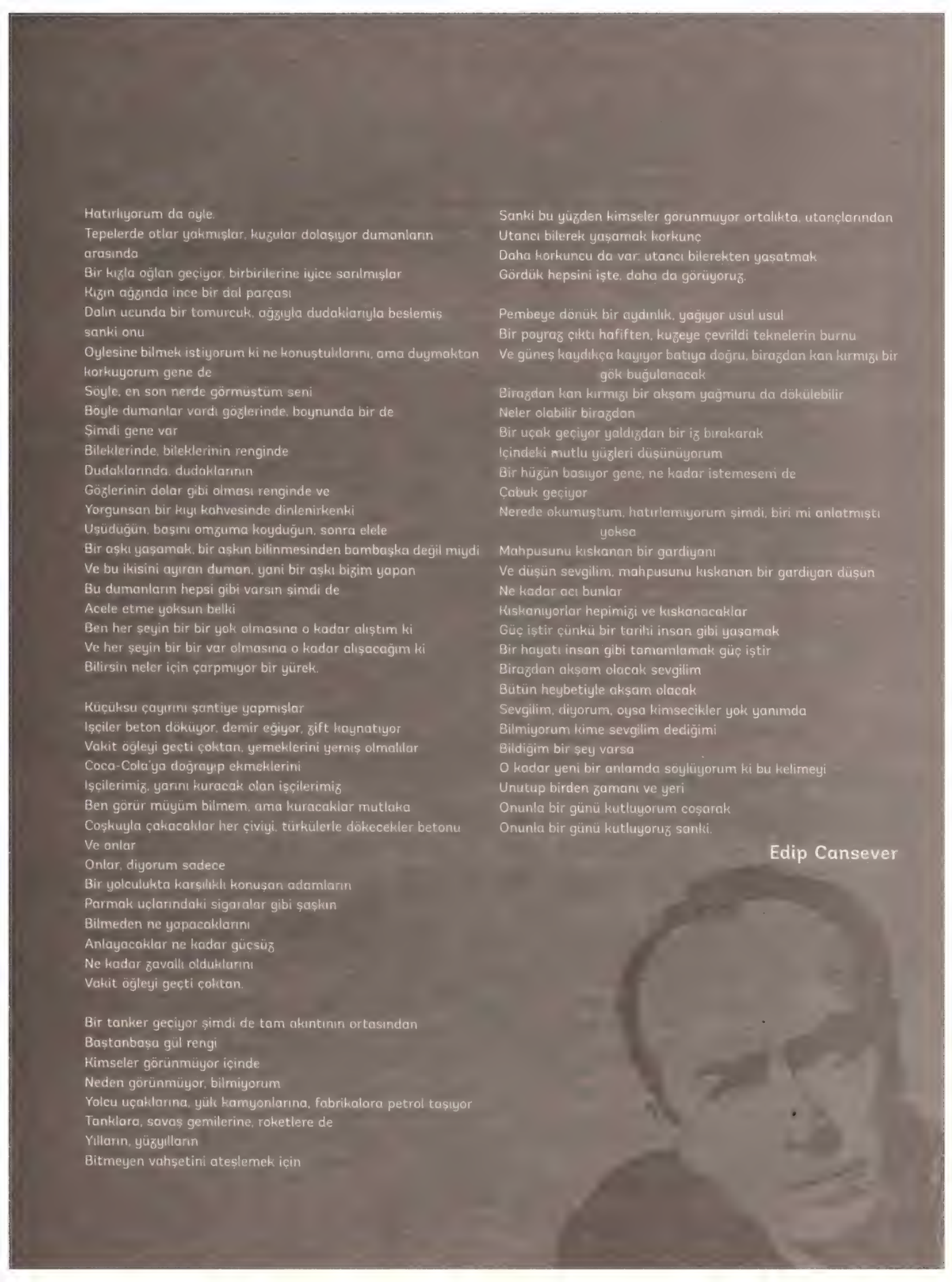

Anlatılan, anlatan sadece Şevki midir bu kitapta, sadece ömrüyle sınırlı bir gerçekliğin ve düşün sınırlarında yaşamak mıdır söz konusu olan, sahi kıskanılacak bir yaşam pratiği sergilemek, yaşamak ne anlama gelir memleket insan atmosferinde?

ki, gerçek anlamlı yaşam ve o yaşamın gündelik pratikleri meşgul etmez zihnini, dünyevi hazlar sınırlarını zorlamasa da yaşama dair tüm hareketler ilgi kaynağıdır, kıyıya yanaşan tankerin sesini duyar, adeta yükünden de rotasından da emindir:

...Bir tanker geçiyor şimdi de tam
akıntının ortasından
Baştanbaşa gül rengi
Kimseler görünmüyor içinde
Neden görünmüyor, bilmiyorum
Yolcu uçaklarına, yük kamyonlarına,
fabrikalara petrol taşıyor
Tanklara, savaş gemilerine,
roketlere de
Yılların, yüzyılların
Bitmeyen vahşetini ateşlemek için
Sanki bu yüzden kimseler görünmüyor
ortalıkta, utançlarından
Utancı bilerek yaşamak korkunç
Daha korkuncu da var: utancı
bilerekten yaşatmak
Gördük hepsini işte, daha da görüyoruz...

Şevki Devrimci

Aslında onun yaşamı bir anlama kuşağının da renklerini taşır, yılların, yüzyılların bitmeyen vahşetini, o vahşetin halklar üzerindeki etkisini, "Gördük hepsini işte, daha da görüyoruz" diyerek yaşamışlardır, yaşadı da Şevki. Bu şiir üzerine yaptığımız sohbeti anımsıyorum da, edebi türlerin birbirlerine geçişindeki o ince sınırın, romanesk bir anlatımın şiirde yarattığı derinliğin usta eli gerektirdiğinden söz edişini... Romanesk dedim de, Yalçın Hocam, Bir Yaşam – Şevki Devrimci başlıklı anışında; "Güzel ve şimdi 'Şevki Ömeroğlu' kitabını yazıyoruz. Yazılanların hepsini okuyorum, çok çok beğeniyorum. Ancak bana göre Şevki Devrimci'nin romanı yazılmalıdır; üç nedenini sayabiliyorum. Bir, roman, en imkânlı yazı türüdür ve iki, Türkiye'de roman bitmiştir. Tekel adamların karalamaları ve düşmanlık oyunlarıdırlar. Üç, Şevki layıktır." diyor. Şevki, kendi yaşamını anlatırken Yalçın Hocamın düşlediği roman konusunun da ipuçlarını veriyor aslında: "...Bu, naif bir toplumun ve naif bir kuşağın hikâyesidir. Düşsel bir geçmiş ve yüzüne sadece gülümsemesini bırakmış..."

Sınırda Yaşamak, bir anlama Yalçın Hoca'nın isteğinin yol açıcı adımlarından biri sayılabilir. Kendi kaleminden çıkan yazılarda siyasetin, tarihin, geleceğin, doğallığında 'insan'ın izini sürme, anlama, anlatma ve yol çizme çabasının emeğidir; "bir tarihi insan gibi yaşamak" ve yazmaktır aslında. Vehbi Ersan, Şevki'nin notlarından aktarıyor bu çabayı: "Bizler bir insan ömrüne sol hareketin, Kürt hareketinin ve İslam hareketinin çıkışlarını, inişlerini, Ekim devriminin çözülüşünü sığdırdık. Darbeleri saymıyorum, siyasetin içindedir..." Öyledir.

Bilenler bilir, "Yılların, yüzyılların/ Bitmeyen vahşeti"yle oluşmuş sağlık sisteminin çeperlerinde mücadele ederek geçirdiği son yıllarında, elinizde tuttuğunuz, tutacağınız kitabın ikinci bölümünde yer alan yazılarını kitap haline getirmek isteğiyle dosyalamıştı. Böyle bir isteği olduğunu biliyorduk, ancak bunca hazırlık yaptığını görmek, kitabın yayıma hazırlayıcılarını sarsmıştı, onlardan biri olarak sarsılmış ve burulmuş, Aşklar İçinde kaybolmuştum: *"...bir hüzün basıyor gene, ne kadar istemesem de..."*

Yüzüne Sadece Gülümsemesini Bırakmış

Şevki'nin hazırladığı dosyaya tashih dışında pek müdahale etmediğimizi söylemem gerekiyor, çünkü hepsi çeşitli dergilerde yayımlanmış yazılarından oluşuyordu, geriye kalan "yokluğu"yla baş etmeye çalışan aile, dost, arkadaş ve

şevkinin kalmamasıdır!" Kitaba ismini veren Sınırda Yaşamak yazısında Şevki, Yalçın Küçük'ün kendisine yöneltilen suçların üzerine giden yolculuğuna yaptığı tanıklığı anlatıyor, Paris'ten yola çıkarak Türkiye sınırına kadar aştıkları sınırlar, doğrunun üzerine yürüyen devrimci geleneğin inatçılığının Şevki perspektifinden çekilen filmidir de aslında...

Bu kitap, bir açıdan, zihninde, anılarında, geçmişinde ve geleceğinde yer eden, edecek kalemlerin, düşünüşlerin, karelerin buluşması ya da bir başka söylemle iyi bir örgütçü olduğunu bildiğimiz Şevki'nin örgütçülüğünün gölgesinde dahi devam etmesi olarak da okunabilir. Yaşamının çeşitli dönemlerine tanık olmuş kalemler, Şevki ile yaptıkları sohbetle gıyaben tanışıyorlarken bu kitap sayesinde adeta tanış oldular. Öyle ki, Hüseyin Solgun'un yazısını okurken sanki canlanıyor bedenleri gözümün önünde, Hüseyin Solgun'un anlattığı filmi izlemek için sabırsızlanıyorum, ancak gözümü yazıdan alamıyorum ki, filme bakayım...

Bu türden "armağan kitap"ların okurları aşağı yukarı bellidir, söz konusu kişiyi tanıyanlar, o dönemi, hareketi neyse konu, o konu üzerinde çalışanlar, ya da tanıtım fısıltılarıyla ilgisi çekilenler tarafından okunur; kitabın konusu olan kişiyi tanıyarak okumanın hüznü ayrı, ama onu tanımadan okumak, Hüseyin Solgun'un tarifinde kendini bulur, tanışmaktır da aslında o kişiyle, belki siz de tanışıyorsunuzdur:

"Sonra bir şekilde tanıştık. Eskiden tanışmamış olsak da, aslında hep tanışıyorduk: Hareket arkadaşlığı... Hiç birbirlerini görmemiş olan insanlar bir gün bir araya geldiklerinde, 'eski günler', 'eski paylaşımlar', 'eski ortak duygular', kısacası aynı hareketin içinde olmanın 'sırrı' birden canlanır, bir büyü gibi tanışmamış olanları 'kırk yıllık tanışmış' yapar. Çünkü o dünyada olan herkes birbirini zaten hiç tanımadan dahi tanıyordur. Onları tanıştıran içinde yer aldıkları harekettir; ortak duygularla sarmaş dolaş bir ruh hali. Dolayısıyla ne zaman ve nasıl tanıştığımızın zaten bir önemi yoktu; zaten tanışıyorduk."

Sınırda Yaşamak, öylesine olanaklı bir haldir ki, zaman ve mekânı da anlamsız kılar bir anlama, sınırsızlık da içerir, öyle ya bu yazı da ona doğru dönüşüyor, bir kitap tanıtım yazısı niyetiyle başlansa da sınırlarını zorluyor, Şevki de bu değil miydi zaten ya da sizler, Yeni Gelen logosunun şemsiyesinde gezinenler, biz o sınırları zorlamanın insanları değil miyiz, bizim türümüzde söz biter mi, bitmiyor. "Biz insana, örgüte, sınıf mücadelesine, bilime, sosyalizme inanmaya devam ediyoruz. Mutlak güçlere ve onların mutlak belirleyicilerine inanan yüreklerinde ve beyinlerinde yenilen solcularla da ayrışıyoruz. İdeolojik ve politik üretimin, toplumsal eylemliliğin erdemlerine ve sonuç alıcılığına inanmaya devam ediyoruz." diyen bir Şevki'nin kalemidir hepimizin elindeki kalem, bu nedenle de mürekkebi hiç tükenmez.

Matbaadan çıkan bir derginin, kitabın kokusunu bilir misiniz? Yıllar var, bu kokuyu unutmuştum, Şevki Ömeroğlu Kitabı'nı elime aldığımda sanki Şevki ile yıllar sonra Almanya'dan dönüşünden sonraki ilk buluşmamızdaki gibi heyecanlandım, kapakta gülümseyen yüzü ile karşıladı beni, sıcacık, tüm dostlarımızın selamıyla birlikte kucakladı sanki beni, öylesine mutlu oldum... Kitabın sayfalarını karıştırırken duyduğum mutluluğa hüzün karıştı, ancak onurlu her insanın sahip olduğu alın açıklığı beni yeniden Aşklar İçinde'nin dizelerine götürdü, öyle ya Şevki ve devrimciler "Şu hayat denilen şeyi, eninde sonunda 'yaşanılır' hale getireceğimiz kesindir" inancını, aşk gibi taşırlar yüreklerinde:

...Nerede okumuştum, hatırlamıyorum şimdi, biri mi anlatmıştı yoksa
Mahpusunu kıskanan bir gardiyanı
Ve düşün sevgilim, mahpusunu
kıskanan bir gardiyan düşün
Ne kadar acı bunlar
Kıskanıyorlar hepimizi ve
kıskanacaklar
Güç iştir çünkü bir tarihi insan gibi
yaşamak
Bir hayatı insan gibi tamamlamak
güç iştir...

*** •

Gerçek bir yaşama dokunun, içinde var olduğunuz bir yaşama.

MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL -2-

Ekrem Ataer

İktidarları, yönetim şekillerini, yönetenleri, sistemi, iktisadi programları demokratik yöntemlerle, devrimlerle hatta askeri müdahalelerle değiştirebilirsiniz. Lakin bu değişim rüzgârının en ağır ve demlenmeye ihtiyacı olan alanı, değiştirdiğiniz veya değiştirmeye çalıştığınız toplumun, kültür, sanat, gelenek, görgü ve her türlü estetik program kodlarıdır. Bu alanlara doğrudan devlet eli ile yapılan müdahale ve yönlendirmeler kısa vadede yandaş bir sınıf yaratacaktır, bu son derece de doğaldır. Fakat halk dediğimiz asıl dev, yalnız kaldığını hissettiği anda vücuduna giren bu değişim programlarını virüs olarak algılayacak ve hızlıca kendi antikorunu üretmeye başlayacaktır.

Doğucular – Batıcılar Ayrışması ve Sosyal Genetiğin Metamorfozu

Bir önceki sayıda demiştik ki:

• Müslüm filmi toplumda bir tartışma başlatır.

• Bildik taraflar tekrar aynı dili kullanmakta ısrarlıdır.

• *"Göbeğini kaşıyan cahil kesimin müziği müzik değildir, bağırtıdır, dinleyen ve üreten vatan hainidir!"* yaklaşımı hızından bir şey kaybetmemiştir.

• Tarihsel süreçte bu ayrışmanın tohumları "Son Osmanlı Yenileşme Hareketleri"ne kadar dayanır ve Cumhuriyet ile devam eder.

• Ulusal müzik eğitiminin verilmesi ve hatta radyolarda dinlenilmesi dahi dönem dönem yasaklanır.

• Buhurizâde Itri Konseri, Devlet Konser Salonu'ndan kovulur ama 40 yıl sonra Unesco tarafından "Itri Yılı" ilan edilince yüzler kızarmaz.

• Toplumun okumuş takımı "münevverden monşere – ulemadan aydına" akarken sanat ve sosyal yapı devlet eli ile organize edilmeye kalkılır.

• Doğucul diye, Hint-Arap filmleri yasaklanır, halk buna tepki olarak Sadettin Kaynak'a sarılır.

* * *

İktidarları, yönetim şekillerini, yönetenleri, sistemi, iktisadi programları demokratik yöntemlerle, devrimlerle hatta askeri müdahalelerle değiştirebilirsiniz. Lakin bu değişim rüzgârının en ağır ve demlenmeye ihtiyacı olan alanı, değiştirdiğiniz veya değiştirmeye çalıştığınız toplumun, kültür, sanat, gelenek, görgü ve her türlü estetik program kodlarıdır. Bu alanlara doğrudan devlet eli ile yapılan müdahale ve yönlendirmeler kısa vadede yandaş bir sınıf yaratacaktır,

bu son derece de doğaldır. Fakat halk dediğimiz asıl dev, yalnız kaldığını hissettiği anda vücuduna giren bu değişim programlarını virüs olarak algılayacak ve hızlıca kendi antikorunu üretmeye başlayacaktır. Bu pratik savunma programı da sanatın ve kültürün her alanında farklı tezahür edecektir. Resimde, müzikte, edebiyatta, şiirde, tiyatroda, sinemada vs.

Hulûsi Kentmen mi Önder Somer mi?

Daha önce bahsetmiştim, Yeşilçam'ın siyah beyaz klasiklerini hatırlayınız. İki fabrikatör tipi vardır: Biri geleneklerine bağlı, yarı muhafazakâr, babacan, sert görünen ama şefkatli doğucul bir model olan Hulûsi Kentmen; diğeri ise daha "modernist", elinde viski kadehi, caz-bar müdavimi, azıcık kumar

Kemal Sunal, Sadri Alışık, Münir Özkul, Adile Naşit modellerinin asıl başarısı yalnızca güldürmeleri değil tabana ait argümanları sergilemeleri ve sonunda hep kazanmalarıdır

Gerçek "Hababam Sınıfı" Ertem Eğilmez'in elinde alabildiğine farklılaşmıştır hatta azıcık da sulanmıştır. Ama mesaj o derece kuvvetlidir ki Rıfat Ilgaz Usta, filmin her karesinde gizlice fısıldar ve okulun koridorlarında "sınıf"ın içinde tıpkı bir hayalet gibi gezinir hatta kaybolanlara yol bile gösterir. Sınıf ise salt "6 Edebiyat A" değildir, düpedüz "sınıf"tır. Filmin başarısı ve ona hiç eskimeme hırkasını giydiren "tılsımlı kıvam" da işte budur.

alışkanlığı olan, danslı ev partileri veren, twist, ça-ça, tango bilen, hafif görgüsüz batıcıl model olan Önder Somer. Dikkat ettiyseniz hemen hemen tüm senaryolarda kazanan ve seyircinin bol alkışla, gözyaşlarıyla desteklediği hep Hulûsi Kentmen modeli olmuştur. Aslında bugün entellektüel seviyemize yakıştıramayıp hafif burun büyüklüğü ile seyrettiğimiz "Kınalı Yapıncak"lar, "Zehra"lar, "Neşeli Günler"deki başarı ve kitlesel kabul, halkın cehaleti (!) değil, hep tabanın aşağıdan yukarıya olan ağır mesajlarıdır. Kemal Sunal, Sadri Alışık, Münir Özkul, Adile Naşit modellerinin asıl başarısı yalnızca güldürmeleri değil, tabana ait argümanları sergilemeleri ve sonunda hep kazanmalarıdır. Bu mesajları verirken hiç de öyle ağır ideolojik tespitler ya da politik bir dil kullanmazlar hatta günlük dil ve özellikle mizah hep öndedir. Sanırım topluma nüfuz etme noktasındaki başarı da tam buradadır. Kitle algısına göre; içerden, samimi, cesaretli, gerçek ve organik bir iklimdir bu. Argo ve hafif dozda küfür bile Kemal Sunal, Sadri Alışık dili ile rahatlıkla "aile ortamı"na girebilmiştir. Sinemanın bu dili kimilerine göre apolitik ve sabun köpüğü bulunsa da kanaatimce asla apolitik değildir. Kendi içinde farklı ve yabancı olmayan bir dil ve üslup ile derinlemesine baktığınızda ziyadesi ile mesaj yüklüdür. Tek farkı mesajı verirken bağırıp çağırmaz, güldürür lakin gülmecenin içine sınıfsal çatışmayı da alabildiğine yedirir. Tıpkı Karagöz-Hacivat gibi, tıpkı Nasreddin Hoca, Keloğlan gibi...

Gerçek "Hababam Sınıfı" Ertem Eğilmez'in elinde alabildiğine farklılaşmıştır hatta azıcık da sulanmıştır. Ama mesaj o derece kuvvetlidir ki Rıfat Ilgaz Usta, filmin her karesinde gizlice fısıldar ve okulun koridorlarında "sınıf"ın içinde tıpkı bir hayalet gibi gezinir hatta kaybolanlara yol bile gösterir. Sınıf ise salt "6 Edebiyat A" değildir, düpedüz

Tırtıl zaman, mekân ve olgunluk şartları oluştuğu vakit kozasını örer ve iklim, zaman, nem ve daha birçok doğal parametre yan yana geldiği zaman kelebeğe dönüşür. Kozasındaki tırtıla müdahale ederseniz ya da 21 gün kuluçkaya yatmış tavuk için "Bundan gerû kuluçkada 15 gün yatılacak!" diye kanunlar yaparsanız, civciv doğmadan ölür ya da tırtıl kozasında kurur gider. Peki ya hayat, hayat mutlaka ama mutlaka bir yerlerde kendine bir alan bulur ve devam eder. İşte tam da böyle olmuştur.

"sınıf"tır. Filmin başarısı ve ona hiç eskimeme hırkasını giydiren "tılsımlı kıvam" da işte budur. Onun yegâne tılsımı da tehlikeli sularda seyretmesidir. Bunun içindir ki Rıfat Usta ömrünün sonuna kadar "Milli Emniyeti" bir nefes gibi ensesinde hissetmiştir. Çünkü o eserleri ile her türlü kültürel, sosyal ve siyasal dikteye karşı, toplum adına antikorunu sanat eli ile üretmiş gerçek bir öğretmendir. Ne olmuşsa, nasıl olmuşsa halk da büyük kitleler halinde onu kabul etmiş ve bağrına basmıştır. Sistem için asıl tehlike de budur işte.

Kısacası her toplum sıkıştığını hissettiğinde mutlaka hiç beklenmeyen alanlarda ve farklı kahramanlarla "Venseremos" yani "Biz Kazanacağız" diye kaldırır kafayı.

Ne Verdin ki, Ne İstiyorsun?

Başta da belirttiğim gibi kültür-sanat, gelenek, görgü toplumun evrimle yürüyen genetik kodlarıdır ve telaşla düzenlenmiş hiçbir müdahaleye tahammülleri yoktur. Sosyal ve kültürel değişim düzenlenmez, ancak gözlenir ve takip edilir. Bir toplumun ekonomisini, medyasını, eğitimini, üreme endeksini, çocuk ölümlerini, işsizliğini yalnızca okuma yazmasını değil; kitap okuma alışkanlığını, sağlık politikalarını günlük gazete tüketimini adamakıllı düzenler, kalkınma hareketlerini tam anlamıyla organize ederseniz bu zaten onun kültürel yaşamına etki edecektir. Toplumun bu konudaki parametrelerini ve atacağı adımları iyi organize ederseniz zaten doğal olarak kendini sosyal alanda gösterecektir. Hani bir atasözü vardır ya **"Vermeden mabut, neylesin Mahmut!"**

"Çılgın Türkler" Kadar "Kırgın Türkler" de Bizim Gerçeğimizdir.

Talebi yaratmadan arz etmek boşa kürek çekmektir ve asıl tehlikelisi bırakın yaratmak istediğiniz seviyeyi, başladığınız noktadan çok daha gerilere dahi düşersiniz.

Metamorfoz, kabaca değişim-başkalaşım toplumlar için de geçerlidir. Bu konuda en hassas alan, kültür – sanat ve sosyal yaşam alanlarıdır. Tırtılın kozasını örüp bir zaman sonra harikulade renklerle bezenmiş bir kelebek olarak kanatlarını açıp kozayı terk etmesi metamorfoza verilecek en güzel örnektir. Tırtıl zaman, mekân ve olgunluk şartları oluştuğu vakit kozasını örer ve iklim, zaman, nem ve daha birçok doğal parametre yan yana geldiği zaman kelebeğe dönüşür. Kozasındaki tırtıla müdahale ederseniz ya da 21 gün kuluçkaya yatmış tavuk için **"Bundan gerû kuluçkada 15 gün yatılacak!"** diye kanunlar yaparsanız, civciv doğmadan ölür ya da tırtıl kozasında kurur gider. Peki ya hayat, hayat mutlaka ama mutlaka bir yerlerde kendine bir alan bulur ve devam eder. İşte tam da böyle olmuştur.

Hal böyle olunca da asıl hedef kitleniz olan orta halli ve hatta yoksul halk tabakalarının sizden hızlıca uzaklaştığını görürsünüz. Tamirci çırakları haftalıklarını futbol maçlarının kombine biletlerine, fabrikada tütün saran kızımız 2-3 maaşını cep telefonuna yatırır hale gelir.

Onun için aileler çocuklarını, gençlerini alır "Ses Yarışmaları"ndaki "kırmızı oda"da sızlanıp, ağlayarak talih kuşunun başlarına konmasını bekler...

Onun için maddi dünyanın nimetlerinden umudunu kesen metafiziğe yönlenir ve kendini daha mutlu, güvenli ve umutlu hisseder...

Onun için her açılan sandık ve sayılan oy pusulaları, bakiyesinde derin bir hayal kırıklığı getirir...

Bir de bakarsınız ki "Çılgın Türkler" metamorfoza uğramış ve yıllar sonra karşınıza "Kırgın Türkler" olarak geri dönmüştür.

İşin asıl sıkıntılı tarafı bizler bunları tartışamayız bile, tartışırsak incilerimiz dökülür, entellektüel seviyemiz ağır hasar alır. Allah muhafaza bir anda kendimizi "Ayaktakımı" arasında buluruz. Asıl tehlike ise, bizi orada "Ayaktakımı" ile birlikte bekleyen bir de Maksim Gorki vardır; sonra nasıl bakarız suratına(!)?

(Devam edecek: **Bir dahaki sayıya, bu kültürel ve sanatsal karmaşa içinde Köy Enstitüleri gerçeği ve önemi)**

DÜNYA İLE ÇEKTİRİLMİŞ HİÇ RESMİM YOK BENİM!

Özkan Mert

1.

Zaten halk sararmaya başlamışsa
soluk yüzlü bir ölü olur albümlerde.

Haydiiii! Pupa yelkeeen!
Ağzımda mayhoş elmaların tadı,
altımda papirüs teknem,
açılıp gitmenin zamanıdır artık okyanuslara...
Umrumda değil dev dalgalar, tsunamiler,
fenerler ne de dev kentlerin
geceleyin bana göz kırpan ışıkları,
hiçbiri umrumda değil.
İstediği kadar koştursun arkamdam
yüzüme çizikler atan mandalina bahçeleri.
Ne bozkırların sıcağı ne karlı vadilerin
beyaz soğuğu ne de
ay ışığında yıkanan pirinç tarlaları
yakalayamaz beni!
Yakalayamazlar sığırcık sürüleri gibi
savrulan kalbimi.

AH! İnsanlar! İnsanlar!
Bazıları kendi gölgesinde yıldız
bazıları örümcek ağına yakalanmış bir sinek.
Diktatörlerden en yüksek notu almış bir halk:
Gencecik talebe askerlerin boğazını kesen yobazlara
kahraman diyen bir devlet! Milyarlık Mercedes'lerle
konvoy halinde cuma namazına giden devlet.

Yenildin sen ey halk! Yenildin!
Yalnızca, senin için ölen gençlerin yüreğiyle
anılıyorsun artık! Bir resim bile değilsin,
bir dolgu maddesisin
tüm pislikleri örtmek için kullanılan.

Zaten halk sararmaya başlamışsa
soluk yüzlü bir ölü olur albümlerde.

2.

İnsan bir şeyi bulmaz: Karşılaşır.
Hayat zaten karşılaşmalardan kıvılcımlar
çıkarmak değilse, nedir?

Haydiiii! Pupa yelken!
Ağzımda mayhoş elmaların tadı,
altımda papirüs teknem
açılıp gitmenin zamanıdır artık.

Ben dünyayla sarmaş dolaş olmuş yürürken,
Dünya alfabeleri ve insanların halleri konusunda
ne söyleyebilirim: Örneğin
Tayland alfabesinde, telgrafın tellerine konar gibi
harflerin üzerine kuşlar konar.
Ne zaman İsveççe konuşsam
bacaklarını açıp zinaya zorlar beni
Å ve Ä harfleri.

İnsanlar zaten
hangi alfabeyi kullanırsa kullansın
bir takvim yaprağı gibi
koparır giderler kendilerini.
Ve çarpışırlar 'Happy Birthday!'
diyemedikleri kelebeklerle.

Haydi! Happy New Year! diyelim:
Mutlu yıllaaar! Mutlu yıllar!
Mutlu yıllaar insanlar, tüm canlılar
Bak! 2019 bir haydut gibi köşebaşında bekliyor bizi,
üzerimize alevini fışkırtmaya hazırlanan bir ejderha.
Ne muhteşem olurdu, görebilseydik
kuyruklu görünmez bir hücreden
bugüne uzanan yolumuzu ve geleceği...

Biz kimiz bilmiyoruz bu dünyada,
Bir ağaç da ağaç olduğunu bilmez.
İnsan bir şeyi bulmaz: Karşılaşır.
Hayat zaten karşılaşmalardan kıvılcımlar
çıkarmak değilse, nedir?

Ama ben, sen olduğum için benim!
Sen de ben olduğun için sensin!
Bunun için: Sürekli genişleyen
bir evrende uçmaktayız.

3.

Hiç ecza sürmedim kalbime: Hep
temiz kalsın ve kuşlar uçsun diye içinden.

Haydiiii! Pupa yelken!
Ağzımda mayhoş elmaların tadı,
altımda papirüs teknem
açılıp gitmenin zamanıdır artık.
Hiçbir şeyden korkum yok.
Geçip gidiyorum Ege'nin efelenen
kasabalarından, kara incirlerden...

Her zaman her yerde başka bir kent vardır,
başka bir gökyüzü...
Ama ölüm tektir, her yerde aynıdır:
Kendinden başka bir şey etmez.

Hiçbir yerde saçlarıma
kır düşmesini beklemedim.
Hep bir uçurtmanın kuyruğuna asılı yaşadım
nereye savrulursam oraya çizdim yüzümü.

Chiang Mai'de gece pazarlarına,
parlak kumaşlara, baharatlara bulandım.
Hiç gitmediğim adalara düştüm hep.
Nereye gitsem hep bir şehirle
ve nehirlerle yarıştım.
Bir ummanda boğuldum.
Hiç ecza sürmedim kalbime: Hep
Temiz kalsın ve kuşlar uçsun diye içinden.
Dünya ile çektirilmiş tek resmim bu şiir.

Çünkü her zaman bir başka deniz vardır,
bir başka ülke vardır, ve başka yağmurlar vardır.
Başka aşklar ve acılar vardır.
Aşkların ve acıların binlerce rengi vardır.

Üzerine düşen kuş tüylerini
binbir parçaya bölen çakısı
ve mavi gölgesi ile meridyenlere takılmış...

...LACİVERT BİR YERYÜZÜ GÖÇEBESİYİM SONUNDA.

Gümüşlük- Stockholm
2018

HİRSH GLİK VE SOSYALİZMSİZ ŞİİRİN DÜŞECEĞİ YER

Osman Çutsay

Demek ki, sosyalizmsizlik her şeyi, galiba en önce de edebiyatı ayağa düşürüyor. Glik'in, Konstantin Simonov'un unutulmaz "Bekle Beni" şiirini andıran yalınlıktaki bu tarih yüklü müdahalesi, sosyalizmsiz bu dünyada yerini başka nasıl bulabilirdi? En haklı zafer bile, eğer devrim bakımsız bırakılırsa, hızla karşıtına dönüşüyor. Bu dizeler ve geçen on yıllar, işte o dönüşüme somut birer örnektir.

Adı, Almanca bazı kaynaklarda "Hirsch Glick" olarak da yazılan genç bir Sovyet Yahudisinin şiiri bu. Orijinali Yidiş, yani Avrupa Yahudilerinin (Aşkenaz) diliyle yazılmış. Yidiş diline, Almancanın "üvey kız kardeşi" gözüyle de bakılır. İbranî'nin Avrupa versiyonudur ve Almancayla akrabalığı çok belirgindir. Geçmişte, yarı şaka yarı aşağılama içeren bir nitelemeyle, bazı çevrelerde "Karı Almancası" (Weiberdeutsch) olarak da geçerdi: Yazı dilinden çok, bir konuşma dilidir çünkü.

Milyonlarca direnişçiden biri olduğu anlaşılan Hirsh Glik'in doğum tarihi tam bir kesinlikle bilinmiyor. 1920 veya 1922, Vilna doğumlu. 1944'te Estonya'da Nazi saldırganlarla çarpışarak ölen direnişçinin, bu dizeleri 1943'te Varşova gettosundaki -Nazi uşağı Türkistan/Türk kasaplarının da korkunç katkısıyla- kana boğulan ayaklanmayı duyduğunda yazdığı söylenir. Şiir, Dımitri Pokrass'ın bestelemesiyle kısa sürede Yahudi partizanların resmi şarkısı halini aldı ve şiir tartışmalarının değil, direniş ve Yahudiliğin imhası (Holocaust) çerçevesindeki tartışmaların konusu oldu. Kederin ve direniş iradesinin iç içe işlendiği bu yalın dizeler, sosyalizmin yıkılmasından sonra, sadece imha edilen Yahudiliğin yaşama kudreti ve hayatta kalma iradesi içeriğiyle bağlantılandırıldı. Sosyalist anayurdun Nazi barbarların saldırısına karşı savunulması ise tümüyle unutturuldu.

Glik'in şiiri ve alımlanma tarihi, sosyalizmsizliğin, yakın tarih içindeki her insani direnişi bir etnik ve/veya dinsel darlığa, hatta bir "mafya aileciliğine" nasıl dönüştürebileceğini gösteren örneklerden sadece biridir. Öyle de okunabilir.

Kayıtlarımızda kalmalıdır: Glik ve dizelerinin kaderiyle, komünizmsiz Nâzım'ın Alparslan Türkeş'in veya Demirel-Ecevit'in ya da Kemal Kılıçdaroğlu ile Selahattin Demirtaş'ın kolayca "malı" haline getirilme kaderi, birbirine tercüme edilebilen süreçlerdir. Böyledir bu işler. Devrimsizlik, sizi bir kana/tanrıya/dile kapatıverir. Daraltır. Bir yerlere kilitler.

Nazi işgalinde, resmi rakamlara göre en az 27 milyon Sovyet yurttaşı öldürüldü. Bu rakamın 40 milyonun üzerinde olduğunu ileri süren Rus araştırmacılar var. Katledilenlerin 14 milyona yakını çocuktu. Tarihteki bütün soykırımları gölgede bırakacak kadar benzersiz bir insanlık kırımıdır Sovyetler Birliği'nin işgali. 1941-1945 dönemindeki bu benzersiz soykırım Alman kapitalizminin ürünüdür ve ezilmesini Rus halkı, Yahudilik ve Türkik halklar da dahil olmak üzere tüm SSCB halklarıyla el ele örgütleyerek sağlamıştır. Sovyet halklarının sosyalist iradesidir Alman emperyalizmini gömen. Glik'in mütevazı dizeleri de tüm özgüveniyle gömücüler arasında yer almalıdır. İhanet ve kahramanlık iç içedir bu korkunç savaşta.

Umut yüklü dizeleri yazdıktan kısa süre sonra yaşamdan koparılan Glik'in, partizan direnişine adanmış güneş yüklü bu şarkısı, sosyalizmden rahatça soyulabilmiştir. Kan içinde, saldırgan Alman emperyalizmine karşı sosyalizmin zaferi için, o iklimdeki bütün insanların direncinden doğmuş bir başkaldırı, zaman içinde etnik veya dinsel bir topluluğun "hayatta kalma arzusuna" düşürülmüştür. Demek ki...

Demek ki, sosyalizmsizlik her şeyi, galiba en önce de edebiyatı ayağa düşürüyor. Glik'in, Konstantin Simonov'un unutulmaz "Bekle Beni" şiirini andıran yalınlıktaki bu tarih yüklü müdahalesi, sosyalizmsiz bu dünyada yerini başka nasıl bulabilirdi? En haklı zafer bile, eğer devrim bakımsız bırakılırsa, hızla karşıtına dönüşüyor.

Bu dizeler ve geçen on yıllar, işte o dönüşüme somut birer örnektir.

PARTİZANIN ŞARKISI

Hirsh Glik (Almancadan çeviren: Osman Çutsay)

Konuşma öyle, söyleme sakın son yolda yürüdüğünü!
Kirli gökyüzüne, maviden yoksun güne rağmen,
Özlemle beklenen o saat gümbür gümbür geliyor.
Parola: Biz buradayız.

Yeşil palmiyeler ülkesinden karlar ülkesine dek,
Acımızla, ağrımızla geliyoruz biz.
Ve nereye bizden bir parça kan sıçramışsa, orada,
Orada yeni bir irade, yeni bir cesaret büyüyor.

Bugün altına dönüşür eğer sabah güneşi çıkarsa,
Ve dün yitip gider düşmanla birlikte.
Güneş ufukta tereddüt mü ediyor, varsın etsin,
Bu şarkı, onun doğacağına bir sözdür, verilmiş.

Kanla yazıldı bunlar, kurşunla değil.
Bu, kuşların cıvıltılı şarkısı hiç değil
Bir halktı, yıkık duvarların önünde,
Bu şarkıyı söyledi, elinde silah.

İşte bu yüzden, konuşma öyle, söyleme sakın son yolda yürüdüğünü.
Kirli gökyüzüne, maviden yoksun güne rağmen,
Özlemle beklenen o saat gümbür gümbür geliyor.
Parola: Biz buradayız.

ÖZGÜN TARTIŞMA

Mustafa Göksoy

Yeniyi sanat anlayışında arıyoruz. Afşar Timuçin "Estetik Bakış" kitabında yazdı: "Sanatçı benim için ne zaman önemlidir? Bana beni gösterebildiği kadar önemlidir, daha geniş anlamda bize bizi yani insana insanı gösterebildiği zaman önemlidir." "Düşünsellikten-duygusallıktan ayrı bir estetik, estetikten ayrı bir düşünsellik-duygusallık elbette sözkonusu olamaz. Estetik biçimlerde dışlaşan şey düşüncelerimizdir, duygularımızdır, her estetik bu düşünsel-duygusal özü dışlaştırabildiği ölçüde estetiktir. Bu yüzden edebiyat yapıtları, tıpkı felsefe yapıtları gibi, bize insanı açınlayan yapıtlardır."

Özgün Çağrı şiirimin dizeleriyle,

Eleştirini canıma sarmaladım

Çocukluğumla *başbaşa* düşlüyorum

Bu dizeleri, Özgün Ergen'in Yeni Gelen'in ilk sayısındaki "Şair mi Yoksa Bir Reklam Yüzü mü: Küçük İskender" eleştirisinden esinlenerek yazdım.

B. Sadık Albayrak,"Hangi Yeni" sunuş yazısında "Yeni Gelen'in en yeni ve geleceğine güvendiğimiz yazarı(nın) Özgün Ergen" olduğunu kaydediyor, sevinçle katılıyorum.

Yeni Gelen, Kir Teorisi'nin dergisidir. "Kir Teorisi, biçimi ve kurgusuyla da bir ortaklaşma denemesidir; üç yazar kuşağını, 58'li Yalçın Küçük, 88'li B. Sadık Albayrak, 98'li Taylan Kara'yı bir araya getiren ortak bir kitaptır. 'Bellek kaybına' ilaç; geleceğin bağrındaki sorularımızdır."

Özgün'ün, Küçük İskender eleştirisinde bir bütünlük, akış ve ses var. Özgün "Günümüz edebiyat dünyasında ne yazıldığı değil, kimin yazdığı önemlidir. Bu sadece küçük İskender'e ait bir sorun da sayılmaz" saptamasını yapıyor, önemle düşünmeliyiz. Yine Özgün, "Gülten Akın'ın da dediği, 'Bizim yeğlediğimiz sanat, dünyayı emeğiyle değiştirenlerin onsuz edemeyeceği bir sanat' tır. Dünyayı değiştirmek istiyoruz. Günümüzde edebiyat, siyasi ortamdaki çürümeden rant elde eden bir edebiyattır. Öncelikle bunu saptamak gerekir." diye yazıyor.

Şiir özelinde düşündüğümüzde, B. Sadık Albayrak'ın saptamasıyla, "12 Eylül darbesinden sonra şairlerin büyük bölümü reklam şirketlerinde işe girmişlerdir." Bu çürüme 12 Eylül 1980 darbesinin başarısıdır; hâlâ devam ediyor. İnsanımız kir içinde kaldı, gerçekten, gerçekçi edebiyattan koparıldı.

İnsanın Gelişen Özü ve İnsanı İnsana Gösteren Sanat

"Yunus Düşte Gördü Seni" incelemesinde, "Gerçek gerçeklik insanın gelişen özüdür" der Afşar Timuçin, düşüncemizi, bakış açımızı

ESTETİK DIŞI BİR ŞİİR

İlhan Berk'de gördüğümüz bu son dönem karanlıklığı akımın önemli şairlerinden sayılan Ece Ayhan'daki (1931-2002) bulanıklıkla yarışır gibidir. Ece Ayhan hemen hiçbir kural tanımayan, hemen tümüyle kendine göre ya da kendine özgü olan estetikdışı diyebileceğimiz bir şiir anlayışı geliştirir. Ece Ayhan şiiri düzyazıya yaklaştırır, anlattığını çok zaman uzun uzun anlatır, tutumluluğa önem vermez. Şiirini çağrışımlarla kurar: "Çiçek. Çiçek satıcılığıyla başlamışım serüvenlerime. Iplere dizili çiçekler ve çocuklar, gül kurusu. Ama nasıl da büyülüymüşüm o zamanlar, bir pericik yüzünden bakılamazmış. Boş arsaları vardır yaz gecelerinde hafifsi malta hummalarının. Kış gecelerinde de beberuhili sonrıların harabeleri. Sonra taştan geçit. Elli yaşlarında bir cadının çekmecesinde yaşıyorum, çivilenmiş.-Gerçekten, yaşıyor muyum acaba? Mevsimin ne olduğu bilinmiyor ve ben pek üşüyorum Gibi U."

Bu sözlerin anlamını sökecek kişi üstün zekâlıdır. Ne var ki böylesi bir zekâ bile bu şiirlerdeki anlamı ortaya kayarken kendine çokça güvenemeyecektir

Afşar Timuçin, Yeni Şiirimizin Kısa Romanı, Bulut Yayınları, 2003, s.259

ÇIKMAZ SOKAK OLAN BİR ŞİİR

Bizdeki bunalımın kaynağında, bu tür köklü bir geleneğin olmaması kadar, bir geleneğin kurulmakta olduğunun farkına varılmaması da bulunmaktadır. Bir geleneğin içinde ve ona kölecesine bağlı kalarak büyük şair sıfatını kazanmak oldukça zordur. Öte yandan, söz konusu geleneğe başkaldırarak belki yalnızca ilginç ve tanınmış bir şair olunabilir, ama büyük şair olmanın ölçüleri çok daha başkadır. Bir geleneğin yeni kurulduğu edebiyatlarda ise öncülük eylemi önem kazanır. Örneğin Orhan Veli, M. C. Anday ve Oktay Rifat "Garip Akımı" içindeki öncü eylemleriyle çok önemli şairlerdir, ancak Anday ile Rifat "büyük" sıfatını bu öncü eylemin dışındaki şiirleriyle kazanabileceklerdir, ama erken ölümü yüzünden Orhan Veli edebiyatımızda ancak "önemli" bir şair olarak yer alacaktır. Buna karşın Nâzım Hikmet öncü eyleminden sonra ulusal ve evrensel bir olgunluğa eriştiği için "büyük" şair sıfatıyla örtüşmüştür Öte yandan, otuz yıldır kurulmakta olan geleneğe bağlanmadan, çizgidışı olduğu söylenen, ancak benim için çıkmaz sokak olan bir yolda şiir yazan Ece Ayhan ise, şu anda "öncü" ve "büyük" sıfatlarından çok uzak, "ilginç" bir çıkmaz sokak şairi sayılabilir ancak. Duygusal bakımdan ateşli yandaşlarının bulunması bu gerçeği değiştiremez

Özdemir İnce, Şiir ve Gerçeklik, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.103

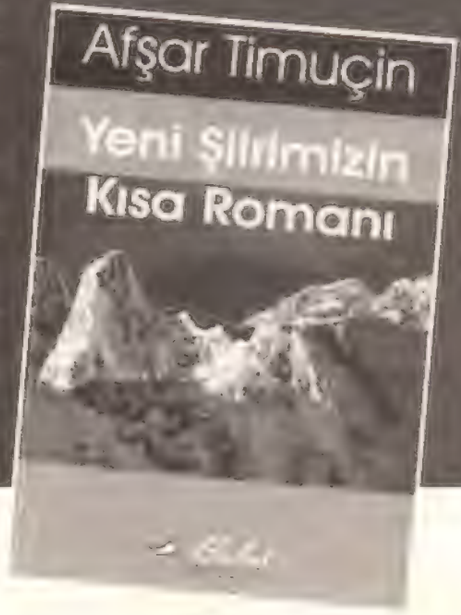

tarih bilincine bağlar. Sanatı insan araştırması olarak görür, görürüz; yeniyi düşünüyoruz.

"Sanat alanında yeni'yi ancak taşıdığı insan ve toplum görüşüyle test ederek açıklığa ulaşabiliriz."

B. Sadık Albayrak, "Hangi Yeni" sunuş yazısında böyle yazıyor; tartışıyoruz.

Yeniyi sanat anlayışında arıyoruz. Afşar Timuçin "Estetik Bakış" kitabında yazdı: "Sanatçı benim için ne zaman önemlidir? Bana beni gösterebildiği kadar önemlidir, daha geniş anlamda bize bizi yani insana insanı gösterebildiği zaman önemlidir."

"Düşünsellikten-duygusallıktan ayrı bir estetik, estetikten ayrı bir düşünsellik-duygusallık elbette sözkonusu olamaz. Estetik biçimlerde dışlaşan şey düşüncelerimizdir, duygularımızdır, her estetik bu düşünsel-duygusal özü dışlaştırabildiği ölçüde estetiktir. Bu yüzden edebiyat yapıtları, tıpkı felsefe yapıtları gibi, bize insanı açınlayan yapıtlardır."

Kurulu düzen 12 Eylül darbesiyle sosyalist gerçekçi anlayışı tamamıyla düşmanlaştırdı, insanımızı edebiyatla çökertmeye çalıştı. Bu çökertmeye karşı Yalçın Küçük zamanında "Küfür Romanları ", "Estetik Hesaplaşma", "Bilim ve Edebiyat" kitaplarını yazdı. B. Sadık Albayrak-Taylan Kara bu kitapların yetiştirdiği yazarlarımız- aydınlarımızdır. Yalçın Hocamızla bu arkadaşlarımızın tarihsel buluşmasının ortak ürünü Kir Teorisi, sosyalist gerçekçi bakışın yaşayan bilincidir. Afşar hocamızın deyişiyle söylersek, insanın gelişen özünü arayış, onu ketleyen piyasaya, kapitalist çürümeye karşı direniştir.

Özgün Ergen'in küçük İskender eleştirisinde bu bilincin izlerini görüyorum.

Mülkiyet dünyası kurulu düzen, canımızı koparıyor, soluğumuzu kesiyor. Şiir, can oluyor, soluk oluyor; bu nedenle hep muhalif ve özgürlük arayandır. Şiir, insani sevdanın-kavganın ve felsefi derinliğin yolcusudur. Şiirin felsefesi, sanatın gerekliliği temelinde, gönlümüze-aklımıza ve düşünceye-düşünmeye karşı oluşturulan korku atmosferine, insancıl isyan güzelliğidir. Şair, bütüne bağlanan bilinçtir. İlk ayağa kalkıp, ufku gören insan türümüze bağlıyız. Kurulu düzenin somut insanını, toplumsal ilişkilerini sevmeyebiliriz; ama insan türünü sevmeliyiz, insanlık bütündür.

"Özgünlük Meselesi" yazısındaki şiir eleştirisini de sevinçle karşılıyorum.

Sezgisel olarak kendisine güveniyorum, sorumluluk gereği yazmak zorundayım.

Şiir Dile Yoldaş Olabilen Dünyadır

Dostça tartışıyoruz. Önemsediğiniz "Yağmur Mesafesi" adlı şiirin, insana ulaşan bir düşünselliğini, duyumsallığını göremedim. Afşar Timuçin çok yalın olarak yazdı: "Şiir her şeyden önce düşünceye yönelen duygusallıktır, bir tür felsefedir."

Önemsediğiniz şiirin sadece bilinç bulanıklığı içinde kuru bir duygusallığı var; yaşamayan bir şiir olduğunu söyleyebilirim.

Mülkiyet dünyası kurulu düzen, canımızı koparıyor, soluğumuzu kesiyor. Şiir, can oluyor, soluk oluyor; bu nedenle hep muhalif ve özgürlük arayandır. Şiir, insani sevdanın-kavganın ve felsefi derinliğin yolcusudur. Şiirin felsefesi, sanatın gerekliliği temelinde, gönlümüze-aklımıza ve düşünceye-düşünmeye karşı oluşturulan korku atmosferine, insancıl isyan güzelliğidir. Şair, bütüne bağlanan bilinçtir. İlk ayağa kalkıp, ufku gören insan türümüze bağlıyız. Kurulu düzenin somut insanını, toplumsal ilişkilerini sevmeyebiliriz; ama insan türünü sevmeliyiz, insanlık bütündür. Şiir, yalın-içten oluşuyla, uyandırdığı gerçeklik-düşlem dünyasıyla yaşar. Yaşayan şiir; dünyalaşmış bilincin, zamandan süzülen, damıtılmış akışıdır. Şiirin özü; içtenlik, sahicilik, insanca sözdür ve anlamı derinden dokuyarak, duyumsatmaktır. Sözcük seçimi, şairin gönüllü-zorunlu işçiliğidir. Şiir, sözcük ekonomisidir; 56 sözcük ile kurulabilecek şiir-

Yeni Gelen, Kir Teorisi'nin dergisidir. "Kir Teorisi, biçimi ve kurgusuyla da bir ortaklaşma denemesidir; üç yazar kuşağını, 58'li Yalçın Küçük, 88'li B. Sadık Albayrak, 98'li Taylan Kara'yı bir araya getiren ortak bir kitaptır. 'Bellek kaybına' ilaç; geleceğin bağrındaki sorularımızdır."

de 57. sözcük gereksizdir. Şair, ateşini, saflığını insan türünde bulan kaynaktır. Şiir, insanın yücelmesini, ufka dokunmasını duyumsatan sözlerin bütünlüğüdür. Söz, insani birikimin, içtenlikli seslenişinden oluşuyor. Şiir, sözcüklerin bilinci olup görmektir; güzel bakıştır. Şair, sözünde derinleşebilen ve dile yoldaş olabilen dünyadır.

Eleştiri, aydınlık düşünce-kavga temelinde yükselir. Yeni Gelen'de yayımlanan şiirler ile ilgili eleştirilerini ciddiye alıyorum. Yöntemsel bakış ayrılıklarımızı tartışmalıyız. Tarih bilincinden kopuk bir yeni bizim yenimiz olamaz. Güzeli-direnci-geleceği eksen yaparak yaratılan her şiir her zaman yenidir.

Bu anlamda Nâzım Hikmet hep yenidir. Afşar Timuçin'in ilk "Nâzım Hikmet'in Şiiri" incelemesi 1978 basımlıdır; her zaman hep yenidir. "İnsan için gerçek güzellik ancak bir eylem içinde ve bir amaca göre yaratılan güzelliktir." "Bir şair, geleneğin etkisini bilinçli bir biçimde kullanabildiği zaman özgün bir şiir kurabilir ancak. Gelenekten kopmak elbette sözkonusu değildir, çünkü özgünlük, hele diyalektik maddeci dünya görüşünün şairi için, kendinden öncekini iyi değerlendirmekle, geleneği geleceğe açmakla sağlanabilirdi." Böyle yazıyor Afşar Timuçin ve Maksim Gorki "Edebiyat Yaşamım"da, "İnançlarınıza ters düşse bile, içtenlikle, insan sevgisiyle, iyi niyetle yazılmış her kitap, değerlidir." diyor. Bunların ufkumuzu açan düşünceler olduğunu görüyorum.

Şiirsiz Şair Ece Ayhan

Birbirimizi aydınlatmalıyız.

"Özgünlük Meselesi" eleştirini, "Söz gelimi bir Nâzım Hikmet'in şiiri, Ece Ayhan'ın şiiri, onlar solcu diye ilerici sayılamaz, ancak estetik değerleri ölçüsünde devrimcidir bu şiirler... Estetik düzeyiyle de çağı yakalayamamış şiirler okumak, bizi ileriye taşımaz. Özgünlük meselesi bu yüzden önemli, önce özgünlük! Bu dile önem vermekten, şiire ilişkin yeni bir bakış açısı edinmekten geçiyor." Böyle bitiriyorsun yazını. Burada yöntemsel bir sorun var; Nâzım Hikmet ile Ece Ayhan aynı düzlemde değerlendirilemez. Nâzım Hikmet geleneği geleceğe açarak kendi şiirini kuruyor, hep yenidir; özgünlüğü ve estetiği var. Ece Ayhan'ı aydınlanmak için tekrar okudum; birkaç dizesi dışında şiiri yok.

Ece Ayhan'ın estetikdışı ve çıkmaz sokak şiir anlayışının olduğunu, önemsediğim kaynaklarda buldum; Afşar Timuçin'in ve Özdemir İnce'nin yazdıklarını metin içi ek olarak sunuyorum. Yazılanların son derece ikna edici olduğunu düşünüyorum.

Ne yazık, bize önemli bir şair olarak tanıtılıyor, yeni olduğu söyleniyor; bu, 12 Eylül darbesinin bir başarısıdır. Taylan Kara'nın sözüyle bu insanımızı edebiyatla çökertmedir. Umutsuz öfke, öfkesiz umut olmuyor. Umudumuzum öfkesi, öfkemizin umudu yaşıyor.

İnsanı kucaklayan
Söz bakış kavga olmasaydı
İnsan nasıl insan olurdu

Güzel'e, Direnç'e ve Gelecek'e bağlılık adına yüreğine dokunmak istedim.

OKUR MEKTUPLARI

Bugün bu postmodern edebiyat değil midir edebiyatı katleden? Ben Özer'in 1. ve 13. Son kitabını almıştım. (Malum bir üniversite öğrencisi olarak bütün kitaplarını alacak param yoktu). Özer ilk şiirlerindeki 2. Yeni şiirinin etkisini son kitabında terketmişti. Ben de, hım, demek ki Özer 12 şiir kitabını bu 13. şiir kitabına ulaşmak için yazmış, diye düşünmüş ve o zamandan sonra böyle anlaşılır şiirler yazmaya başlamıştım. Buna benzer bir gerçeklikten Hasan Hüseyin de bahseder.

TOPLUMCU ŞİİR EGEMENLERCE KATLEDİLMİŞTİR

Merhaba Sadık abi,

Nâzım Hikmet hem Orhan Kemal'e hem Sabahattin Ali'ye şiiri bırakın, roman yazın demiştir. Sabahattin Ali iyi ki Nâzım'ı bu konuda dinlememiş ve şiirler yazmaya devam etmiştir. Sence Sabahattin Ali kötü mü etmiştir?

Evet, ben geleneksel edebiyattan geliyorum. Ben şiiri küçücük bir azınlığın beyin jimnastiği olarak görmüyorum. Böyle şiirler de yazdım ama bu şiirleri benden başka anlayan çıkmadı. (İlk kitabımda bu şiirden var.) Ben de bıraktım. Ben şiiri okuma-yazma bilmeyen anama yazıyorum, ki anam dünyada milyarlarcadır. Bu anlamda şiirlerimin dili genelde oldukça yalın ve süssüzdür. Temsil ettiğim edebiyat kültürü gibi. Dikkat edecek olursan bugün eski kuşak birçok toplumcu şair böyle şiirler yazıyor. Bunlar yanlış mı yazıyor, bunlar şiiri bilmiyorlar mı ya da bunlar kötü şairler midir? Nihat Behram ve Ozan Telli bu şairlere iki örnektir.

Kemal Özer ve birkaç başka şair ve yazar 1995-96 da Balıkesir'e postmodernizmi konuşmak için gelmişlerdi. Ben panel sonunda onlara sormuştum: Bu postmodernizm nedir diye. Onlar da, biz de tam bilmiyoruz demişlerdi. Bugün bu postmodern edebiyat değil midir edebiyatı katleden? Ben Özer'in 1. ve 13. Son kitabını almıştım. (Malum bir üniversite öğrencisi olarak bütün kitaplarını alacak param yoktu). Özer ilk şiirlerindeki 2. Yeni şiirinin etkisini son kitabında terketmişti. Ben de, hım, demek ki Özer 12 şiir kitabını bu 13. şiir kitabına ulaşmak için yazmış, diye düşünmüş ve o zamandan sonra böyle anlaşılır şiirler yazmaya başlamıştım. Buna benzer bir gerçeklikten Hasan Hüseyin de bahseder. O, şairin gereğinden çok imgelerle şiiri boğabileceğini belirtir ve şairleri bu konuda uyarır. Cemal Süreya'nın yazılarında (13 Günün Mektupları) bile Hasan Hüseyin'den dizeler vardır. O bile soyuttan somuta dönmüştür kimi son şiirlerinde (ki 1956'da Folklor şiire düşman türünde manifestolar yazmıştır). "Hava dönecek ve işçiden esecektir yel" er geç, Can babanın dediği gibi.

Bugün 80 sonrası şiir basit, anlaşılır (düz yazıya yakın) şiiri reddediyor ve dışlıyor. İlginçtir ki bu şiiri de halk okumayarak dışlıyor. Nâzım bir şiirinde, sanıyorum Memleketimden İnsan Manzaralarında (ki elimizdeki bu kitap normal hacminin üçte biridir. Diğer 2/3'lük bölümü kaybolmuştur) ben yüz bin satıyorum. Bunun yarısı kadın olsa, bu kadınların da yüzde onu güzel olsa, bunların yüzde onu da kafa dengi olsa, bunlardan birisi hayat arkadaşım olabilir der. Nâzım'ın bu şiiri yazdığı yıllar 1930-1940'lı yıllar. Yani o zamanlarki nüfusla usta 100.000 satıyormuş. Peki bugün kendine modern diyen 1980 sonrası şairler (bunlar içinde devrimci toplumcu şairler de var) kaç kitap satabiliyor? Bugün festivallere katılan Ahmet Telli bile hâlâ 1990 öncesi şiirlerini okuyor. Neden sonra yazdığı şiirlerini okumuyor? O ki, tekrarlar ölümdür, der. Neden eski şiirlerini tekrarlıyor? Çünkü halk onun son dönem şiirlerini daha az anlıyor, daha az okuyor. Türkiye'deki toplumcu, (anlaşılır) şiir egemen güçlerle ve ona karşı olan güçlerle el birliğiyle katledilmiştir. Ve onun yerini ne olduğu anlaşılmayan, adeta Munch'un Çığlık tablosundan kaçan histerik bir karalama almıştır.

Biliyorum ki şiirin okuru her zaman az olmuştur. Ama bugün şiiri imge denizinde boğan Türkiye'de yaşayan şairler gerçekten şiir yazdıklarını mı sanıyorlar? Dünyada böyle bir şiir ne zaman nerde varolmuş, varlık göstermiş? Belki buna örnek olarak dadaizm ve biraz da fransız sembolistleri gösterilebilir ama fransız sembolistleri yine de anlaşılır şiirler yazmışlardır. Ya günümüz 1980 sonrası şiiri, bunu nereye koyacağız? Direkt çöpe gidecektir.

Dikkat edelim ki 80 sonrası şiirden Türkiye dışında yaşayan şairler etkilenmemiştir. Neden peki? Bu inatçı,

dirençli, devrimci halk edebiyatına karşı yapılan açık bir darbedir ve bu darbe yurt dışında okuyup yazan şairlere ulaşmamıştır. Oysa bu darbe Türkiye'de bizim şiirin çanına ot tıkamıştır. Ben Türkiye'de festivallerde kitap standı açtığımda, ya da festivallerin olduğu şehirlerde genç okuyucularla konuşurken gördüm ki hiç kimse Hasan Hüseyin'in adını duymamış, onu okumamış ve onun şiirlerini bilmiyor. Biz 90 kuşağı onun ve diğer toplumcu şairlerin şiirlerini kitaplardan, şarkılardan öğrenirken 2000 sonrası kuşağı bundan maalesef mahrum kalmışlardır. Bu şiirler yayılma alanı bulamamıştır. Gençler, sanki sözleşmişler gibi Cemal Süreya ve 2. Yeniyi biliyor ama kimse ne Hasan Hüseyin'i, ne Enver Gökçe'yi okumamış, bilmiyor. Oysa onların şiirleridir 1960-90 arası şiire ve toplumsal hareketliliğe ivme kazandıran, yön veren güç. Egemen şiir, ülkenin demokrasi mücadelesindeki yönünü belirleyen pusula işlevi görür. (Hasan Hüseyin ustamın Karagün Dostu şiiri buna güzel bir örnektir). İnsani ilişkilerdeki yozlaşma ve insanın kendine yabancılaşması günümüz şiirinde apaçıktır. Türkiye'de "su (şiir) çürümüştür".

Nasıl ki 1980 askeri darbesi toplumu ve onun edebiyatını bitirmeye çalıştı, buna benzer şeyi bizzat edebiyat dergileri yaptı. Bugün dünyanın neresinde bankalar edebiyatla uğraşıyor, Türkiye hariç? (Bu konuyu kitabımda yayınlamayı düşündüğüm uzun bir yazımda belirttim).

Bugün Türkiye insanı, özellikle büyük şehirlerde yoğun bir insanlık değerleri kaybı yaşıyor. Güven, sabır, dayanışma, sevgi ve saygı sıfırını çoktan tüketmiş. Travmatik bir toplum yaratmış sistem mühendisleri. Bir ülke böyle çökertiliyor. (Avrupa buna benzer bir şeyi 1980'lerde sosyalist Doğu blokuna karşı yapmış ve sonra bu bloku 1990'larda çökertmişlerdi). Bunda böyle saçma sapan şiir karalayan toplumcu edebiyatçıların hiç mi payı yok? Onlar ki ne zaman toplumcu şiirden uzak durdular, işte o zaman Benerci ile aynı duruma düştüler (Nâzım'ın Benerci Kendini Niçin Öldürdü uzun şiirini anımsarsın).

Biz yurt dışında yaşayan şairler kötü şair miyiz? Ben Tayland şiirlerini Özkan abinin Tayland şiirini okuduktan sonra yazdım. Sen her iki şiiri de kıyasla bakalım arada ne fark göreceksin? Özkan abi de benzer yazıyor Tayland şiirleri bağlamında. Bende yer yer kafiye var. Onda o da yok. O daha serbest yazıyor. (O geldiğinde bir şiir dinletisi yaptı. Beni davet etti. Gittim, dinledim ve onlarla görüştüm. Sonra ona 10 yıl önce çıkan şiir kitabımı gönderdim. Bana "güzel ve ilginç şiirler. İsveç ve dünya şiirlerini okumaya devam et, dedi. Gerçi ben önümdeki 10 yılı türkçe yazan şair ve yazarları okuyup tanıyarak geçirmek istiyorum. Biraz da kendi toprağıma ve insanıma dönmek istiyorum).

Kısaca benim yazdığım şiir binlerce yıldan beri yazılıyor. Ama ben dediğim gibi geleneksel-halkçı şiir yazıyorum. Böyle şairlere ve şiirlere sizin derginizde bile yer verilmeyecek de nerede yer verilecek? Sizin dergi ki edebiyat dünyasına "Onuncu Köy" olmak iddiasıyla çıkmış. Dolayısıyla derginiz bu türde şiirleri yayınlayabilmeli, diye düşünüyorum.

Evet abi, şiir bitmemişti. Anlayışlı, zarif dilin ve önerilerin için teşekkür ederim. Sonuna yeni bir bölüm yazdım. Bunu yazıma ekliyorum. Ama şiiri Orhan Veli'nin tabiriyle nasıl kırpıp kırpıp yıldız yapamağımı bilemediğim için öyle bıraktım. Belgesel şiirim yayınlansa da olur, yayınlanmasa da olur. Sorun değil. Hasan Hüseyin bir kitabında Yunus Emre'nin bir şiirini alır ve şairliğe uyarlar. Yunus'un şiiri şöyledir: Derviş derviş dedikleri/ hırka ile taç değil./ Gönlün derviş eyleyen/ hırkaya muhtaç değil. Bunu Hasan Hüseyin şöyle uyarlamıştır:

Ozan ozan dedikleri/ şan, şöhret, ün değil./ Gönlün ozan eyleyen/ bunlara muhtaç değil. Yani kötü şiirim yayınlansa da olur yayınlanmasa da olur.

"Vietnam'da yeni yapılan turistik oteller, oraya da fuhuşu getirmeyecek mi? Nitekim, benzeri olumsuzluklar Küba için de geçerli" diyorsun. Sosyalist düzende turizm patlaması eşittir fuhuş diye bir denklem düşünmüyorum ben. Öncelikle şunu bilmek gerekir ki ABD'nin Küba'ya ambargosu Küba'ya 950 milyar dolara mal olmuştur. (Bu veri İsveç-Küba Dostluk Derneği'nin çıkardığı derginin verisidir). Bu 11 milyonluk küçük bir devlet için çok büyüktür. Yani biz açık olarak ABD'nin Küba'yı ekonomik olarak yıprattığını, fakirleştirdiğini ve bu yolla onu çökertmek istediğini görebiliriz. Küba 1990'a kadar SSCB'nin yardımları ve onlarla yapılan ticaretle halkına göreceli olarak ekonomik haklar tanıyordu. Bu elbette 1990 sonrası daha da zorlaştı. Devrimden bugüne ABD ve orada yaşayan göçmen Kübalı kapitalistler, Küba'nın ekonomisini türlü yöntemlerle içten de baltalamaya çalışmışlardır. (Bu tür haberler sosyalist basında bile pek yer bulmaz Türkiye'de, çünkü onlar pek izlemezler bu tür dergileri). Ülkesinden memnun olmayan insan dünyanın her yerinde var. Fakirlikten dolayı ve daha fazla şeylere sahip olmak için bir kadın kendi etini satıyorsa bu gerçekten içler acısı bir trajedidir. Önce bu konuda rakamları incelemek lazımdır. 11 milyon insanın yüzde kaçı kendini satıyor? Bu rakam devrimden önce yüzde ondu, şimdiki Tayland gibi. Bugün ne Küba'dan ne de Vietnam'dan dış ülkelere bir göç söz konusu değildir. Fakirlerdir (Türkiye'deki insanlar da fakirdirler) ama onurlu ve gururludurlar. Bu gururu ve onuru onlara sosyalizm vermiştir. Şunu unutmayalım, bu iki sosyalist devlet kapitalizmin onlara yoğun baskısına rağmen ayaktadır. Kapitalizm her zaman sosyalist devletlere çamur atmaya devam edecektir. Kirlilik onun yapısında vardır.

Kitaplarını bekliyorum abi. Okuduktan sonra değerlendirmemi göndereceğim. Bu tip değerlendirmeleri daha sonra kitaplaştırmayı düşünüyorum. Bir ara Türkiye'ye gelip okumadığım siz değerli sosyalist/komünistyazarların kitaplarını temin etmek ve sizinle yazışarak düşünce alışverişinde bulunmak istiyorum.Vakti olanlarla elbette. Sizler karanlıkta önümüzü aydınlatan ateş böceklerisiniz.

İsveç'ten kucak dolusu sevgiyle

Ali Akış

5 Aralık 2018, İsveç

FAKİR BAYKURT'UN ANILARINDA RUHİ SU

Tahir Şilkan

Fakir Baykurt Ruhi Su'yu Ören'de bir gün Yugoslavya göçmeni Nimetullah Hafız ile tanıştırır. Ruhi Su ondan Yugoslavya'da söylenen ağıtları, özellikle de Yemen ağıtlarını sorar. Nimetullah Hafız'ın arılarınki gibi yarı duyulan bir sesle "Yemen Yemen şanlı Yemen, Toprakları kanlı Yemen.." diye başlayıp beş altı dörtlük söylediğini hatırlayan Fakir Baykurt, ses alma cihazına sesleri alan Ruhi Su'nun, "Güzel, güzel, çok güzel.." diyerek belli kısımları yeniden söylettiğini belirtiyor. Kendisinin "bu köhne türkünün neresi güzel" diye düşündüğünü, eve dönerken Ruhi Su'nun Yemen türküsü ile ilgili olarak birkaç kez "çok güzeldi" dediğini not ediyor.

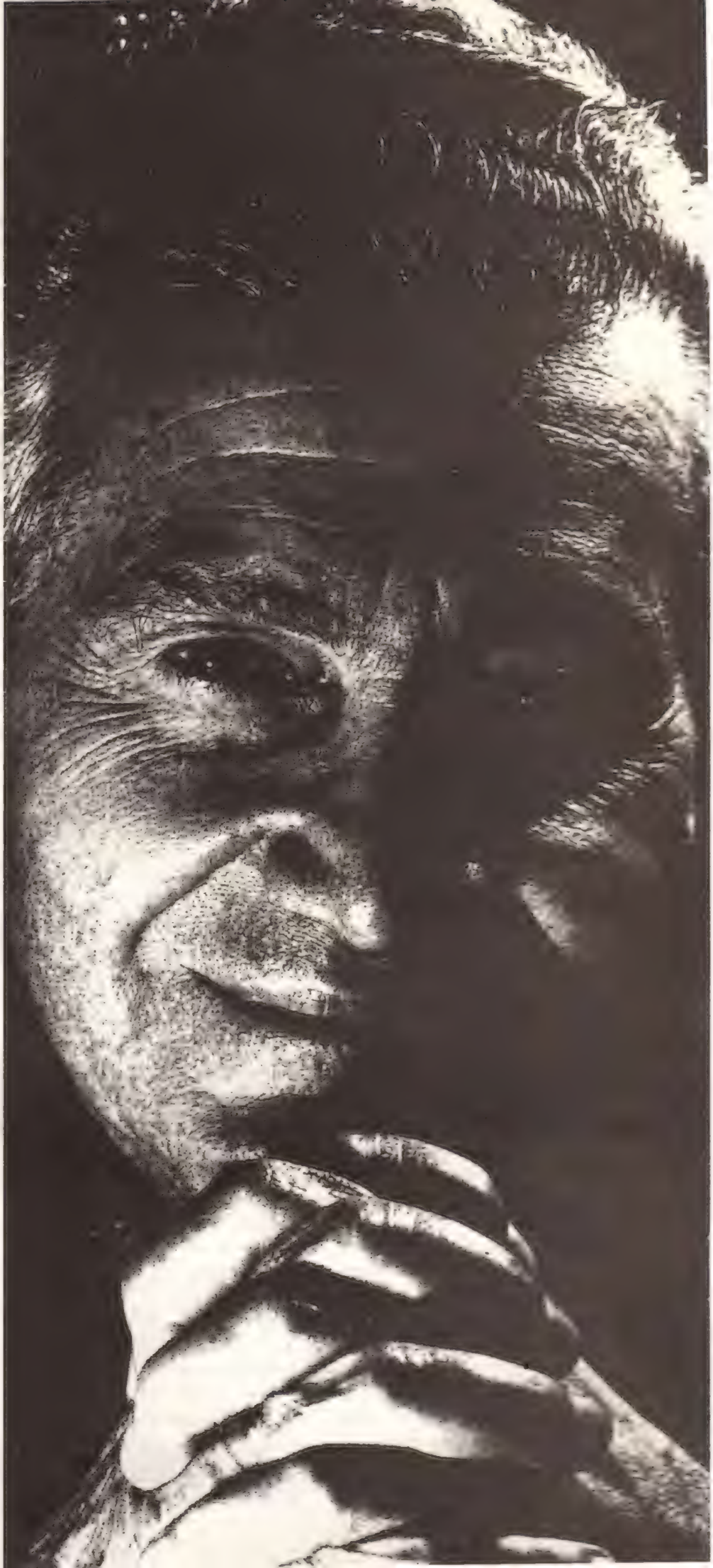

Pir Sultan Abdal'ım farz ile sünnet
Yola gelmeyene edilmez minnet
Cümlenin muradı dünyada cennet
Söyle canım söyle, dinlesin canlar

"Bedenimin üzerinden elektrik akımı geçmiş gibi ürperdim. O köhne türkünün yalnız ezgisini ve bir dörtlüğünü almış, öbürlerini atmış, kendisi yeni bir dörtlük koymuş, işlemiş, bileyli hançer gibi pırıl pırıl yapmış. İnsanı hem acıya boğuyor, hem başkaldırıya itiyor..."

Ruhi Su 1912 Van doğumludur. Anne babası 1915 tehcirinde öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Acılar, kırgınlıklar, zorluklarla dolu bir çocukluk yaşamıştır. Adana'da yoksul bir işçi ailesinin korumasında kalmış, Fransız işgali sırasında öksüzler yurduna yerleştirilmiştir. İlkokul dördüncü sınıfta keman çalmaya başlamıştır. Müzik okulu sınavını kazanmasına karşın onun yerine başkası gönderilmiş, yıllar sonra müzik okulu sınavlarını yeniden kazanarak, Konservatuar'ın Opera bölümünü bitirmiştir.

***

Ruhi Su, Devlet Operası'nda çalışırken iki haftada bir radyoda türkü programı yapmaya başlar. Özenle seçtiği türküleri saz eşliğinde yeni bir yorumla söylemesi çok beğenilir. Hasanoğlan Köy Enstitüsü'nde müzik öğretmenliği yapıp şan dersleri verir.

Ankara Radyosu'nda söylediği türküler, halkın beğenisini toplarken, yönetenleri rahatsız eder.

Ali İzzet'ten alıp söylediği türkü sonrasında, 1945'de radyodan uzaklaştırılır.

Bir Allahı tanıyalım
Ayrı gayrı din nedir
Senlik benliği nidelim
Bu kavga döğüş kin nedir?

***

1951 yılında TKP Tevkifatında, Opera'dan çıkarılır, tutuklanır, beş yıl hapis cezası ile cezalandırılır. Hapis cezasını çekmek için elleri ve ayakları zincirlerle bağlı olarak Adana'ya sevk edilmiştir. Hasan Dağı türküsünde bunu anlatır:

Hasan dağı, Hasan dağı
Eğil eğil bir bak
Sıkıyor zincir bileği
Jandarmada din iman yok

Cezaevinden cezaevine, sürgünden sürgüne geçen beş yıl sonunda Çumra'da yirmi ay sürgün kalır. Eşi Sıdıka Hanım ile cezaevinde nişanlanır ve evlenir. Sürgünlük zordur ama asıl zorluk parasızlıktır. Bulup çalıştığı her işten bir kaç gün sonra polis baskısıyla çıkarılır.

***

Tek parti dönemindeki baskı ve zulüm Demokrat Parti iktidarında da sürer. 27 Mayıs sonrasında kısa bir rahatlama görülür ama çok geçmeden aynı baskılar devam eder. Geçinebilmek için gazinolarda türkü söylemek zorunda kalır. Bir bankanın kültür dairesinde müzik araştırmaları yapar. Ancak, banka araştırmalarını yayınladığı kitabı başkasının adıyla basar. Düzeltilerek yeni baskısı yapılmadan yine işten çıkarılır. Çevresindeki Yaşar Kemal, Sabahattin Eyüboğlu gibi dostları sayesinde İMECE plaklarını çıkarabilmiştir.

Yıllar yılı köy köy, kasaba kasaba dolaşarak türkü derleyip notalara geçirmiş, sözleriyle, ezgisiyle halkı en iyi anlatanları seçip, halkın yaratıp yüzlerce yıldır söylediklerini yeniden yorumlamıştır. Bu çalışmaları sırasında, gözaltına alınmış, baskı görmüş, zulümle karşı karşıya kalmış, yılmamıştır.

***

1970'li yıllarda Dostlar Korosu çalışmalarının öncüsü olmuş, çıkardığı plak ve kasetlerle, konser-

"Türkülerin hepsi güzel değil! Sözleriyle, ezgisiyle halkı en iyi anlatanları seçiyorum. Halkın yaratıp yüzlerce yıldır söylediklerinin çoğu ölmüş, ya da bozulmuştur. Benim yaptığım bir restorasyon değil, bir yeniden yorumdur. Gördüğüm eğitimin yardımıyla onları yeniliyorum. Ritmi, ezgisi ve sözleriyle estetik bütünlük içinde yapıyorum bunu..."

lerle ünü ülkemizi aşmıştır. Yurtdışında konserler vermiştir. 12 Eylül döneminde pasaportu yenilenmez, ölümcül hastalığına karşın tedavisi için yurtdışına gidebilmesi engellenir. Dünyaca tanınmış Alman yazarların çağrısına karşın, Turgut Özal iktidarınca yurtdışına tedavi için gitmesine izin verilmez. Ruhi Su, 20 Eylül 1985'te İstanbul'da yaşamını yitirmiştir. Cenaze törenine binlerce kişi katılır. Tören, 12 Eylül sonrasının ilk kitle gösterisine dönüşür.

***

Ruhi Su'nun yaşamı boyunca engellenmiş olmasına karşın ülkemizde türküleri en çok dinlenen sanatçılardan biri olmayı başarması, «Bir halkın türkülerini yapanların, yasalarını yapanlardan güçlü olduğu" özdeyişini doğrulayan somut bir örnektir.

Ruhi Su Hasan Dağı türküsünde, yaşamı boyunca baskı ve zulümle karşılaşmış olmasının gerekçesini açıkça belirtmişti:

Gidiyor kalktı göçümüz
Gülmez ağlamaz içimiz
İnsan olmaktı suçumuz
Hasan dağı insan olmak

***

Fakir Baykurt "Özyaşam" başlıklı anılarının "Dost Yüzleri" başlıklı sekizinci cildinde Ruhi Su ile olan dostluğunu geniş biçimde anlatır.

Fakir Baykurt, Ruhi Su ile Burhaniye, Ören'de yazlık komşusu olduğunu, çocukları ile Ruhi Su'nun oğlu Ilgın'ın yazlıkta arkadaşlık yaptığını, Ruhi Su ile komşuluk yapmanın bütün gereklerini yerine getirdiğini söyler. Birlikte iddialı tavla karşılaşmaları yapmışlardır. Fakir Baykurt, 12 Mart döneminde Mamak Cezaevinde tavlayı epey ilerlettiği için Ruhi Su ile tavla karşılaşmalarının zorlu geçtiğini anlatıyor.

Fakir Baykurt, "Ruhi Su'nun ince işlemeli, sedef kakmalı bir tavlası vardı..." diyor ve bir özelliğinin altını çiziyor: "Onun neyi varsa hepsi yüksek beğenili işlerdi. Derlemeler için kullandığı ses makinesi de en iyisiydi. Duvarlarına astığı resimler için, en iyi çerçeveler almıştı. Kilimleri eşi benzeri bulunmayan renklerle pırıl pırıldı..."

Tavla karşılaşmasını bitirdikten sonra konuştuklarını, Ruhi Su'dan hayatını anlatmasını, kimi ayrıntıları not etmesi için izin vermesini istediğini yazan Fakir Baykurt, Ruhi Su'nun hayatını başından başlayarak anlattığını belirtiyor.

Köy Enstitüsü Müzik Öğretmeni

Fakir Baykurt, Ruhi Su'nun ayrıntılı olarak anlattıklarına geniş yer verdiği anılarında Ruhi Su ile ilk tanışmalarının 1965 yılında TÖS (Türkiye Öğretmenler Sendikası)'ün örgütlenme çalışmaları sırasında yapılan İstanbul toplantısında olduğunu söylüyor.

Ruhi Su isminin Hasanoğlan Köy Enstitülü öğrenciler için unutulmaz olduğunu, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde müzik öğretmenliği sırasında öğrettiği türkülerin üçünü dördünü öğrencilerinden kendisinin de öğrendiğini belirtiyor. İlk karşılaşmalarında gidip bir yerler-

de oturmaları mümkün olmamıştır, yıllar sonra Ören'de komşuluk ederek dostluklarını geliştirme olanağı bulmuşlardır.

Yemen Yemen Kanlı Yemen Türküsü

Fakir Baykurt Ruhi Su'yu Ören'de bir gün Yugoslavya göçmeni Nimetullah Hafız ile tanıştırır. Ruhi Su ondan Yugoslavya'da söylenen ağıtları, özellikle de Yemen ağıtlarını sorar. Nimetullah Hafız'ın arılarınki gibi yarı duyulan bir sesle "Yemen Yemen şanlı Yemen, Toprakları kanlı Yemen.." diye başlayıp beş altı dörtlük söylediğini hatırlayan Fakir Baykurt, ses alma cihazına sesleri alan Ruhi Su'nun, "Güzel, güzel, çok güzel.." diyerek belli kısımları yeniden söylettiğini belirtiyor. Kendisinin "bu köhne türkünün neresi güzel" diye düşündüğünü, eve dönerken Ruhi Su'nun Yemen türküsü ile ilgili olarak birkaç kez "çok güzeldi" dediğini not ediyor.

Fakir Baykurt, "Yayla" romanı ile ilgili Toroslar'a araştırma yapmaya gidip üç hafta sonra döndüğünde, Ruhi Su kendisini heyecanla çağırır: " Gel türküyü dinle Fakir! gel türküyü!» Bir aksilik olduğu için gidemez ama aynı akşam Ruhi Su sazını alarak kendisi gelir. Bir iki türkü çaldıktan sonra Nimetullah Hafız'dan dinlediği Yemen türküsünü çalıp söylemeye başlar.

Gerisini Fakir Baykurt'un cümleleriyle aktaralım: «Bedenimin üzerinden elektrik akımı geçmiş gibi ürperdim. O köhne türkünün yalnız ezgisini ve bir dörtlüğünü almış, öbürlerini atmış, kendisi yeni bir dörtlük koymuş, işlemiş, bileyli hançer gibi pırıl pırıl yapmış. İnsanı hem acıya boğuyor, hem başkaldırıya itiyor..."

Ruhi Su'nun Yaratıcılığı

Ruhi Su o sırada şu sözleri söyledi der, Fakir Baykurt:

"Türkülerin hepsi güzel değil! Sözleriyle, ezgisiyle halkı en iyi anlatanları seçiyorum. Halkın yaratıp yüzlerce yıldır söylediklerinin çoğu ölmüş, ya da bozulmuştur. Benim yaptığım bir restorasyon değil, bir yeniden yorumdur. Gördüğüm eğitimin yardımıyla onları yeniliyorum. Ritmi, ezgisi ve sözleriyle estetik bütünlük içinde yapıyorum bunu..."

Fakir Baykurt, Ruhi Su'nun gelenekten ya da folklordan yararlanmanın en doğru yolunu yalnız türkü söyleyecekler için değil, şiir, öykü, roman yazacaklar, resim yapacaklar için de aydınlatmış olduğu tespitini yapıyor.

Suyum alçaktan dökerim
Döner yukarı dökerim
(Yunus Emre)

Tanıdığı hiç kimsenin bulunmadığı köylerde, köy odasında misafir olup, ses makinesi olmadığı için sözleri yazıya, ezgileri notaya geçiriyor, sohbetler ediyordu. Tek amacı türkü toplamak, Anadolu'nun sesini, yeni bir yorumla hem ülkemize hem de dünyaya duyurmaktı. Köylülerin, köylerin pek çok derdi türkülere yansımıştır. Yalnız aşk, sevi türküleri değildi derledikleri... Basta savaşlar, savaşlarda ölüp kalanlar, sel, kıtlık, vergi, jandarma, tahsildar baskısı, ekili, dikili topraklara sahip çıkan beyler, onların emrindeki softa din adamları, zalimden egemenden yana fetva veren kadılar, halkın türkülere yansıttığı dertleri, çileleri, ağıtlarıdır.

Türkü Derlemek İçin Köylerde

Ruhi Su, Yunus Emre'nin "dertli dolap" için söylediği sözleri kendine ışık yaparak, Anadolu'yu yıllarca bir inci arayıcısı gibi dolaşıp köylüleri, âşıkları sabırla, saygıyla dinleyip, derleme çalışması yapmıştır. Bu uğurda olmadık çilelere katlanarak, Toroslar'ın önündeki, ardındaki köylerde Karacaoğlan, Dadaloğlu türküleri aramıştır.

Tanıdığı hiç kimsenin bulunmadığı köylerde, köy odasında misafir olup, ses makinesi olmadığı için sözleri yazıya, ezgileri notaya geçiriyor, sohbetler ediyordu. Tek amacı türkü toplamak, Anadolu'nun sesini, yeni bir yorumla hem ülkemize hem de dünyaya duyurmaktı. Köylülerin, köylerin pek çok derdi türkülere yansımıştır. Yalnız aşk, sevi türküleri değildi derledikleri... Başta savaşlar, savaşlarda ölüp kalanlar, sel, kıtlık, vergi, jandarma, tahsildar baskısı, ekili, dikili topraklara sahip çıkan beyler, onların emrindeki softa din adamları, zalimden, egemenden yana fetva veren kadılar, halkın türkülere yansıttığı dertleri, çileleri, ağıtlarıdır.

"Rus Casusu" Suçlaması

Ruhi Su, köyden köye soğukta yağmurda, yayan yapıldak dolaşıp türküleri derlerken "Rus casusu" olduğu ihbarı ile jandarmalar tarafından gözaltına alınır. Köyden kasabaya, kasabadan ilçeye jandarma karakollarında, insan olana yakışmayan yerlerde tutulan Ruhi Su'ya "Rus casusu" olduğunu kabul etmesi için dayak atmışlar, işkence yapmışlardır. Casus olmadığını, türkü topladığını anlayan kaymakamın emriyle serbest kalan Ruhi Su'ya, "bir daha köylere möylere çıkma!» denilmiştir.

Yazarlığının yanında gazetecilik de yapan Burhan Arpad, Ruhi Su'nun aylardır Emniyet Müdürlüğü'nde tutuklu olduğunu duyunca eski arkadaşı olduğu için görüşmek ister. Önemli bir gazeteci olması sebebiyle görüşmeyi başarır. Burhan Arpad, Ruhi Su ile karşılaşmasını şöyle anlatıyor:

"Görüşüne gelecek hiçbir yakını yoktu, Picama üstüne palto gibi bir şey giymiş. Saç sakala karışık, adımları bakışları ürkek, alıp getirdiler. Sarılıp birbirimize bağlı kaldık bir süre... Ruhi Su görevlilerden izin alıp kirli çamaşırlarını, bir bohça içinde verdi. Yıkansın, sizde kalsın dedi. Bohçayı açtık evde, Kanlı bir yatak çarşafı ve kanlı çamaşırlar, Yıllarca tavan arasında kaldı, sonra yaktık sobada..."

Fakir Baykurt, bir gün Ruhi Su'ya kaç yaşına kadar böyle türkü söyleyebileceğini sorar. Ruhi Su'nun kendisine "Yetmişime kadar rahat söyleyebilirim, ötesine giderim Fakirciğim, ama..." deyince kendisinin "Ama'sını söyleme istersen" dediğini yazar.

Tedaviyi Engelleyen Pasaport Yasağı

12 Eylül sonrasında elinden alınarak el konulan pasaportunun bir daha Ruhi Su'ya verilmediğini anlatan Fakir Baykurt, o ölümcül hastalık ortaya çıkınca, tedavisi için bile pasaportunun verilmediğini söyler:

"Başka ulusların böyle sanatçısı olunca nasıl üstüne titrediklerini zaman zaman televizyonlardan izleyip, kitaplardan okuyoruz. Biz ne biçim bir yönetimin elindeyiz. Milyonlar içinden bir çıkan sanatçılarımıza Emniyet'lerde kan işeyinceye kadar işkence ediyor; yurt içinde sağlığına kavuşamayacak derecede hasta olunca da dışarı gitmesine izin vermiyoruz. Türkülerden korkan bir yönetim vardı başta..."

Dünyanın her yerinden yazarlar, bilim insanları, sanatçılar, üniversiteler, Tıp Fakülteleri Ruhi Su'nun tedavi edilmesi için pasaportunun verilmesini istemişler, ancak pasaportu verilmemiştir. Ruhi Su günden güne erir, yalvarıp yakarmasını isterler, asla boyun eğmeyen direngenliği ile, yıllar yılı elleri ayakları kelepçeli yolculuklara, işkenceli sorgulara, açlığa, sürünmeye, zindanlara boyun eğmeyen Ruhi Su yalvarmamış, «ömrümün asılını yaşadım, şimdi uzatmaları yaşıyorum " demiştir.

Ben şakıyıp durdukça öyle, gülün
kokusu geldi.
Bebesi olmayana, bunalıp da kalmışa
Acılarla yüklü dargın yüreklere
Yetiştim geldim, iyi ki geldim

diyerek, 20 Eylül 1985'te yaşamını yitirmiştir.

Fakir Baykurt, Ruhi Su'yu anlattığı yazısını, aşağıdaki sözlerle bitirir:

"Ruhi Su'nun türkü sözlerinden biri 'cümlenin muradı dünyada cennet!' İnsanlar onu tıpkı sağlığındaki gibi dinleyip güneşten ışın alır gibi türkülerinden güç alıyor... Ruhi Su iyi ki geldi!"

***

"Fakir Baykurt'un Anlarında Ruhi Su" başlıklı yazımı, Nâzım Hikmet'in "Korkuyorlar" şiiri ile bitirmek istedim.

Bize türkülerimizi söyletmiyorlar
Robson
İnci dişli zenci kardeşim
Kartal kanatlı kanaryam
Türkülerimizi söyletmiyorlar bize
...
Ümitten korkuyorlar Robson,ümitten
Korkuyorlar kartal kanatlı kanaryam
Türkülerimizden korkuyorlar...

DUYSUN

Asım Öztürk

Kalabalık sokaklardan
Akşamın serinliğiyle geçerken
Dil sözcüklerini unutmadan direnmeli
Acıların közleri küllenmeden
Savunmalı tene yayılan kıvılcımı,
Yanacaksa uzayan günün içinde ağaçlar
Söz de yansın,

Ağıtını yükseltsin doğuran ana
Emziren kadın çoğaltsın yasını,
Sevsin, dokunsun
Kokusuyla örünsün
Genç ölüsüyle,
Çıplak bir dalı okşar gibi yansın elleri
Avuçlarının içindeki sevgiyle
Bir ananın sesiyle yıkasın,
Kanayan bedenini genç ölüsünün
Toprak dinlesin, taş sussun
Süt kokulu tenini bassın bağrına
Savaşın sesini silsin dilinden
Kurutsun köklerini ölümlerin,

Duvarların dibindeki ölüler
Doğan günün ışıklarına sarılıp kaldırılsın,
Akan kanın kokusuyla dolanıp duran kuş
Kurşunu çoğaltan söz,
Konuşulmayan zamanların içindeki ses
Savaşanın ufkundan, taranan bedenin acısını
Direnenler hep duysun,
Oğul duysun,
Ana duysun,
Doğuran kadın duysun.

21.8.2015

OSTİM SANAYİ ÇARŞISINDA BİR HEYKELTRAŞ

IŞIK YONTUCUSU ASLAN BAŞPINAR'IN HEYKEL ATÖLYESİNDE BİR GÜN...

Müslüm Kabadayı

Öncelikle insanın eminliğini, sevgi pınarlığını dışa yansıtan iki organı önemlidir. Biri göz, diğeriyse el... Eğer gözdeki ışıltı ve bakıştaki derinlik diğer insan(lar)ın yüreğine işliyor ve bunu el sıkışındaki sıcaklıkla besliyorsa, o insandan emin olabilirsiniz. Her eylemli insanda olduğu üzere o da hatalar yapabilir ama her zaman bunları düzeltmeye ve kendini aşmaya yatkındır.

Topraktan öğrenip yüreğinin ışığıyla çamura, taşa, demire, kâğıda ve beze güzellik nakşeden sanatçılar, her zaman ilgi odağımda olmuşlardır. Onlardan biriyle Mehmet Aksoy'un "Mitler ve Şamanlar" heykel sergisinde tanışmıştım, sevgideğer Ali Uğraş'ın sayesinde. Yine onun çabasıyla Heykeltıraş Aslan Başpınar'ın Ankara Ostim'deki atölyesine, 4 Kasım 2018 Pazar günü eşim Sevda, kızımız Evin ve Ressam-Heykeltıraş Aykut Tanrıseven'le gittiğimizde, "ilgi odağı"mın nedenselliğinde yanılmadığımı gördüm.

Öncelikle insanın eminliğini, sevgi pınarlığını dışa yansıtan iki organı önemlidir. Biri göz, diğeriyse el... Eğer gözdeki ışıltı ve bakıştaki derinlik diğer insan(lar)ın yüreğine işliyor ve bunu el sıkışındaki sıcaklıkla besliyorsa, o insandan emin olabilirsiniz. Her eylemli insanda olduğu üzere o da hatalar yapabilir ama her zaman bunları düzeltmeye ve kendini aşmaya yatkındır. Bu nitelikteki insanlar olarak yeni bir yolculuğa çıktığımız bir gün yaşadık, Ankara'nın alınteri ve göz nurunun aktığı Ostim'de.

1963'te Yozgat'ın yoksunluk içindeki Darıcı köyünde doğan Aslan Başpınar'ın 55 yıllık yaşam serüveni, onun kişiliğini yoğuran toprağa bağlılık ve geleceğe ışık saçmakla biçimlenmiş. İlkokul sonrasında köyünün tarım aletlerinin yapımında ve el işlerinde ustalaşan dedesiyle babasını gözleyerek becerisini geliştirmiş. Köylünün ihtiyaca da-

yanan üretkenliğine yeni boyutlar katan heykeller yapmaya başlamış ama yakınları başta olmak üzere köylülerin ilgisizliğiyle, hatta tepkisiyle karşılaşınca yaratıcılığını bir süre kimseyle paylaşmamış. Bu da içten yapılan derin bir yolculuğa neden olmuş tabii. Köylerine 1982'de gelen bir jeoloji mühendisinin onun yaratıcılığını keşfedip Gazi Eğitim Fakültesi'ndeki hocalarla onu tanıştırmasıyla, köydeki cevherin başkent kültüründe zenginleşmesi gerçekleşmeye başlamış. Heykel Bölümünde misafir öğrenci olarak başlayan sanat eğitimi, 1985'ten itibaren katıldığı sergiler ve yarışmalarda aldığı ödüllerle özgünleşme aşamasına sıçramış. Ankara'da 1996'da kendi heykel atölyesini oluşturmasıyla çalışmaları sanat dünyasında daha çok tanınmaya başlamış.

Hambales Katıklı Kahvaltı

Atölyenin bahçe bölümünü dal dal ve damar damar biçimlenen dut, erik, kayısı ağaçlarıyla donatan Aslan Başpınar, eşi Meral Hanım'ın da desteğiyle iç bölümü sistemli ve renkli hale getirmiş. Duvarları bezeyen insan ve hayvan figürlerine değişik boyutlardaki heykeller ve rölyefler eşlik etmiş. Anıtsal heykellerin ilk çamur örnekleri yanında maliyetli olan bronz dökümleri, görenlerin hemen dikkatini çekiyor. O, bu dikkate sahip olmayanların da atölyesine gelip gittiklerini söylüyor. Bazılarının dutun gölgesine oturup tadına baktığını ama içerideki heykellerde nelerin işlendiğinin farkına çok sonraları vardıklarını, Anadolu bilgeliğiyle nükteli biçimde anlatıyor. İşçi-emekçilerin alınteriyle biçimlenen Ostim'de muhafazakar bir kültürün egemenliğini, on dört yıldır sanat pratiğiyle değiştirmeye başladıklarını belirtiyor. İki örnek olayla bunu somutluyor. Birini, dindar bir atölye sahibinin anahtarını, başkalarına değil de kendisine teslim etmesiyle örnekliyor. Diğerini de heykel atölyesinin karşısındaki küçük boşluğu mavi ladin, gül ve başka çiçeklerle süsleyerek çöplük olmaktan kurtarmasına esnafın gösterdiği saygıyla somutluyor.

Birden atölye konusuna dalınca, Ali Uğraş dostumuzun ve Meral Başpınar'ın el çabukluğuyla hazırladıkları kahvaltı sofrasından söz etmeyi unutuyordum az kalsın. Öğrenciliğinden beri Gazi Üniversitesi'nin fotoğrafçısı olarak bilinen ve yıllardır Ankara'da Resim Öğretmenliği yapan kentteşim Ali, Hatay'da "katıklı" denilen çökelek, biber-domates salçası ve bol baharatla yapılan ekmeğimizi şöminenin üzerinde ısıtıp sofraya koymuştu. İçanadolu'da bilinmeyen hambales (mersin) götürmüştüm atölyeye, tadına bakmaları ve aromasını duyumsamaları için. Öyle de oldu. İlk çiğnendiğinde ağızda buruk bir tat bırakan, sonra genzi açacak kadar derin aroması olan hambales, büyük şehirlerde düzenlenen "Hatay Günleri" ve moda haline gelen "Yöresel Hatay Ürünleri" marketleri sayesinde son yıllarda başka bölgelerde de tanınmaya başlandı. Doğrusu her bölgenin, yörenin besinleri başta olmak üzere kültürünün başka bölgelerin insanları tarafından tanınmasını, giderek güzel değerlerin özümsenmesini önemsiyorum. Ancak, bu işin ticaretini yapanların, işin cılkını çıkardıklarını görmekten tiksindiğimi de belirmeliyim. Çünkü, o yörenin doğal ürünleriyle hiç ilgisi olmayan fabrika ürünlerini, o ad altında pazarlayanlar çoğaldı. Oysa, "Komünist Başkan M. Fatih Maçoğlu" öncülüğünde Ovacık Belediyesi tarafından İstanbul-Ankara-İzmir-Bursa gibi kentlerde açılan ve üreticiden tüketiciye doğrudan doğal ürünlerin ulaştırıldığı kooperatif şubeleri gibi örgütlenmelerin yaygınlaştırılmasına ihtiyaç var bu ülkede.

Sıcak çaylarımızla zengin kahvaltı soframızdan tadına vara vara beslenirken, soframızın sanat söyleşisi atmosferine büründüğünü görmekten de mutlu oldum, olduk. Plastik sanatların üç ustasıyla söyleşirken Türkiye'nin sanat tarihine, çarpıcı anılara da yolculuk yaptık. Sorularımızı, toprak gülüşüyle yanıtlayan Aslan Başpınar'ın bir anısı üzerinden dile getirdiği "sanat beğenisi"yle ilgili üzücü gerçeğimizi paylaşmak isterim.

Çamurdan Pehlivan Heykeline Yatışmayan İsyan

Erzurum'un bir kasaba belediye başkanı, başka bir kasabanın kendisine yaptırdığı heykelden etkilenmiş ve kendi yöresinin ünlü bir pehlivanının heykelini yaptırmak istemiş. Ostim'deki atölyesindeki ön çalışmayı beğendikten sonra çamur heykel boyutunda görmeleri için atölyeye davet etmiş. Belediye Başkanının, heykelin yapım aşamalarından o güne kadar haberdar olmaması nedeniyle heykel tamamlanmış sanıp Ankara'daki nakliyeci kentteşlerini de yanına alarak atölyeye geldiğini gören heykeltıraşımız, duruma şaşırmış ama bozuntuya vermeden örtüyü açarak heykeli incelemelerini sağlamış. Başkan, "Pehlivanımızın kaşını bile çarpıcı hale getirmişsin Aslan Bey!" deyip yanındakilere, vinçle heykeli nakliye aracına hemen yüklemelerini söylemiş. Duru-

Aşık İbrahim'in heykeli, heykeltıraşımızın yeni bir ilişki kurmasına vesile olur. Nâzım Hikmet'in heykelini beldelerine kazandırmak isteyen Hacıbektaş Belediyesi, Haydar Eroğlu'nun önerisi üzerine kendisinden Nâzım Hikmet heykelini yapmasını ister. Bu heykelin açılışında bulunan Ataol Behramoğlu konuşmasında, Nâzım Hikmet heykelindeki özgün çalışmadan övgüyle söz eder. Ardından da son anda oraya yetişen Aslan Başpınar'ı kürsüye çağırarak kutlar. Sanatın değerini ve işlevini bilenlerin güzel bir dayanışması değil midir bu?

ma müdahale eden Aslan Bey, "Bu çamur heykel, siz onay verirseniz dökümünü yaptıracağım!" der demez şaşkına dönen Belediye Başkanı, "Ne! Bizim pehlivanımızı çamurdan mı yaptınız?" diye haykırmış. Başparmağını heykele sokunca küplere binen başkanı çıldırmaktan kurtarmak için uzun süre dil dökmek zorunda kalan heykeltıraşımız, yanındaki nakliyeci kentteşlerine dönerek, "Bu adamın söz dinleyeceği bir kişi var mı tanıdığınız?" diye sormuş. Onlar, kasabadan yetişmiş emekli bir öğretmenden söz etmişler. Hemen telefonla ona ulaşıp durumu izah etmiş Aslan Bey. Emekli öğretmen, telefon görüşmesinde hem durumu izah etmiş hem de başkanı fırçalamış. Böylece başının belaya girmesini önleyen Aslan Bey'e takılmaya başladık. Ali Uğraş, "Yahu deseydin ya adama, senin inancına göre Adem çamurdan yaratılmadı mı?" dedi. Çamurla oynayarak büyüdüğümüzden tutun da ilk kerpiç evlerin çamurdan yapıldığına kadar konuyu uzatabildik. Tabii, bu arada çamur heykel yapmaktan sıkılan küçük Evin'in, bahçeye çıkıp oradaki heykellerle oyunlar kurduğunu da belirtmeliyim. Onun peşinden gittiğim zamanlarda kaçırdığım önemli konuşmalar oldu mu bilemiyorum ama Aslan Başpınar'la aslında Bahadın'da tanıştığımız ortaya çıktı anlattığı bir olay üzerine. Olay şöyle:

Bahadınlı Haydar Eroğlu, 18. yüzyıl halk şairi Aşık İbrahim'in torunlarındandır. Büyük dedesinin heykelini kardeşi İbrahim'le Bahadın'a yaptırmayı düşünmektedirler. 2005'te Kültür Bakanlığı arafından Aslan Başpınar'a yaptırılıp Yozgat'ta sergilenen Nida ve Neriman Tüfekçi'lerin heykellerini gördüklerinde beğenirler ve heykeltıraşına ulaşmayı denerler. Arkadaşları Nusret Başpınar'la bunu konuşurlar. O da Aslan Bey'in, amcasının oğlu olduğunu söyler. Ankara'daki atölyesine gelip tanışırlar. Yapılacak heykelin özelliklerini konuşurlar. Heykelin yapım aşamasında dostlukları gelişir. Hollanda'nın Lahey kentinde yaşayan ve yılın bir bölümünü Türkiye'de geçiren Haydar Eroğlu ile Lahey'de öğretmenlik yapan kardeşi İbrahim Eroğlu, anlamlı bir vefa örneği göstererek dedelerinin heykelini Bahadın'a kazandırırlar. 1979'da A.Ü. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde öğrenciyken tanıştığımız Sadık Güvenç başta olmak üzere öğretmen, yazar ve TİP milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı, Köy Enstitülü Arif Baş da Bahadın'dandırlar. Türkiye'nin çölleştirilen kültür coğrafyasında bir vaha olan Bahadın'da düzenlenen şenliklere 2005'ten beri katıldığım için Arif Baş Etnografya Müzesi'nin bahçesine yapılan Aşık İbrahim heykelinin düzenlemesini beğendiğimi söyledim Aslan Başpınar'a. Haydar ve İbrahim Eroğlu kardeşleri de bu vesileyle tanıdığımı belirttim.

Hacıbektaş'a Nâzım Hikmet Heykeli

Aşık İbrahim'in heykeli, heykeltıraşımızın yeni bir ilişki kurmasına vesile olur. Nâzım Hikmet'in heykelini beldelerine kazandırmak isteyen Hacıbektaş Belediyesi, Haydar Eroğlu'nun önerisi üzerine kendisinden Nâzım Hikmet heykelini yapmasını ister. Bu heykelin açılışında bulunan Ataol Behramoğlu konuşmasında, Nâzım Hikmet heykelindeki özgün çalışmadan övgüyle söz eder. Ardından da son anda oraya yetişen Aslan Başpınar'ı kürsüye çağırarak kutlar. Sanatın değerini ve işlevini bilenlerin güzel bir dayanışması değil midir bu?

Hem Aslan hem de Aykut dostlarımız, Türkiye'de resmin bir biçimde kökleştiğini ama heykelin henüz emekleme aşamasında olduğunu söylediler. Ülkemizde heykelin henüz "figür" aşamasında olduğunun altını çizdiler. Mehmet Aksoy gibi çok az sanatçının, form-mekân-ışık ilişkisini kendine özgü bir tarzda kurarak uygulamaya koyabildiğini vurguladılar. Bu konuda resmi kurumlar başta olmak üzere heykel yaptıranların çoğunun, sanatçının özgürce çalışıp özgün bir yapıt ortaya koymasını anlayamadıklarını dile getirdiler. Evet, Nasrettin Hoca'nın mizahındaki kabuk kırmacılık önemli olmakla birlikte "Parayı veren düdüğü çalar" anlayışının ne denli sakat olduğu, bu noktada daha keskin biçimde görülüyor.

Sanat Galerisine Benzeyen Anafartalar Çarşısı

Yurtsever ve toplumcu bir bilinçle hayata ve sanata bakan Aykut Tanrıseven, birkaç yıl önce Anfartalar Çarşısı'nın, Ankara'nın tarihi ve kültürel mekânlarını yıkarak, yağmalayarak çirkin cam-beton yapılara dönüştüren Ankara Büyükşehir Belediyesi'nce yok edilmek istendiğini öğrenince harekete geçer. Konuyla belki ilgilenirler diye boyalı basını haberdar eder. Oradakilerin bu çarşıdaki önemli sanat yapıtlarından haberdar olmadıklarını anlar. Oradan gelen muhabire çarşıyı gezdirip bu yapıtların fotoğraflarını çektirtir, yapıtlar ve sanatçıları hakkında bilgiler verir. Ancak, bunlar gazetede yayımlanmaz. Sonunda konuya duyarlı bir magazin dergisi, fotoğraflarla bezenen etkileyici bir metinle bunu gündeme getirir. Enamour dergisindeki yazıda, yapıtlar ve sanatçılarıyla ilgili şöyle denir: "Çarşının iç duvarları, kolonları, merdiven boşlukları, seramik panolar, rölyefler ve resimlerle bezelidir. Çarşının içinde, onların varlıklarına dikkat etmeden gezinirken, duvarlardan yansıttıkları sessiz ihtişamı sadece sezeriz. Oysa her biri üzerinde tek tek durup incelemeye değerdir, hepsi birer sanat eseridir, her birinin altında çok değerli sanatçılarımızın imzaları vardır: Füreya Koral, Seniye Fenmen, Attila Galatalı, Arif Kaptan, Cevdet Altuğ, Nuri İyem."[1] Karınca kararınca Anafartalar Çarşısı'yla ilgili bir duyarlık oluşturmak için mücadele eden Aykut'la dostluk kurduğumuzdan onur duyduğumu belirtmeliyim.

Aslan Başpınar'ın kılavuzluğunda atölyenin bodrumuna indik. İki bölümden oluşan bodrumdaki metal heykellerle alçı rölyefleri gördük. Heykeltıraşımız bize heykellerini nasıl yaptığını ve neleri anlatmak istediğini açıklarken Evin, orada bulduğu plastik topla oynamanın zevkini yaşıyordu. Çocuk merakı ve ışıltılı zekâsıyla atölyede bulduğu küçük bir heykelciği heykeltıraşımıza uzatıp "Haydi bunu bize anlat!" demesi de hepimizi gülümsetti. Onun oyununa eşlik etmeyi de ihmal etmeden metal heykellerde çekirdeği, tohumu, ana rahmini, göz-meme diyalektiğini nasıl işlediğini dinledik Aslan Başpınar'dan. Özellikle iç içe göz motifini de andıran, aynı zamanda ana-yavru ceylan izlenimi veren metal heykeldeki yavruyla ananın bakışlarındaki masumiyeti yüreğimizin derinliklerinde duyumsadık. Oysa heykelde ne bir baş ne de bir bir göz vardı. O an, sanatçının işinin derin duygu ve düşünceleri duyumsatmak olduğunu bir kez daha düşündüm.

Bir ara dışarı çıkıp sokaktan atölyeye baktığımızda çatıya yerleştirilmiş, elinde küreğiyle duran üç heykel gördük. Dikkatli bakınca bu heykellerin aynı kişinin olduğunu fark ettik. Aslan Başpınar'a sorduğumuzda babası Veli Başpınar'ın heykelleri olduğunu öğrendik. Dedesi ve babasının köyde tarım aletlerini yapan ustalar olduğunu, heykele yönelmesinde onların bu yeteneklerinin etkisini açıkladı. Bu, her kuşağın ya da kişinin, kendisine emek veren insanların değerini bilmesi yanında onlara vefa duyarlığıyla yaklaşması gerektiğinin güzel bir örneğiydi. Bu bağından dolayı da heykeltıraşımızı kutladım.

Evet, Ankara'nın en büyük sanayi merkezinden, Ostim'den ayrılırken, aydınlarla sanatçıların, örnek davranışları ve üretkenlikleriyle emekçi halkın içinde var olmalarının ne denli anlamlı olduğunu bir kez daha gördüm. Bütün zorluğuna karşın, bu yolu tercih eden tüm aydın ve sanatçıları selamlıyorum.

---

[1] https://infoenamour.wordpress.com/2015/09/07/kentin-ortasinda-sakli-bir-muze/

RONA HOCANIN ADALET ARAYIŞ YÖNTEMİ VE SESSİZ SİTEMİ

Sevgi Çelik

Birkaç kişi birlikte yürürken, kapıdan geçecek yeterli alan olmasına rağmen, fark ettirmeden, bir adım geride kalarak, kadın öğrencilere yol verdiğini gördüğüm günkü şaşkınlığımı ve heyecanımı anlatamam size. Bu arada not defterine de değinmeden edemeyeceğim. Dersteki tartışmalar esnasında aklına yeni bir fikir gelirse veya o an cevabından tam emin olamadığı bir soru olursa, hemen not alırdı, ben bunu bir araştırayım derdi. Ondaki bu bilmediğini söyleyebilme özgüveni ve cesareti de bizi şaşkınlıklar içinde bırakmıştı ama bir o kadar da hayran olmuştuk.

6 Kasım 2018 sabahı, Anadolu Adliyesi'nin koridorlarında, adaleti bulma yönündeki bitmek tükenmek bilmeyen bir umutla koşuşturduğum esnada, telefonumun ekranına düşen bir mesajla aldım haberini: Rona Hocamızı, Rona Serozan'ı kaybetmiştik... Bir an durup tekrar okudum, bir daha, bir daha. Yok, bir türlü inanamadım ve çok sevdiğim bir kişiye daha sorup teyit etme ihtiyacı duydum; sanki böyle bir haberde yanlışlık olabilirmiş gibi. Maalesef, haber doğruydu. Hocamız aniden ayrılmıştı aramızdan. Telaş içinde koşuştururken, farkında olamadığımız, zaman ayıramadığımız inceliklerimizdendi o.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde iken, Çocuk Hukuku dersini almıştım kendisinden. Ama asıl mezun olduktan sonraki sohbetlerimizde tanıma fırsatım oldu Hocayı. Öğrenci iken de naif ve renkli kişiliği, oldukça duyarlı davranışları ile dikkatimi çekmişti önce. Öğrencilerini ayağa kalkarak karşılaması, ne yalan söyleyeyim, çok şaşırtmıştı beni. Öyle ya bizde hep öğrenciler ayağa kalkar, pek alışık değiliz bir profesörün öğrencisi gelince ayağa kalkmasına. Ayağa kalkmayı bırakın, İstanbul Üniversitesi'ndeki bir profesörün kapısını çalıp odasına girebilmek bile sadece bir hayaldi o günlerde. Bir de birkaç kişi birlikte yürürken, kapıdan geçecek yeterli alan olmasına rağmen, fark ettirmeden, bir adım geride kalarak, kadın öğrencilere yol verdiğini gördüğüm günkü şaşkınlığımı ve heyecanımı anlatamam size. Bu arada not defterine de değinmeden edemeyeceğim. Dersteki tartışmalar esnasında aklına yeni bir fikir gelirse veya o an cevabından tam emin olamadığı bir soru olursa, hemen not alırdı, ben bunu bir araştırayım derdi. Ondaki bu bilmediğini söyleyebilme özgüveni ve cesareti de bizi şaşkınlıklar içinde bırakmıştı ama bir o kadar da hayran olmuştuk.

Sadece hukuku değil, görgü kurallarını, edebiyatı, müziği, duyarlı olmayı, yaşamı da katardı derslerine, sohbetlerine. O kadar zarif bir şekilde yapardı ki bunu zaten kendiliğinizden öğrenirdiniz ve içselleştirip, kendiliğinizden uygulamaya başlardınız o bilgiyi, davranışı. Öğrencilerini, içinde yaşadıkları koşulları gayet iyi bilir ve gerçekçi bir bakış açısı ile değerlendirirdi. Ancak ne olursa olsun öğrencilerin okumamasına, özellikle tarihi ve edebi eserlerle kendilerini, görüşlerini geliştirmemelerine, sonuç olarak apolitik olmalarına da çok üzülürdü.

Aynı zamanda hep bir hüznü, hayal kırıklığını, sanki ince bir sitemi saklarmış gibi gelirdi bana zarif gülümsemesi. Öyle hissederdim o zamanlar. Bu sitemin ne olduğunu da hukuk fakültesinden mezuniyetten sonraki dönemde öğrenebildim, mesleğimi icra ederken de daha iyi anladım. O sitemle ve siteminin ağırlığını bizlere bırakarak, sessiz sedasız, aniden ayrıldı aramızdan.

Türünün Son Örneği Bir Üniversite Hocası

Hoca doğma büyüme İstanbulludur, İstanbul'a âşık bir İstanbul beyefendisidir. İngilizce, Almanca, Fransızca bilir. Gayet şık giyinen, asil, bilgili, görgülü, daima ileriye bakan, samimi ve mütevazı bir insan olarak tanıdık onu. Çok titizdir, kadirşinastır. Derslerini anlatırken de yazılarını yazarken de çok samimidir, kendine özgü bir anlatım tarzı ve anlaşılır, sade bir dili vardır. Soyut ve karmaşık gelen hukuki konuları bile kendine özgü dili ve örneklerle ele alarak, anlatmayı başarabilen ender hocalardandır.

Hoca, emeğe çok değer verir ve insan haklarına saygılıdır. Hümanisttir. Özgürlükçüdür. Yardımseverdir. Kapısı ve kulağı öğrencilerine hep açık olmuştur. Görüşü ne olursa olsun, tüm öğrencileri ile severek tartışabilen, yeniliklere ve eleştiriye açık bir düşünce tarzına sahiptir. Bilgisini paylaşmayı se-

Sadece hukuku değil, görgü kurallarını, edebiyatı, müziği, duyarlı olmayı, yaşamı da katardı derslerine, sohbetlerine. O kadar zarif bir şekilde yapardı ki bunu zaten kendiliğinizden öğrenirdiniz ve içselleştirip, kendiliğinizden uygulamaya başlardınız o bilgiyi, davranışı. Öğrencilerini, içinde yaşadıkları koşulları gayet iyi bilir ve gerçekçi bir bakış açısı ile değerlendirirdi. Ancak ne olursa olsun öğrencilerin okumamasına, özellikle tarihi ve edebi eserlerle kendilerini, görüşlerini geliştirmemelerine, sonuç olarak apolitik olmalarına da çok üzülürdü.

ven, üstelik bunu karşısındaki insanı incitmeden yapabilen nadir insanlardandır o. Edebi eserlere ve müziğe meraklıdır.

İbn-i Haldun "*Coğrafya kaderdir*" der ya Hoca da hukukun hep emekleme aşamasında kaldığı bu coğrafyada doğmuş olmanın kendisine çizdiği kaderden fazlasıyla almıştır payını ve siteminin sebebi de bu coğrafyadır aslında. Fakülteye başlarken, mesleğini seçerken, çalışırken bu coğrafyanın kendine özgü koşulları herkes gibi onu da etkilemiştir. 1960 olaylarının yaşandığı esnada İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne başlamış, hekim olmak isterken kendini hukukun ve siyasetin içinde bulmuştur. 12 Eylül Askeri Darbesi döneminde 1402 sayılı kanunla yapılan öğretim üyesi ihraçlarında görevinden alınan hukukçular arasında yer almıştır. Kemal Alemdaroğlu'nun rektörlüğü döneminde baskılar artmış, çok fazla sıkıntı yaşamıştır ancak "*yuvasını*" bırakıp gitmektense baskılara direnmeyi seçmiştir. O, muhalif duruşunu kendine özgü tarzıyla ve cesaretiyle hep korumuştur.

İyi Hukukçu İyi İnsan

Rona Hoca, aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun ve insanlığın sorunlarına karşı gözünü, kulağını kapatmamış, bu sorunların farkında olabilmenin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınmamıştır. Bir hukukçu olarak çağının tanığıdır ama aynı zamanda geleceğin de hukukçusudur. Marksist bakış açısı onun düşünce sistemine, eserlerine yansımıştır.

"***Hukukun güçlüye karşı güçsüzü koruma işlevini içselleştiren hukukçunun beyni gibi yüreği de zengin olur. İyi hukukçu aynı zamanda iyi bir insan olur. İyi bir insan da kendisiyle barışık, çevresiyle barışık, erinç ve mutluluk içinde yaşar.***" 18 Mayıs 2009 tarihinde İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yapmış olduğu veda konuşmasında böyle tanımlamıştı Rona Hoca iyi bir hukukçuyu. Yine her zamanki gibi hukukun güçsüzü koruma işlevine vurgu yapmış ve bu işlevi içselleştirmiş olmayı *iyi hukukçu* olmanın ön şartı olarak bir kez daha hatırlatmıştı giderayak öğrencilerine.

İyi hukukçunun bu özelliğe sahip olabilmesi için taşıması gereken nitelikler vardır. Ona göre hukuk bir bilimdir, hukukçu da belli şartları yerine getirmek kaydıyla baştan aşağıya bilimsel bir iş yapmaktadır. Bu nedenle Rona Serozan, hukukta yönteme (metodolojiye) çok özel bir önem atfeder. Bu sebepledir ki kendisi medeni hukuk hocası olmasına rağmen "Hukukta Yöntem" adlı kitabı yazarak, çok karmaşık, çok soyut hatta öğrencilere, günümüzdeki çoğu "*hukukçu kişiye*" belki de "*gereksiz*" gelen zor bir konuyu, kendine özgü diliyle, çok anlaşılır bir şekilde ele almıştır.

Bilindiği üzere matematik ve adalet arasında hep bir ilişki kurulmuştur. Matematikçi John Nash, 2012 yılında İstanbul'a geldiğinde, Türkiye'nin matematikte dünya sıralamasında sondan ikinci olduğunu öğrenince "İyi matematik bilmeyen toplumlarda adalet yoktur." demişti. Hoca bu söze de atıf yaparak, bilinçten ve zekâdan yoksun kişide adalet bilincinin de gelişmeyeceğini söylemiş; hukuk metodolojisini ele aldığı kitabında ve yazılarında matematikle adalet arasındaki ilişkiyi anlaşılır kılmıştır.

Ona göre sosyal bir mühendis olan hukukçu, tarih, mantık, matematik, toplum bilimi, felsefe bilmeli, güzel sanatlardan anlamalıdır. Zira bilimsel bir metotla çalışan hukukçu "*hukuk ve adalet nasıl hayata geçirilir*" sorunsalı ile uğraşmaktadır.

Hukuki Sorunun Çoklu Çözümü

Serozan'a göre hukuki sorunun tartışmasız tek bir çözümü yoktur. Aksine tartışmalı birden çok çözümü vardır. Hukuki problemin çözümü "*gerekçeye*" dayanır, hukukçu gerekçeli yargılar üretir.

Aynı zamanda hep bir hüznü, hayal kırıklığını, sanki ince bir sitemi saklarmış gibi gelirdi bana zarif gülümsemesi. Öyle hissederdim o zamanlar. Bu sitemin ne olduğunu da hukuk fakültesinden mezuniyetten sonraki dönemde öğrenebildim, mesleğimi icra ederken de daha iyi anladım. O sitemle ve siteminin ağırlığını bizlere bırakarak, sessiz sedasız, aniden ayrıldı aramızdan.

Gerekçe ise yasaya, adalete, maslahata uygunluk gibi değer yargılarından oluşur. Hukuki yargıların dayanağı olan *adalet ve yerindelik gibi değer yargıları da akla, sağduyuya, evrensel insan haklarına, genel geçer demokrasi ölçütlerine, eşitlik ilkesine ve genel görüşbirliğine (consensus'a) dayanan düşünsel, akılcı, inandırıcı yargılardır.* Bu yargılar Hocaya göre öznel duygulara, sezgilere, inançlara, karakuşi kararlarına dayanamaz. Değer yargıları yeryüzünde, bilgiyle, bilgelikle, tarih ve toplum biliminin yardımıyla, farklı yöntemlerle saptanır; yargıda ve yazında en önemlisi de "yaşamda" bulunur.

Hukukçunun eylemi, eylemini gerçekleştirirken uygulayacağı yöntemin seçimi onun siyasal ve sosyal tercihlerinden, sosyal çevrenin koşullandırmalarından (coğrafyasından) kaçınılmaz olarak etkilenir der Hoca. Ancak hukukçunun bu tercihleri de metafizik saplantılara değil, sosyal bilimin verilerine dayanmalıdır. ***Hukukçunun bilimsel bir eylem gerçekleştirebilmesi gelişmiş bir akıl, analitik ve analojik bir mantık, gelişmiş bir adalet bilinci ve zengin bir hukuk politikası kültürü gerektirir.***

Hocanın bir hukukçuda aradığı bu nitelikleri göz önünde bulundurunca, güzel ülkemde adalet arayışında olanların uğradığı hayal kırıklıklarının sebebi de ortaya çıkıyor ve kolayca anlaşılıyor.

Rona Serozan, evet, medeni hukuk profesörüdür ancak o sadece bir medeni hukuk hocası değildir. Hoca kendisini sadece branşı ile sınırlamamıştır. O, aynı zamanda çağının ve ülkesinin sorunlarına duyarlı bir tanık ve düşünürdür ve eylemcidir. Aynı zamanda bir rehber ve yol göstericidir. Bilgi birikimini ve deneyimini güçsüzden yana değerlendirmeyi tercih etmiştir. Onun adalet arayışında ve bilimsel faaliyetinde zayıf olanlar; emekçiler, işçiler, çocuklar, kadınlar, muhalifler hep ayrıcalıklı bir yere sahip olmuştur. Güçsüzler "*hukukun koruyucu kanatları arasında*" olması gereken süje gruplarıdır.

Rona Hoca için de kolay olmamıştır çok sevdiği bu coğrafyanın çocuğu olmak. Gerçi hocalıkla birleşince mesleğini, medeni hukuku çok sevmiştir. Ancak sitemkârdır bu coğrafyaya. Bir röportajında dillendirdiği, ***"(...) bizim ülkemizde bu alan için harcamış olduğum çabayı başka alanlarda harcamış olsaydım; sözgelimi tıpta ya da denizcilikte ya da mühendislikte harcamış olsaydım, çok daha verimli, çok daha etkili olabilirdim. Hukuk tanımazlığın kök saldığı ülkemizde hukukçu olmak zor. Hukuku okutmak daha da zor. Uygulanamayacağını, yaşama geçirilemeyeceğini bildiğiniz bilgileri öğretmek zorunda kalınca, ister istemez inandırıcılığınızdan kuşku duyuyorsunuz."*** bu sözleri adeta sessiz siteminin ilanıdır.

Hocanın siteminin ağırlığı bu coğrafyadaki tüm "iyi hukukçu"ların omuzlarına yüklenirken, yine meslektaşımız da olan Hocamızın dileği ile bitireyim sözümü; coğrafyamızın insanlarının kaderinin değişeceği umudunu da canlı tutabilelim içimizde ve umalım ki hukukçu olmanın zevkinin yaşanacağı günler de gelsin bu coğrafyaya: ***"Dilerim ki hukuk için de bu elverişsiz koşullar değişir. Ülkemiz de hukuka bağlılıkta evrensel standartları yakalar. O zaman hukukçu olmanın, hukuku öğretmenin de hiç kuşkusuz ağırlığı ve zevki başka olacaktır."***

· Güncel Hukuk Dergisi Söyleşi
· Hukukta Yöntem, Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergisi, Cilt 8, Özel Sayı – 2013, Aydın Zevkliler'e Armağan
· Rona Serozan, Hukukta Yöntem ve Mantık, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2017.
· Karl Marx, Friedrich Engels, Devlet ve Hukuk Üzerine, Derleyen ve Çeviren: Rona Serozan, İstanbul, Ayrıntı, 2017.

İTALYA'NIN 20. YÜZYILINDAN ÇİN'İN 20 YÜZYILINA BERTOLUCCİ SİNEMASI

Yeşim Zuhal Yolcu

Yaşamla son tangosunu yaparak beyaz perdenin ölümsüzleri arasına giren İtalyan yönetmen Bertolucci 77 yıllık ömrüne sığdırdığı sinema filmleriyle seyircinin şaşkınlığını her daim diri tutmayı başararak bizleri görsel zenginlik yüklü farklı kurgusal uzamlara taşıdı. Onu diğer yönetmenlerden özel kılan yeteneklerinden biri, yalnızca sinema alanıyla sınırlı kalmaması, aynı zamanda güçlü dizeler yazan tutkulu bir İtalyan şairi oluşudur.

Kısa zaman önce ebediyete uğurladığımız Çek Sinemasının ustası Milos Forman'ın ölümünün üzerinden sadece birkaç yüz gün geçmişti... Geçen birkaç yüz gün içinde yönetmenin tüm filmlerini yeniden izledim. Hair müzikalinin tüm şarkılarını ezberledim ve dur ihtarlarına aldırış etmeden bağıra çağıra söyledim, sonra bir çiçek çocuğu gibi İspanyol paça pantolonumu giyip tüm şehri dolaştım. Bana yaşattığı sinemasal hazdan dolayı Forman'a duyduğum minnettarlığı ölümünün hemen ardından kaleme aldığım uzunca bir eleştiri yazısıyla dile getirdim sanıyorum. Yazı bir dergide yayınlanınca onu ölümsüz kıldığıma inanmış olmalıyım ki kimyamı değiştiren bu yarı trans hali zamanla silindi. Zamanın insanın avuçlarında eriyen bir kum saati olduğunu düşünürüm çoğu zaman. Bu gezegende tanıdığım en orijinal dostumun yıllar önce yazdığı kitabın ilk satırları Bertold Brecht'in şiirinin bir alıntısıyla başlar. ... Bir gün gelecek, zaman bizim olacak, bizim...

Geçtiğimiz ay ise sinema tarihinin gelmiş geçmiş en usta yönetmenlerinden biri olan Bernardo Bertolucci'yi yitirdik. Tüm, günlük gazeteler yazdı... "İtalyan Sinemasının Auteur'ü yaşama veda etti"... "Sinemanın Maestrosu yaşama gözlerini yumdu"... Nedense bende derin bir iz bırakan, üzerimde sarsıcı etkiler yapan şair ve yönetmenlerin ölümsüz olduklarına inanırım. O öldü ancak ruhumuzda yaşatıyoruz türünden beylik bir tiradı tekrarlamayacağım, yüzünüzü ekşitmeyin... Onların bedenlerinin hiç ölmeyeceklerine, sonra yüzlerinin yaşlanmayacağına inanırım. Hep hayata karşı en tutkulu oldukları yaşta kalacaklardır sanki... 7. Sanat ne çok kayıp verdi bu sene ve kendi kendime şöyle dedim: "Kabul et, ölümün inkârı beyhude..."

Yaşamla son tangosunu yaparak beyaz perdenin ölümsüzleri arasına giren İtalyan yönetmen Bertolucci 77 yıllık ömrüne sığdırdığı sinema filmleriyle seyircinin şaşkınlığını her daim diri tutmayı başararak bizleri görsel zenginlik yüklü farklı kurgusal uzamlara taşıdı. Onu diğer yönetmenlerden özel kılan yeteneklerinden biri, yalnızca sinema alanıyla sınırlı kalmaması, aynı zamanda güçlü dizeler yazan tutkulu bir İtalyan şairi oluşudur. Henüz 12 yaşında şiir yazmaya başlar, öyle çalakalem bir hevesli olarak kalmaz, 1962 yılında "Gizli Arayış" adlı bir şiir kitabı yayınlanır. Oldukça ses getirir. Bertolucci'nin şiirleri çevrilmediği için şairliğini değerlendiremesem de onun bu işte de alkışlanmayı hak ettiğine olan inancım yıllardır sürüp gider.

Paris'te Son Tango

Şiir ve sinema onun için bir aile geleneğidir. Şair ve sinemacı bir babanın oğludur. Babası Atillio Bertolucci mesleki çizgisine yön vermede ona öncülük eden iki büyük adamdan ilkidir. İki numaralı kutsal adam, hepimizin bildiği gibi filmlerinden sadizmi, cinsel şiddeti hiçbir zaman eksik etmeyen, izleyicinin bilinçaltını rahatsız edici negatif estetik öğelerle tıka basa dolduran Passolini'dir. Bertolucci, şairane duygusallığından ileri geliyor olmalı, bu konuda izleyiciye karşı daha insaflı davranarak şiddet öğesini tutumlu bir şekilde kullanmış, daha şiirsel hale getirmiştir. Şiddeti estetize ederek biraz yumuşatır, anlayış gösterilebilir insani bir reaksiyon haline dönüştürür. Passolini'nin "Dilenci, (Acconte)" filminde yönetmenin asistanlığını yapan Bertolluci, şiddet ve cinselliği harmanlayarak nevi şahsına münhasır bir sinemasal anlatının öncülerinden biri olmuştur. İtalyan Yeni Gerçekçiliğini, Fransız Yeni Dalgasıyla harmanlar ve ortaya lezzetli bir evrensel ve deneysel sinemasal estetik çıkar. Koyu bir Godard hayranı oluşunun Fransız Yeni Dalga'sından etkilenmesinde payı büyüktür. Filmlerinde çoğunlukla alternatif yaşam biçimlerini

Şiir ve sinema onun için bir aile geleneğidir. Şair ve sinemacı bir babanın oğludur. Babası Atillio Bertolucci mesleki çizgisine yön vermede ona öncülük eden iki büyük adamdan ilkidir. İki numaralı kutsal adam, hepimizin bildiği gibi filmlerinden sadizmi, cinsel şiddeti hiçbir zaman eksik etmeyen, izleyicinin bilinçaltını rahatsız edici negatif estetik öğelerle tıka basa dolduran Passolini'dir. Bertolucci, şairane duygusallığından ileri geliyor olmalı, bu konuda izleyiciye karşı daha insaflı davranarak şiddet öğesini tutumlu bir şekilde kullanmış, daha şiirsel hale getirmiştir. Şiddeti estetize ederek biraz yumuşatır, anlayış gösterilebilir insani bir reaksiyon haline dönüştürür.

İtalya'nın 20. Yüzyıl tarihine ışık tutan film, toprak sahiplerinin sömürülerine karşı işçi sınıfının isyanını, faşizme karşı halk direnişini konu eder.

benimseyen, ahlaki tabulara, kültürel normlara dil çıkaran anarşizan ruhlu, muhalif karakterler baskındır. Unutulmaz sahneleriyle, en ses getiren filmleri arasında başı çeken 1972 yapımı "Pariste Son Tango" filminin Paul'ü (Marlon Brando) sıra dışı Bertolucci karakterlerinin ete, kemiğe bürünmüş tipik bir tezahürüdür. Filmin çoğu sahnesi, boş bir apartman dairesinde geçer. Evlilik arifesindeki Jeanne, neşesi ve gençliğe özgü macera açlığıyla tanımadığı, her an ne yapacağı kestirilemeyecek denli tekinsiz, cebinde ustura taşıyan, her şeye inancını yitirmiş ihtiyar bir delikanlıyla aşk oyunları oynamaya cesaret edebilecek denli gözü karadır... İnsanı hiçleştiren toplumun değerlerinden kurtulmak istedikçe başka bir yozlaşmaya sürüklenen bireylerinin birer temsilidir her ikisi de.

Tüm insani değerlerin yapı-söküme uğradığı, yaşamı anlamlı kılan tek bir umut kırıntısının bile izine rastlanmadığı kokuşmuş bir dünyada bayağılaşan ilişkiler örgüsünü tüm kabalığıyla izleriz. Seni seviyorum demenin reklam sloganı haline dönüştüğü, en kutsal duyguların bile gerçekliğinin yok olduğu, kurgusallaştığı bir dünyadır bu. Jeanne'in kamera objektifleri önünde aldığı piyasa romantizmi kokan evlilik teklifi yabancılaşmanın her şeyi kuşattığını gösterir. Sıradanlaştıran, bayağılaştıran, anlamsızlaştıran sistemin insanları kendi izdüşümü haline getirişinin sahnelerini izleriz.

Apartmanda yaşananlar da bu yabancılaşmadan bağımsız değildir. Birlikte geçirdikleri vaktin tümünü seks yaparak geçiren Paul'le Jeanne'in arasındaki ilişkiyi nasıl yorumlamak gerekir? Reklam spotlarındaki aşk ve evlilik sahnelerine bir alternatif olarak düşünülemez. İşte Bertolucci'nin ustası Passolini'nin buradayım dediği sansayonel sahne de burada geçer. Paul'ün Maria'ya tereyağı yardımıyla anal tecavüz sahnesi... Filmi izledikten sonra kahvaltı masasına oturduğumda uzun süre tereyağı kabına yüzümü ekşiterek baktığım ve unutmayı bir türlü başaramadığım bir sahne olduğunu söyleyebilirim. Dini inanışların ve aile kurumunun çürümüşlüğüne atıfta bulunduğu gibi zorlama bir anlam yüklense de bence sadece pornografinin ayyuka çıkarıldığı bir tecavüz sahnesidir. O çok konuşulan meşhur tereyağı sahnesinden dolayı genç oyuncu Maria Schneider film tamamlandıktan kısa süre sonra şiddetli bir travma geçirerek uzun süren bir depresyona girer.

Sinemada İtalya'nın 20. Yüzyılı

Filmografisi bir hayli kabarık olan Bertolucci'nin, kronolojik sırayla tüm filmlerini ele almak yerine en ses getirenler üzerinde yoğunlaşmayı tercih edeceğim. Bunlardan biri, 1976 yılında çektiği kitlesel bir uyanışın meşalesi olan "1900" filmidir. Tutkunu olduğu Godard'ın onun sinemasını bireyci bulmasına bir cevap gibidir; kamerasının yönünü değiştirmiş,

bireyciliğini rafa kaldırıp yakın tarihe toplumcu- gerçekçi gözle yeniden bakarak, sinemasal üretimini yeni bir aşamaya çıkartmıştır. 68 ayaklanmasından da büyük ölçüde beslenmiş oluşunun bunda rolü büyüktür. "Devrimden Önce" filmiyle komünizme anahtar deliğinden bakarken toplumcu siyasi alt yapısını ve ideolojik tavrını ilk kez "1900"le açığa çıkararak anti-faşist tavrını dramatik bir dille beyaz perdeye ustaca yansıtır. Film 1900'lü yılların başında İtalya'daki bir çiftlik sahibi Alfredo Berlinghieri ve yanında çalışan işçi Leo'nun aynı zaman aralıklarıyla doğan torunları Alfredo ve Olmo arasında yaşam boyu süren dostluğu konu eder. Farklı sınıflardan gelen iki karakter iki farklı sınıfın çatışmasının sembolüdür. Alfredo burjuva ahlakının, seçkin şımarıklığının, insani değerlerin zayıflığının Olmo ise köylünün ve proleterya'nın temsilidir.

İtalya'nın siyasi tarihine ışık tutan film, işçi ayaklanmalarını, toprak sahiplerinin sömürülerine karşı sömürülen işçi sınıfının isyanını kısaca faşizme karşı halk direnişini konu eder. Sanayileşmeyle birlikte işçilerin maruz kaldığı emek sömürüsünü, toprak sahiplerinin işçi ve köylüyü mülkiyetlerinin uzantısı olarak görerek ezilen sınıfı sindirmeye yönelik tutumlarını toplumcu- gerçekçi bir paradigmayla anlattığını söyleyebiliriz. Kanımca "1900, (Novacento)"devrim filmleri deyince akla ilk gelenler arasında olmayı fazlasıyla hak etmektedir. Bertolucci, "1900"de olduğu gibi epik anlatıda Marx'tan ilham alırken, bireyi odağına alan filmleri Freud izleri taşır.

Doğu'ya Bakan Oryantalist Filmler

Politik filmleriyle bireyi toplumsal dinamikler içindeki tavrıyla ele alırken, "Çölde Çay, (The Sheltering Sky)", The Dreamers'da olduğu gibi toplumsallıktan sıyrılarak bireyci diye tanımlanan Bertolucci filmlerinin teması ağırlıklı olarak kadın erkek ilişkilerindeki açmazlardır. "Paris'te Son Tango"dan sonra bu kategoride yer alan bir diğer yapıtı Paul Bowles'in "Esirgeyen Gökyüzü" adlı kitabından sinemaya uyarladığı 1990 yapımı "Çölde Çay (The Sheltering Sky)"dır. Sancılı ilişkileriyle köklerini arayan iki yorgun ruh, evli çift Paul ve Kit, filmin ana kişileridir. Birbirlerini o kadar çok acıtmışlardır ki bastırmak için birer gezgine dönüşerek durmadan uzam değiştirirler... Gittikleri her şehirde birbirilerine karşı yitirdikleri o derin uyumun izini sürerek Güney Afrika'ya doğru uzun bir yolculuğa çıkarlar. Çıktıkları bu yolculukta birbirlerine daha çok yabancılaşırlar. Ruhları kadar kurak bir kum çölünün ortasında, tekinsizliklerle dolu bir serüvenin kurbanı olurlar. Aldatma, pişmanlık, yabancılaşma, buruşan arzular ve egzotik bir ölüm...

İtalyan Yeni Gerçekçiliğini, Fransız Yeni Dalgasıyla harmanlar ve ortaya lezzetli bir evrensel ve deneysel sinemasal estetik çıkar. Koyu bir Godard hayranı oluşunun Fransız Yeni Dalga'sından etkilenmesinde payı büyüktür. Filmlerinde çoğunlukla alternatif yaşam biçimlerini benimseyen, ahlaki tabulara, kültürel normlara dil çıkaran anarşizan ruhlu, muhalif karakterler baskındır. Unutulmaz sahneleriyle, en ses getiren filmleri arasında başı çeken 1972 yapımı "Pariste Son Tango" filminin Paul'ü (Marlon Brando) sıra dışı Bertolucci karakterlerinin ete, kemiğe bürünmüş tipik bir tezahürüdür.

Filme oryantalizm hakimdir ancak "Çölde Çay" yönetmenin oryantalist üçlemesinden ilki olan ve 9 dalda Oscara layık görülen 1987 yapımı "Son İmparator" kadar ses getirmez. Filme yönelik eleştiriler, oryantalist bakış açısından kaynaklanır; Batıyı yücelterek Doğuyu korku labirentine, doğu insanını gerilim nesnesine dönüştürmektedir. Doğu, Batının önünde diz çöker. Doğunun insanları barbar, birer hilkat garibesi kadar çirkin ve ilkeldir imajı bilinçaltımıza kazınır. Doğu karanlık, gizemli ve masalsıdır ama sadece bir Batılının görmeyi bilen gözleriyle bakınca diye fısıldar bize Bertolucci. Filme göre Batı kusursuz estetiğin, aklın ve yüksek uygarlığın aydın yüzüdür... "Çölde Çay"da Doğunun tinselliği, kitlesel histeriye, toplu.translara ve vecde gelmelere dönüşür. Film bana Thomas Mann'ın romanından Visconti tarafından sinemaya uyarlanan "Venedik'te Ölüm"ü anımsatır. Her iki filmde de besteci olan iki karakter doğdukları yerden çok uzakta salgın hastalık yüzünden ölürler. Değ-

şik kamera açıları, çerçevelemeler, dar sokaklar, tarihi dış mekânlar... Film karesinden çok fotoğraf karesine bakıyor hissi uyanır, egzotik panoramalar zinciriyle retinal hazzın nirvanasını yaşatır izleyiciye. Çekim yapılan tüm mekânların dokusu ve aurası hücrelerimize işler...

Çin'in 1900'ü

Bertolucci'nin oryantalist izler taşıyan ilk filmi biyografi türündeki 1987 yapımı "Son İmparator (The Last Emperor)"dur. Bertolucci bu filmiyle Oscarlara boğularak sistemin kabullendiği bir sinemacı kimliği kazanır. 19.000 kişinin rol aldığı ve çekimleri 2,5 yıl süren film gösterime girdiği andan itibaren izlenme rekorları kırar.

3 yaşında tahta çıkan Çin'in son İmparatoru Pi Yi'nin yaşam öyküsünü konu eden film bir bakıma Çin'in Novacento'su, 20. Yüzyılının tarihçesidir. Filmi her izlediğimde görkemin, ihtişamın uçuculuğunu, saltanatın ve gücün mutlak olmadığını görüp sevinirim. Bin odalı bir oyun evine benzeyen saraylarında zenginlik içinde dış dünyaya kapalı, cam fanuslarından çıkmaktan korkarak yaşayanların tatlı hayatlarının bir gün sona ereceğini ve hükümranlıklarının çökecek oluşunun kaçınılmazlığını düşünürüm. Kendini tüm dünyanın hakimi sanan çekik gözlü küçük şımarık bir çocuğun Çin Halk Cumhuriyeti kurulunca oyuncaklarının bir bir elinden alınmasının, oyun bahçesinden çıkarılıp gerçekler dünyasının sarsıcılığıyla yüzleştirilmesinin filmidir. Bu çocuğunu gerçeklerle yüzleşmesinin öz benliğinde yarattığı sarsıcı etki görülmeye değer. İzlediklerim arasında Bertolucci'nin psikolojik derinliği olan filmi olmaktan ziyade, karakterlerin eylemlerinin neden sonuç ilişkisi bağlamında anlaşılırlık ve tutarlılık arz ettiği ve Godard etkisinden uzaklaştığı hissini veren tek film buydu sanırım.

Bertolucci, oryantal üçlemenin ilki olan "Son İmparator"un ardından çektiği "Çölde Çay" ile aynı başarıyı yakalayamaz. Üçleme'nin son filmi olan "Küçük Buda" ise yeni bir "Son İmparator" bulacağını uman seyircinin beklentisini karşılayamaz. Film gerçekten vasattır. İki öykü iç içe geçer. Buda'nın yaşamının konu edildiği kareler, izleyiciyi Budist öğretiyi almaya açık, iç görü kazanmaya hazır, neredeyse reenkarnasyona inanacak kıvama getirir. Jenerik bile "yeniden-doğan" bir keçinin öyküsüyle, bir Budist öğretiyle başlar. Filmi izlenilir kılan filmdeki fantastik ve masalsı öğelerdir; Sidartha'nın doğar doğmaz konuşmaya başlaması, adım attığı yerlerde lotus çiçeklerinin bitivermesi... Boşluğun ve azlığın aydınlanma getirdiği inancı, nesneler dünyasından sıyrılmayı önermesi, tüketim kültürüne bağımlı yaşayan Amerikan toplumu için kolaycı bir yaşam reçetesi olmuştur. Doğu ve Batı'nın arasındaki uçurumu bir kez daha fakat renklerin diliyle anlatır. Hindistan'da çekilen karelere turuncular ve kırmızılar, Seattle'dakilere ise mavinin ve grinin tonları hakimdir.

Bertolucci bu kez Doğu kültürüne daha ılımlı yaklaşır. Seattle'da geçen bölümler filmi sıkıcı hale getirir. Şarkıcı Chris İsaac'ın neden bu filmde olduğuna dair bir fikrim yok fakat Bertolucci'nin duyduğu ticari kaygıların bunda rolü olsa gerek. Bir grup Budist rahibin ölen Liderleri Lama Dorje'nin reenkarne olarak Amerikalı küçük bir çocuğun bedeninde dünyaya gelişini anlattığı kısımları makaslansaydı film vasatın üzerinde olabilirdi. Şayet, "Son İmparator" gibi biyografi türünde yalnızca Buda'nın yaşamı odağa alınsaydı, filme biraz daha görsel zenginlik katılsaydı belki daha iyi bir film olabilirdi.

Bernardo Bertolucci'nin 1970'lerde çektiği görkemli Novacento'dan 1990'larda Doğuya ve oryantalizme savrulması dünyadaki değişmelerin sanatçıdaki yansıması olsa gerek. Bertolucci'nin filmleriyle sinema sanatını büyük ölçüde zenginleştirdiğini söyleyebiliriz. Ustayı saygıyla anıyoruz. En az Buda kadar ruhsal bir aydınlanma, 1900 kadar toplumsal bir aydınlanma ve eylem ile Son İmparator ölçüsünde tarihsel dönüşümler yaşayacağımız günlerin özlemiyle...

NEDEN DÜŞÜNMEYİ ÖĞRENMEK GEREKİYOR?

Mustafa Topal

Her sağlıklı normal insandaki felsefe yapabilme yetisini olanaklılıktan gerçekliğe (eyleme) geçirmek bir dizi koşula bağlıdır. Belli bir eğitimden geçmedikçe nasıl insanlar yüzemiyorlarsa, benzer şekilde insanlar günlük bilinçle felsefe yapamazlar. Dolayısıyla felsefi eğitimin ilk vazgeçilmez adımı, tıpkı yüzme öğrenen kişiye önce karadaki hareket reflekslerini terk etmesinin öğretilmesi gibi, felsefe öğrenen kişiye eski düşünce alışkanlıklarını terk etmesinin öğretilmesidir.

"Okullarımızda artık düşünmeyi öğrenmekten eser yok. Basılan kitapları okuyun: düşünmenin bir teknik, bir öğretim planı, bir ustalık işi gerektirdiğinin en küçük bir anısı bile kalmamış - düşünmenin, tıpkı dans etmede olduğu gibi, bir tür dans etme becerisi gibi öğrenilmesi gerektiği nedense unutuluyor."

Nietzsche

İnsan vücudunun özgül ağırlığı sudan hafif, dolayısıyla her insan rahatlıkla batmadan su üstünde kalıp yüzebilir. Hayvan ve insan ölülerinin suyun üzerinde yüzmesinin nedeni budur. Bu olgusal gerçekten hareket eden bir ilkyardım kitabında, derin bir suya düşen ve yüzme bilmeyenlere şu öğütler veriliyor:

"1- Paniğe kapılmayın. Suyun kaldırma gücü sizi suyun yüzeyine çıkaracaktır. İlk yapacağınız iş ağzınızı kapatmak olsun.

2- Hızla üzerinizdeki tüm giysileri çıkartın.

3- Ağzınızı ve burnunuzu kapatarak -çünkü su yutarsanız özgül ağırlığınız artar ve dibe batarsınız- suyun sizi yüzeye çıkarmasını bekleyin."

Kuramsal olarak verilen bu öğütlerde yanlış hiçbir bilgi yok. Hepsi de doğru ve mantıklı öğütler! Ancak bu doğru kuramsal önerilerin pratikte uygulanma şansları hemen hemen hiç yok. Her yıl binlerce kişinin suda boğuldukları biliniyor. Neden? Çünkü insanlar yeryüzünde atmosfer basıncını yenmek için yürürken belli bir tarzda güç harcayarak adım atmak zorundalar. Dolayısıyla insanların hareket refleksleri belli alışkanlıklar yönünde koşullanmıştır.

Suya düşen, ancak yüzme bilmeyen kişi karada alıştığı hareket reflekslerini, siz onu uyardınız diye hemen terk edemez. Bu nedenle suyun içinde yere basar gibi hareket eder ve debelenir. Böylece ilkyardım kitabında söylenenlere uygun olarak hareketsiz durabilse boğulmayacak olan kişi, kendisini suyun dibine doğru iter, su yutmaya başlar, en sonunda da özgül ağırlığı artar ve boğulur.

Felsefe Yerleşik Düşünceyi Terk Etmekle Başlar

Yüzmeyle ilgili olarak yukarda söylenenler genelde düşünme, özelde felsefe için de geçerli. Her insan doğal yetileri ve zihin kapasitesi açısından –organik, ruhsal bir bozukluğu yoksa– felsefe yapabilir. Ne var ki, herkesin doğal yetileri bakımından felsefe yapabilecek olması yalnızca bir olanaklılığı açığa vurur. Tıpkı herkesin doğal olarak yüzebilecek, yüzmeyi öğrenebilecek durumda olması gibi... Olanaklı olanla gerçekte olan arasındaki farkı unutmamak gerekiyor.

Her sağlıklı normal insandaki felsefe yapabilme yetisini olanaklılıktan gerçekliğe (eyleme) geçirmek bir dizi koşula bağlıdır. Belli bir eğitimden geçmedikçe nasıl insanlar yüzemiyorlarsa, benzer şekilde insanlar günlük bilinçle felsefe yapamazlar. Dolayısıyla felsefi eğitimin ilk vazgeçilmez adımı, tıpkı yüzme öğrenen kişiye önce karadaki hareket reflekslerini terk etmesinin öğretilmesi gibi, felsefe öğrenen kişiye eski düşünce alışkanlıklarını terk etmesinin öğretilmesidir. Sağduyuya dayalı görgül düşüncenin yanılgı ve tuzaklarıyla iş gören, günlük bilinçle akıl yürüten sıradan bir zihin, bu refleksleri terk etmedikçe felsefi düşünceyi kavrayıp, onu başarıyla kullanamaz.

İşin aslında bu söylenenler bütün öğrenmeye dayalı beceriler için geçerli. Hiçbir yeni beceri eski alışkanlık ve refleksler terk edilmeden, en azından kontrol altına alınmadan, kazanılamaz. Saz çalan, masa tenisi oynayan, araba kullanan, şarkı söyleyen, bisiklete binen kişiler mutlaka bu işleri öğrenirken bazı eski hareket alışkanlıklarını ve reflekslerini terk etmiş, yeniden biçimlendirmiş ya da kontrol altına almışlardır. Her türden insanca beceri için geçerli olan bu kural, elbette felsefi düşünce için de geçerli.

Felsefenin Kolaylığı ve Zorluğu

Herkesin bir aklı ve sağduyusu olduğuna, dolayısıyla herkes düşünüp mantık yürütebildiğine göre her insanın kendiliğinden felsefe yapabileceğini söyleyenlere karşı Hegel bir zamanlar şunları söylemişti:

"Tüm bilimler, sanatlar, beceriler, zanaatlar üzerine, bunları kazanmak için çok yönlü bir öğrenme ve alıştırma çabasının gerekli olduğu kanısı geçerlidir. Buna karşın felsefeye gelince şu önyargının henüz egemen olduğu görünmektedir: Herkes birdenbire felsefe yapmayı ve felsefeyi yargılamayı anlar, çünkü bunu yapmanın ölçütünü doğal olarak aklında taşımaktadır. Sanki gözleri ve elleri olan ve eline deri ile aletler verilen herkes bu yüzden ayakkabı yapmaya kalkışıyormuş gibi, sanki benzer biçimde bir ayakkabının ölçütünü kendi ayağında taşımıyormuş gibi!"[2]

Bu söylenenler ışığında, kişinin bakış açısına göre, felsefenin kolay ya da zor bir iş olduğunu söylemek olanaklı gibi gözüküyor. Gerçekten de felsefe belli bir eğitim alan herkesin rahatlıkla yapabileceği,

öyle özel koşullar gerektirmeyen, kolay bir uğraş. Ama öte yandan felsefe kendiliğinden yapılamayacak denli de zor bir uğraş!

İyi ama hangi insansal becerinin elde edilmesi zor değil ki! Saz çalma, bisiklete binme gibi özel becerileri bir yana bırakalım. İnsanın doğuştan kazanmış olduğu sanılan -ki öyle değiller, öğrenmeyle edinilen koşullu reflekslerdir- iki ayak üzerinde yürüme ve konuşma gibi özelliklerin bile ne denli zorlu uğraşlar olduğunu nedense çoğu kez unuturuz. Oysa bebeklerin ilk dönemlerindeki hal ve hareketlerini izleyince bu edimlerin aslında ne kadar zor öğrenildiği kolayca anlaşılabilir. Bunun için bir bebeğin ilk adımlarını atmak için yaşadığı onca gerilim ve kaygıyı, bebeğin ilk adımını atana kadar geçen onca süreyi düşünmek yeter. Bebek, bir yere tutunmadan ilk adımını atmak için bazen aylarca kendisiyle mücadele eder. Sürekli kaygılar ve korkular içinde bocalar, defalarca yere düşer, yuvarlanır, vb.

Bir bebeğin, bir adım atmak için yaşadığı bunca çileyi ve çabayı hiç gözönünde tutmadan felsefeyi çabucak ve kolayca yapılabilecek bir iş olarak sunmak pek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Bisiklete binemeyen kişi için o tuhaf iki tekerleğin üzerinde rahatça oturmaktan zor ne olabilir? Buz pistinde kuğu gibi süzülen ve ilginç hareketleri rahatça yapan buz patencisine öykünüp patenleri ayağına geçirerek buz pistine çıkan bir kişi düşünelim. Attığı ilk birkaç adımla yere kapaklanan bu kişi, ayağa kalktığında tekrar adım atmayacaktır. Dizleri titremeye başlayan ve adım atmaktansa zemine oturmayı tercih eden bu kişiyi buzda patenle kaymanın kolay bir iş olduğuna ikna etmek kolay olmasa gerek.

Benzer örnekleri sonsuzcasına uzatmak olanağı varken felsefe yapma gibi insan etkinliğinin en yüksek, en çok yönlü ve en gelişmiş bir türünü hafife alarak herkesin zaten felsefe yaptığını söylemek pek sağlıklı bir yaklaşım olmasa gerek.

Ülkemizde felsefenin gerçek işlevlerinden adım adım kopartılarak, somut yaşamın, insan dünyasının dışında uçuk spekülasyonlarla oyalanan belli bir seçkin azınlığın soyut düşünceler üzerinde zihinsel alıştırmalar yaptıkları sıkıcı bir etkinlik haline getirildiği bir gerçek. Böylesi bir yozlaşmaya tepki duyarak felsefenin saygınlığına kavuşturulması ve geniş yığınlarca benimsenmesi için çaba gösterenlere saygı duymak gerekiyor. Ancak bu türden samimi kaygılar yukarda kısaca özetlenen felsefeyi hafife alan yaklaşımlara yol açmamalı. Aksi halde kaş yapayım derken göz çıkarmak, felsefenin yiten saygınlığını ona kazandırayım derken felsefeyi gereğinden fazla basitleştirmek gündeme gelebilir.

Felsefenin bir seçkinler uğraşı şeklinde yozlaştırılmasına tepki duyan Gramsci'nin sözlerini bu açıdan değerlendirmek gerekiyor:

"Oldukça yaygın bir kanıya göre felsefe güç bir konudur. Çünkü uzmanlaşmış bazı bilginlere ya da bir felsefi sistemi olan filozoflara özgü bir kafa çabasıdır. Bu önyargıyı yıkmak için yapılacak ilk şey bütün insanların filozof olduğunu ispatlamaktır."

Felsefenin bir seçkin topluluğunun ayrıcalıklı uğraşı olmadığını, herkesin felsefe yapabileceğini ortaya koymak için, herkesi filozof katına yükselterek felsefeyi hafife almaya ve basitleştirmeye gerek yok. Bu durumda, eğer gerçekten herkes filozofsa ve herkes doğal olarak felsefe yapıyorsa, bu filozof lafı nereden çıktı ve neden felsefi düşünce diye ayrı bir düşünceden söz ediliyor, sorusuna yanıt vermek bir hayli güç olacak. Felsefenin bu biçimde basite alınması, sonuçta felsefenin orasından burasından budanarak kısırlaştırılmasına yol açar.

B. SADIK ALBAYRAK:

"AYDIN VE GERÇEKÇİ SANAT EDEBİYAT YOKSA KİR'E MAHKÛMUZ DEMEKTİR"

Söyleşi: Mustafa Göksoy

Bu kitapta, bizim yetişmemizde büyük katkısı olan Yalçın Hocamızla ortak bir çalışma yapmış olduk. Kir Teorisi'yle, bir bakıma, beş ciltlik büyük bir aydın tarihi ve ansiklopedisi olan Aydın Üzerine Tezler'in güncel cildini, ek cildini çıkarmış olduk. Bir farkla, Kir Teorisi'nde tarih yazımının serinkanlılığından çok eleştiri ve polemik heyecanı ağır basıyor. Çünkü artık tekeliyet düzeninde yaşıyoruz ve sanat edebiyat kültürünün çöküşü, çürüyüşü gibi, aydının da yokoluşu sürecindeyiz. Bu da bizi daha eleştirel, eleştiriyle de yetinmeyip daha teorik olmaya zorluyor. Çürüme içindekileri eleştirerek nasıl etkileyebiliriz. Bizim yazdıklarımızı okuyup karşı düşünce üretmek yerine küfür yeteneklerini sergiliyorlar.

Yalçın Küçük, B. Sadık Albayrak ve Taylan Kara'nın ortak kitabı Kir Teorisi, Şubat 2018'de Doğu Kitabevi yayınlarınca yayınlandı. İçinde yaşadığımız dünya ve toplumu tekellerin sömürüsü altında kültürel olarak çürümüş, kirlenmiş olarak ele alan kitabın ana konularından biri de "yeni ortaçağ" olarak adlandırılan büyük karanlık ve cahilleşme süreci. Bu süreci aydın-sızlaşma olarak tanımlayan kitapta, Türkiye'de neoliberal ideolojinin yaygınlaşması için çalışan meşhurların eleştirel portreleri yer alıyor. Murat Belge'den Ali Nesin'e, Nuray Mert'ten Gündüz Vassaf'a, İlber Ortaylı'dan Celal Şengör'e çok sayıda düzen teknokratının düşünce ve eyleminin sorgulandığı kitapta, edebiyatın yozlaşması, piyasanın bir rant aracına dönüştürülmesi de inceleniyor.

Günümüz Türkiye'sinin kültürel, sanatsal ve politik durumunu inceleyen, 2018'in önemli kitaplarından biri olan Kir Teorisi okurlarca ilgiyle karşılandı ve tartışıldı. Nitelikli dergilerde ve internet sitelerinde yayınlanan birkaç emek ürünü yazıyı ayrı tutarsak, özellikle sol çevrelerde "sessizlikle geçiştirildiğini" söyleyebiliriz.

Yeni yıla girerken, üç kuşağın eseri oluşuyla özgün bir ortak çalışma ortaya koyan kitabın yazarı ve yayına hazırlayıcısı B. Sadık Albayrak'la Kir Teorisi üzerine Mustafa Göksoy'un söyleşisini yayınlıyoruz.

Üç Kuşağın Ortak Eseri

Mustafa Göksoy: Kir Teorisi'nin, bütünlüklü bir kurguyla, üç yazar kuşağını buluşturan ortak çalışma olduğu görülüyor. Sadık Hocam, ortak çalışmanın sizce önemi nedir?

B. Sadık Albayrak: Yalçın Küçük Hocamız, 08'li adlandırmayla söylersek 58 Kuşağı'ndan bir aydınımız. Aydın Üzerine Tezler'de tek bir aydın damlasının bile yok sayılmamasını amaçlayarak Türk aydınının 200 yıllık tarihini yazmıştı. 20. Yüzyılın ikinci yarısının ve 21. Yüzyılın bütün aydın mücadelelerinin içinde yer almış biridir. Yalçın Hocamızla, altbaşlığı "Tekeliyet'te Aydın ve Sanat-Edebiyat" olan bir ortak kitap hazırlamak bizim için olağanüstü bir duyguydu, onur vericiydi. Türk aydınının yaşayan en önemli temsilcisiyle aydın mücadelesini ve edebiyat, sanat kültürünü ele almış olduk. Taylan Kara ise 98 Kuşağı'ndan bir aydınımız. Ben aradayer alıyorum, 88'liyim. Bizim eleştiri çalışmamızda Yalçın Küçük Hocamızın ve onun kuşağının katkısı büyüktür. Aziz Çalışlar, Afşar Timuçin, 48 Kuşağı'ndan Sivas'ta yakılan Asım Bezirci bize eleştirel bakış açısı kazandıran hocalarımız oldu. Daha sonraki kuşaklardan faşistlerin katlettiği Bedrettin Cömert, 12 Eylül'ün sürgün ettiği, erken yaşta kaybettiğimiz Sargut Şölçün'ü de özellikle anmamız gerekir.

Bu kitapta, bizim yetişmemizde büyük katkısı olan Yalçın Hocamızla ortak bir çalışma yapmış olduk. Kir Teorisi'yle, bir bakıma, beş ciltlik büyük bir aydın tarihi ve ansiklopedisi olan Aydın Üzerine Tezler'in güncel cildini, ek cildini çıkarmış olduk. Bir farkla, Kir Teorisi'nde tarih yazımının serinkanlılığından çok eleştiri ve polemik heyecanı ağır basıyor. Çünkü artık tekeliyet düzeninde yaşıyoruz ve sanat edebiyat kültürünün çöküşü, çürüyüşü gibi, aydının da yokoluşu sürecindeyiz. Bu da bizi daha eleştirel, eleştiriyle de yetinmeyip daha teorik olmaya zorluyor. Çürüme içindekileri eleştirerek nasıl etkileyebiliriz. Bizim yazdıklarımızı okuyup karşı düşünce üretmek yerine küfür yeteneklerini sergiliyorlar. Kitapta adı geçmeyenlerden biri, Murat Belge ve Ali Nesin'le ilgili incelemelerden dolayı Taylan Kara'nın "itlaf" edilmesi gerektiğini yazdı. Çok açık ki, bunlarla ayrı dünyaların insanlarıyız. Her saniyesi sömürü ve insanlığın yıkımı demek olan bir düzenin şu ya da bu departmanında görev alan, pekişmesi için ideoloji üretenlerle eleştirel bir ilişkiye girmek mümkün değildir. Artık bunun incelenmesi ve teorisinin yapılması gerekiyor. Nesnel koşulları, çürümeyi doğuran ilişkiler, insan yaratıcılığını sanatı edebiyatı, bilimi yozlaştıran süreçler ve bunun belirleyicileri açığa çıkartılmalıdır. Kir Teorisi, bu gerekliliğin ürünüdür.

Yalçın Hocamız bu süreci "Aydın-sızlaşma" olarak kavramlaştırıyor. Buradan bakınca "edebiyat-sızlaşma", "kültür-süzleşme" süreçlerini görüyoruz. Kirlenme süreci cahilleşmeyi, bütün bu yozlaşmayı anlatıyor. Kir Teorisi bu sürecin eleştirel çözümlemesidir.

Yakup Kadri'yi, Reşat Nuri'yi, Fakir Baykurt'u, Orhan Kemal'i bilmeyen romancılar yetiştirdiler. Edebiyat tarihini tekellerin ideolojisine uygun olarak yeniden yazdılar. Kir Teorisi ile bu sürece eleştirel bir müdahalede bulunmak istiyoruz. Bellek kaybına ilacımız derken bunu anlatmaya çalışıyoruz. Türk şiirini yalnız İkinci Yeni'nin dört şairinden ibaret sanan cahil kuşağa büyük edebi birikimimizi hatırlatmak gerekiyor. İleriye gitmek, yenilik yapmak için öncekileri bilmek ve aşmak gerekiyor.

Düzenin Teknokratlarının Kirli Portreleri

Taylan Kara, özellikle Kirli Portreler'de bu sürecin vaka analizlerini yaptı. Bitmiş, ölmüş aydın'ın otopsisi de diyebiliriz. Kir Teorisi'yle aydın damlalarının tekeliyet lağımlarında yok olup gitmemesi için eleştirel bir aydın kanalı açmaya çalışıyoruz. Edebiyat yoksa, eleştirel, düzenle mücadele eden bir sanat yoksa, bunun taşıyıcısı, toplumun ahlakını ve eylemini arındıracak, daha ileriye taşıyacak aydın yoksa, kir'e, cehalete mahkûmuz demektir. Gezi İsyanından beri toplumdaki kitlesel çıkış arayışı ve gücüne karşılık, buna cevap üretecek, örgütlenme sağlayarak çıkışa götürecek aydın ve sanat edebiyatın çıkmayışı, var olanın kısırlığı en önemli sorunumuzdur.

Mustafa Göksoy: Kir Teorisi için, bellek kaybına ilacımızdır, diyorsunuz, bunu açımlar mısınız?

B. Sadık Albayrak: Cahilleşme süreci, tarih bilincinin yitimiyle başlıyor. İnsanlık kazandıklarını unutarak, yitirerek karanlık döneme, ortaçağa giriyor. Bellek kaybı hem toplumsal hem de bireysel planda gerilemenin, cahilleşmenin en önemli nedenidir. Emperyalist düzen, yalnızca bir sömürü mekanizması değil, insanı bozan, Kafka'nın Metamorfoz'unda yazdığı böceklere gerileten bir düzendir. İnsanın bütün bilimsel, felsefi, ahlaki, hukuksal kazanımlarını elinden alıyor, onu kullaştırıyor.

Postmodernizm Cahilleşmenin Felsefesidir

Felsefede ve sanatta hakim kılınan postmodernizm de en çok insanın aklına, ilerleme düşüncesine, planlı bir toplum ütopyasına düşmanlık ediyor. Bunun için bilimi, evrim teorisini, pozitivizmi yıkıyorlar. Bizde de gerçekçi edebiyatımızı silmek istediler. Aynı zamanda hepsi mücadeleci birer aydın olan gerçekçi romancılarımızın, hikâyecilerimizin, şairlerimizin eserlerini unutturdular. Varsa yoksa postmodern yazarların eserlerini çevirtip yayınladılar. Büyük holding yayınevleri ve kitabevleri kanalıyla edebiyat dünyasını denetim altına aldılar. Ödül mekanizması, gazete kitap ekleri, reklam güçleriyle bayağı bir edebiyatı kitlelere pazarladılar. Edebi belleğimizi yitirdik. Hasan Hüseyin'i, A. Kadir'i, İlhami Bekir'i, Arif Damar'ı, Cahit Irgat'ı okumamış şairler, Yakup Kadri'yi, Reşat Nuri'yi, Fakir Baykurt'u, Orhan Kemal'i bilmeyen romancılar yetiştirdiler. Edebiyat tarihini tekellerin ideolojisine uygun olarak yeniden yazdılar. Kir Teorisi ile bu sürece eleştirel bir müdahalede bulunmak istiyoruz. Bellek kaybına ilacımız derken bunu anlatmaya çalışıyoruz. Türk şiirini yalnız İkinci Yeni'nin dört şairinden ibaret sanan cahil kuşağa büyük edebi birikimimizi hatırlatmak gerekiyor. İleriye gitmek, yenilik yapmak için öncekileri bilmek ve aşmak gerekiyor.

Aydın, Düşüncenin Gücüne İnanan İnsandır

Mustafa Göksoy: Şimdi aydın-sızlaşma döneminde yaşıyoruz. Yalçın Küçük Hocamız, aydını "düşüncenin gücüne ve hızına inanan saf insan" olarak tarif ediyor; bu tarifi çok önemli buluyorum. Sizce aydın-sızlaşma ile Kir Teorisi arasında nasıl bir bağlantı kurulabilir?

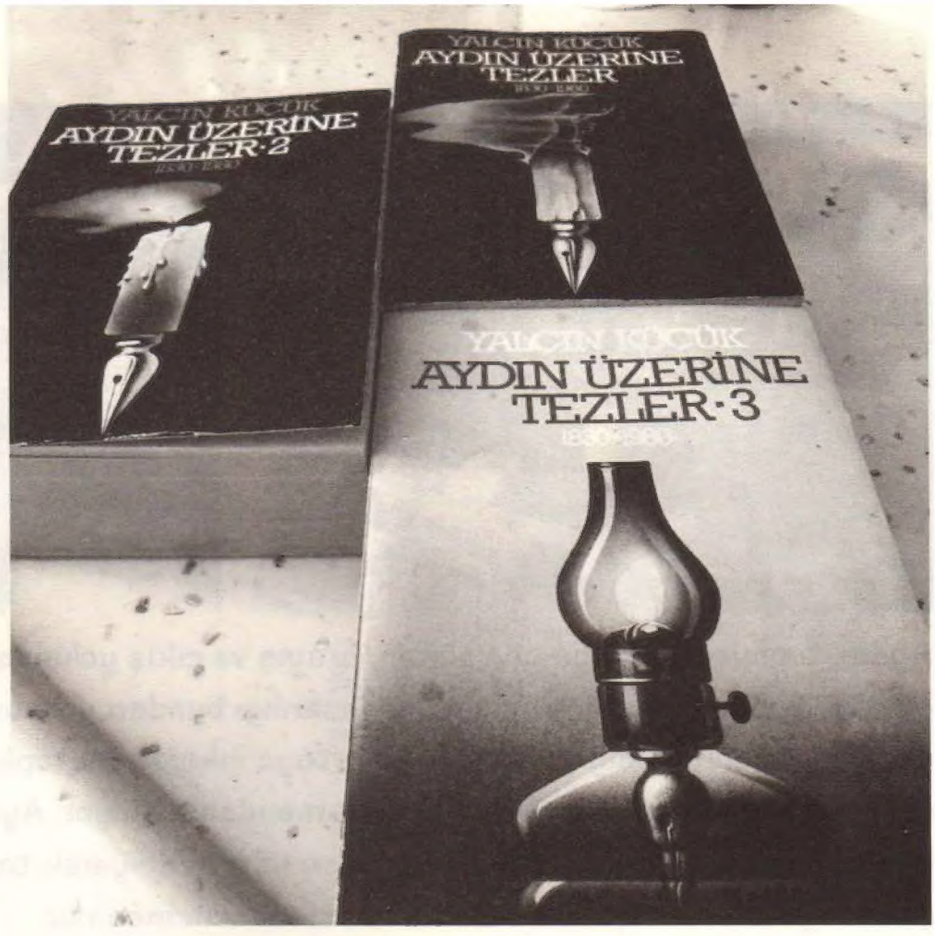

Taylan Kara, özellikle Kirli Portreler'de bu sürecin vaka analizlerini yaptı. Bitmiş, ölmüş aydın'ın otopsisi de diyebiliriz. Kir Teorisi'yle aydın damlalarının tekeliyet lağımlarında yok olup gitmemesi için eleştirel bir aydın kanalı açmaya çalışıyoruz. Edebiyat yoksa, eleştirel, düzenle mücadele eden bir sanat yoksa, bunun taşıyıcısı, toplumun ahlakını ve eylemini arındıracak, daha ileriye taşıyacak aydın yoksa, kir'e, cehalete mahkûmuz demektir. Gezi İsyanından beri toplumdaki kitlesel çıkış arayışı ve gücüne karşılık, buna cevap üretecek, örgütlenme sağlayarak çıkışa götürecek aydın ve sanat edebiyatın çıkmayışı, var olanın kısırlığı en önemli sorunumuzdur.

B. Sadık Albayrak: Daha önce belirttiğim gibi, aydın toplumun ufkunu genişleten, arayış ve çıkış yolunda umut veren çok önemli bir güçtür. Aydın-sızlaşma toplumu ve insanlığı bundan yoksun bırakıyor. Ufku daralan, değişim umudu olmayan bir toplum ortaya çıkıyor. Bu toplumda insani değerler siliniyor. Kirlenme, çürüme, cahilleşme meydana geliyor. Aydın, düşüncenin gücüne inanan insan, sürekli sorgulayarak, insanları etkileyerek toplumu dalgalandıran, çürümeyi önlemek için bir bakıma havalandıran insandır. Diktatörlüklerde düşüncenin yasaklanması, toplumu egemen gücün istediği gibi yönetmesi, çekip çevirmesi içindir. Aydının olmadığı bir toplumda sürekli diktatörlük hüküm sürer. Bugün tekeliyet düzeninin hüküm sürdüğü Batıda da büyük aydın-sızlaşma sözkonusudur. Buralarda da biçimsel olarak demokratik işleyiş olsa bile, görünürde diktatörlük bulunmasa bile, gerçekte tekeller diktatoryası vardır. Emperyalist ülkelerin Ortadoğu'yu kan gölüne çeviren savaşları bu kadar kolaylıkla tezgâhlaması bu nedenledir. Yerinden yurdundan edilen Suriye'lilerin, Iraklı, Afganistan'lıların çürük gemilerde Akdeniz'de boğulmaları, Avrupa kapılarında toplama kamplarında tutulmaları, bu gerçeğin yansımalarıdır. Dünyaya, düşüncenin gücüne ve hızına kapıları kapatan düzenler hakimdir. İnsanlığın teknikte elde ettiği başarıların toplumsal örgütlenmede de karşılığını bulması, özgür, eşitlik içinde, barış içinde planlı ve uyumlu toplumların yaratılmasının önündeki en büyük engel bu sömürücü düzenlerdir. Korkunç sömürü için insan kirletilmekte, cahil düşürülmekte, dinler, metafizik felsefeler, çürümüş sanat ve edebiyatlar yoluyla edilgen ve umutsuz bırakılmaktadır. Bunları aşacak düşüncelere, felsefelere, bilim ve ütopyalara ihtiyacımız vardır. Ütopyalar düşüncenin gücüne ve hızına inanan saf insanların, aydınların umutlu kurgularıdır. Yalçın Küçük, Türk aydınında en önemli üç eksik tespit etmişti; red, kurgu ve ütopya. Kir Teorisi, çıkış için bu üçünü geliştirmemiz gerektiğini bir kez daha ortaya koyuyor diyebiliriz. Yeni Gelen dergisi de altbaşlığına bunları yazmıştır. Eksikleri kapatmaya çalışıyoruz.

Aydın, toplumun ufkunu genişleten, arayış ve çıkış yolunda umut veren çok önemli bir güçtür. Aydın-sızlaşma toplumu ve insanlığı bundan yoksun bırakıyor. Ufku daralan, değişim umudu olmayan bir toplum ortaya çıkıyor. Bu toplumda insani değerler siliniyor. Kirlenme, çürüme, cahilleşme meydana geliyor. Aydın, düşüncenin gücüne inanan insan, sürekli sorgulayarak, insanları etkileyerek toplumu dalgalandıran, çürümeyi önlemek için bir bakıma havalandıran insandır.

Gerçek En Zor Ulaşılan Şey

Mustafa Göksoy: Sadık Hocam, okuyucuya kitabın son satırlarında "Sömürücü sermaye diktatörlüğüne son vermek ve bu çarkın vesilesi, vidası, megafonu olanları alaşağı etmek, çektirdiği acıların hesabını sormak için gerçek bizi kendine sahip çıkmaya çağırıyor." diye sesleniyorsunuz. "Sahipsiz gerçek" nedir?

B. Sadık Albayrak: Günümüzde teknik altyapısı olağanüstü gelişen iletişim ve bilgilenme araçlarına rağmen en zor ulaşılan şey "gerçektir". Tekeller düzeni, gerçeğin bilgisinin düşmanıdır, bunun ortaya çıkmaması için imam hatip eğitimi, postmodern bilim ve felsefe, yaşamla hiçbir bağı olmayan bir sanat-edebiyat icat etmiştir. Kirlenme ve cahilleşme bu sürecin anlatımıdır. Ama ne kadar gizlenmeye de çalışılsa yaşamın zorunlulukları bize gerçeği sürekli hatırlatmaktadır. Boğaz tokluğuna ücretle çalışma gerçeği, işsizlik gerçeği, aşksızlık, yaşama sevincinden yoksunluk gerçeği bize kendini sürekli duyurur. Çürümüş hukuk düzeni, rantiyer kentleşme gerçeği, kanserojen beslenme gerçeği yaşamımızın belirleyicileridir. Ancak kirli tekeller politikası ve ideolojisi bizi bu gerçekleri değiştirmekten alıkoymak için sürekli yanlış yollara sürükler. Gerçekdışı bir bilinçle sahte çözümlere yönlendirir. Kendi gerçeğimize cesaretle sahip çıkarak, onu güzelleştirmek için gereğini yapmaktan alıkoyar. Ben buna, yaşamın her anında karşımıza çıkan kendi gerçeğimize yabancılaşmamıza, ondan kaçmamıza "sahipsiz gerçek" diyorum. İnsanlığın sorunlarını çözmesi bilimin, felsefenin, estetiğin verileriyle, aklını kullanarak gerçeğine sahip çıkması ve gereğini yerine getirmesiyle mümkün olacaktır. Kirlerden arınmış bir toplum ve yaşamı kendi gerçeğimize sahip çıkarak, onu dönüştürmek için bilinçlenip örgütlenerek kurabiliriz. Gerçeğimize sahip çıkmak için okumayı, aydınlanmayı yoğunlaştırmamız gerekiyor. Bir yıla yakın bir zamandır, büyük güçlükleri aşarak çıkardığımız Yeni Gelen dergisi, kendi gerçeğimize sahip çıkmak için başlattığımız bir girişimdir. Red, Kurgu, Ütopya diyerek gerçeğimizi daha iyi kavramak ve değiştirmek için düşünce ve duygu üretiyoruz. Senin deyişinle Yeni Gelen, Kir Teorisi'nin dergisidir ve kitabın kaldığı yerden devam etmekteyiz. Kirlere henüz bağışıklık kazanmamış, burnu koku alma duyarlılığını yitirmemiş insanlarca, dostlarımızca daha çok okunmak ve tartışılmak istiyoruz. 2019'un Yeni Gelen'ciler, okurlarımız, halkımız ve insanlık için insani bir toplum ve yaşam mücadelesinin güçlendiği ve geliştiği bir yıl olmasını diliyorum.

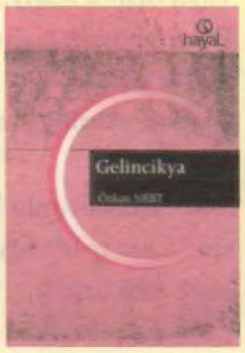

68 KUŞAĞININ ŞAİRİ ÖZKAN MERT
"KURACAĞIZ HER ŞEYİ YENİDEN" DİYEREK BAŞLADI,
"IRGATOĞLU ATÇALI KEL MEHMET"İN DESTANINI YAZDI,
"STOCKHOLM'DE MAVİ SAATLER" DEĞİL, KOSKOCA 40 YIL YAŞADI,
DÜNYAYI GEZDİ, "KENTLERİN SENFONİSİ"Nİ VE "YERYÜZÜ ŞARKILARI"NI YAZDI,
"EVRENİN ISLIĞI"NA KULAK VEREREK
HEP TARİHİN ÇALKANTILI "NEHİR"LERİNDE YOL ALDI...

ÖZKAN MERT'İN BÜTÜN ŞİİRLERİ ARTSHOP YAYINLARI'NCA ÜÇ CİLTLİK TOPLU ŞİİRLER'DE BİR ARAYA GETİRİLDİ.

- TOPLU ŞİİRLER 1 (1960-1980)
  DİREN! EY KALBİM
- TOPLU ŞİİRLER 2 (1980-1990)
  CAZ VE KARANFİLLER
- TOPLU ŞİİRLER 3 (1990-2017)
  EVRENİN ISLIĞI

FRANKFURT DEYİŞLERİ

Hayrettin Ökçesiz

Şiir insanın bitki örtüsüdür. Çölde bile bir çalı bulunur.

***

Kullukla yola çıkmakla akılla yola çıkmak başka yerlere götürür. Makas iyice açılır. İlki başka kulluklara, ikincisi daha çok özgürlüğe götürür.

***

Bilseniz
İçimde
Ne
Şaraplar
Yıllanıyor

***

Ne şiirler yazdım
Zaten yoktular
Yağmur giyerlerdi
Her baharda

***

Kitle iletişim araçları dünyayı tekdüzeleştirdi, yüzeyselleştirdi ve totaliterleştirdi.

***

Mala acıyan cana acımaz, cana acıyan mala acımaz.

***

Yeşil ördek başıydı zaman çayda
Ben oynayan çocuktum çamurda
Söğüt dalı hüzün
Gamsız günler geride kaldı

***

Kitlesel üretimle ileri teknoloji arasında birey bir ağaç gibi tek ve bir sürü gibi ürkek.

***

Gerçek boş zaman sevmeden geçen zamandır. Hayat bu yüzden çoğuna çoğun boş gelir.

***

Bavulun gitmek olduğunu bilirdim
Sevmezdim

Ne zaman ortalıkta görsem
Hüzün dolardı içim

Sonunda ayrıldım bir bavulla
Ben de yurdumdan

O zamandan beri efkâr taşırım içinde
Lakin ağırlaştı epey

Kalkıp yürümek zorlaştı
Bir bavul dolusu hatıra oldu hayat şimdi

***

Beklentilerini sevmek birini sevmek değildir.

***

Bir kadını aşkla, sevgiyle kucaklamaktan daha çok mutlu eden bir şey söyleyebilir misiniz?

***

Aklı ve kalbi özgür bırakmazsanız, insan bir kıyım makinesine dönüşür.

***

Sevenler arasında sosyalizm geçerlidir. Demek ki, sevdikçe sosyalizme geçeceğiz.

***

Benim kalbim
Bir ağaçta atar
Bir ceylanda
Yüreğim manda yüreği
Devrim günü
Meydanda yatar bedenim
Kucaklamış tüm yıldızları
Gam yemem tarih böyle yazar
İnsan olacaksak birgün

***

Bir kadeh bordo
Buzbağ da olabilirdi bu

Gerçeğin tekelinde
Bir sevgi

Gerçeği doğuran ana
Bir sevgili

Kimsenin doğurmadığı gerçek
Prometheus aşkına

Acı bir yalnızlık kaf dağında
Kim sarar seni

***

Bir tümce için kitaplar yazıyorlar. Zevk için değilse, bizi bu denli aptal yerine koymasınlar. Aptallar içinse, başına yazsınlar.

***

Her şey çok iyi oldu. Yalnız kendimize güvenmemiz gerektiğini gördük. Birilerinin peşinden koyun sürüsü gibi gitmenin ahmaklık olduğunu anladık. Meydan orgilerinin birer gaz alma işi olduğunu deneyimledik. Şimdi her yurttaş bir Atatürk!

Resim: Hayrettin Ökçesiz